

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

I. BIND

INDLEDENDE BESKRIVELSE AF DANMARK

KØBENHAVN OG FREDERIKSBERG

KØBENHAVN 1929
G. E. C. GADS FORLAG
(FREDERIK GAD)

KØBENHAVN OG FREDERIKSBERG.

	Pag.
I. INDLEDNING	201
Beliggenhed p. 201. Grænser og Omegn p. 202. Oprindelse, Udvikling, Kvarterer p. 204. Færdselsaarer p. 208. Anlæg p. 215. Udstrækning og Areal p. 220. Finansielle Forhold p. 221. Administrative Forhold p. 224. Inddeling i Kvarterer p. 225.	
II. BYGNINGER OG INSTITUTIONER.....	228
<i>Kirker, Kapeller m. m., Kirkegaarde</i>	228
Kirker under Vor Frue Provsti p. 228. Kirker under Holmens Provsti p. 263. Kirker under Vestre Provsti p. 287. Kirker under Frederiksberg Provsti p. 296. Skt. Nicolai Kirkebygning p. 303. Kirker for Menigheder udenfor Folkekirken p. 306. Kirkegaarde p. 321.	
<i>Slotte og Palæer</i>	327
Christiansborg p. 327. Rosenborg p. 346. Amalienborg p. 354. Prinsens Palæ p. 360. Charlottenborg p. 364. Frederiksberg Slot p. 372.	
<i>Administrations- og Retsbygninger</i>	378
Ministerialbygninger p. 378. Arkiver p. 380. Raadhuse p. 385. Retsbyg- ninger p. 397. Politbygninger p. 402.	
<i>Undervisningsanstalter og Skoler</i>	405
Universitetet og dertil knyttede Institutioner p. 405. Kollegier p. 421. Poly- teknisk Lærestalt p. 429. Landbohøjskolen p. 433. Andre Stats-Lærestal- ter p. 437. Seminarier p. 442. Tekniske Skoler p. 443. Handelsskoler p. 446. Husholdningsskoler p. 448. Idræt p. 450. Statens højere Almenskoler p. 452. Kommunale Skoler p. 455. Private Børneskoler p. 464. Abnormskoler p. 471.	
<i>Biblioteker og videnskabelige Institutioner</i>	475
<i>Museer</i>	486
<i>Teatre</i>	502
<i>Hospitals- og Forsørgelsesvæsen</i>	508
Statshospitaler p. 508. Kommunale Hospitaler p. 516. Amtssygehus p. 527. Private Hospitaler p. 528. Andre Institutioner under Sundhedsvæsenet p. 534. Kbh.s Forsørgelsesvæsen p. 536.	
<i>Stiftelser og Velgørenhedsinstitutioner</i>	542
Stiftelser som henhører under Foreninger og Lav p. 542. Andre Stiftelser p. 552. Asylter, Børne- og Optagelseshjem p. 561. Andre velgørende In- stitutioner p. 566.	

	Pag.
<i>Hær og Flaade. Militære Etablissementer</i>	568
Landbefæstning p. 568. Søbefæstning p. 570. Orlogsværftet og Flaadestationen p. 571. Chr. IV's Tøjhus p. 577. Kastellet p. 580. Kaserner p. 582. Militære Institutioner p. 583.	
<i>Københavns Havn</i>	585
Frihavnen p. 588. Toldhavnen p. 592. Besejling og Udnyttelse p. 607.	
<i>Børsen</i>	608
<i>Pengeinstitutter</i>	611
Banker p. 611. Sparekasser p. 617. Kredit- og Hypotekforeninger p. 619. Forsikringsselskaber p. 621. Andre Pengeinstitutter p. 627.	
<i>Trafik- og Kommunikationsvæsen</i>	631
Post- og Telegrafvæsen p. 631. Rederier p. 635. Jærnbaner p. 637. Sporveje p. 645.	
<i>Hoteller</i>	647
<i>Foreningsbygninger</i>	649
<i>Dagblade</i>	661
<i>Kommunale tekniske Anlæg</i>	663
Vandforsyning p. 663. Belysningsvæsen p. 669. Kloakvæsen p. 674. Vejvæsen p. 679. Torvevæsen p. 681. Brandvæsen p. 686. Politivæsen p. 689. Badeanstalter p. 692.	
<i>Parker og Lystanlæg m. m. Monumenter</i>	694
<i>Gamle Huse</i>	712
III. BEFOLKNINGS-, ERHVERVS- OG BOLIGFORHOLD m. m.	727
<i>Befolknings- og Erhvervsforhold</i>	727
<i>Bolig-, Leje- og Ejendomsforhold</i>	731
<i>Større Fabrikker og industrielle Anlæg</i>	733
<i>Handels- og Søfartsforhold</i>	749
IV. HISTORIE	758
Københavns Terrænforhold og ældste Udvikling p. 758. Det middelalderlige København p. 762. Byens Kirker, Klostre og Gilder i Middelalderen p. 769. Fra Reformationen til den store Ildebrand p. 773. København 1728-1800 p. 788. København 1800-1850 p. 793. København 1850-1900 p. 796. København i det 20. Aarhundrede p. 802.	
<i>Frederiksberg</i>	807
<i>De gamle Landsbyer paa Hovedstadens Omraade</i>	813
<i>Litteraturfortegnelse</i>	816
De vigtigste Skrifter, der vedkommer Københavns og Frederiksbergs Topografi og Historie p. 816. De vigtigste Værker og Samlinger, der vedkommer Topografien for hele Landet eller større Dele af det p. 821.	
BILAG.	
<i>Kort over København og Frederiksberg</i> , i 2 Blade.	

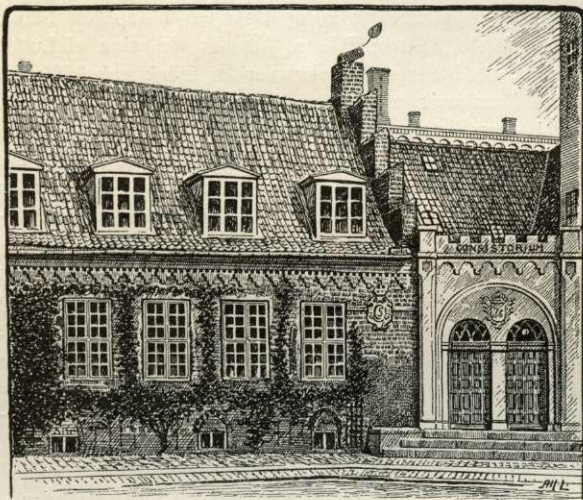

Undervisningsanstalter og Skoler.

Universitetet og dertil knyttede Institutioner. Allerede Erik af Pommern havde 1419 faaet pavelig Tilladelse til at oprette et Universitet (dog maatte der ikke foredrages Teologi!), men først under Chr. I kom Planen til Udførelse, idet han under sit Ophold i Rom 1474 fik den pavl. Tilladelse fornyet. Den pavl. Bulle er af $\frac{19}{6}$ 1475, og ved kgl. Kundg. af $\frac{4}{10}$ 1478 oprettedes Universitetet, idet Kongen samtidig fritog det for verdslig Jurisdiktion og gav det en selvvalgt Øvrighed under Roskildebispen som Kansler samt overdrog Mag. Peder Albertsen at rejse til Udlandet for at skaffe Lærere. Han og Lærerne drog $\frac{16}{6}$ 1479 ind i Frue Kirkes Skole (S. for Kirken i det nuv. Dyrkøb), hvor Forelæsningerne skulde holdes; $\frac{1}{6}$ 1479 foregik Indvielsen i Frue Kirke, og Dekanen i Kapitlets Skole, Mag. Jesper Henriksen, blev første Rektor; $\frac{28}{11}$ s. Aar fik det sine af Lunds Ærkebisp udarbejdede Statutter. Da Pladsen i Skolen var for indskrænket, fik det allerede i 1479 nye Lokaler i Raadhuset paa Hj. af Nørregade og Raadhusstræde (se p. 394). Men Universitetet var i denne første Periode meget daarligt økonomisk udstyret, da Kongen vistnok ikke havde lagt bestemte Indtægter til det; der var næppe mere end 8 Professorer, og de lønnedes med Præbender og Vikarier af Kapitlet. Universitetet var ikke meget besøgt, da de studerende helst som hidtil tog til de udenlandske Skoler; vel forbød Kong Hans danske at rejse til fremmede Universiteter (undt. Upsala), før de havde studeret 3 Aar i Kbh., ligesom han for at ophjælpe Kbh.s Univ. lod Raadhusbygningen omdanne og forbedre, og Chr. II gjorde ogsaa en Del for det; men alt dette var for lidt til at kunne bringe Liv; dertil kom de stærke religiøse Brydninger under Fr. I, baade Lærere og Studenter forlod det katolske Universitet og søgte til de nye Skoler, og 1531 blev der ikke mere valgt nogen Rektor, saa at Universitetet i Virkeligheden var ophævet. Vel blev det efter Fr. I's Død 1533 vedtaget at genoprette det, men først efter Grevens Fejde blev det til Alvor. Ved en Forsamling i Frue Kirke $\frac{9}{6}$ 1537 vedtoges Genoprettelsen, og $\frac{10}{6}$ 1539 fik Universitetet sin nye af Bugenhagen udarbejdede „Fundats og Ordinans“, der sikrede det visse Indtægter. Samtidig fik det til Lærebygning den gamle katolske Bispegaard, der laa paa Hj. af Nørregade og Frue Plads og indtog noget over en Fjerdedel af den nuv. Universitetsfirkant (omtr. den nuv. vesll. Gaard); den maatte dog først istandsættes (bl. a. blev Bagsværd Kirke nedbrudt, for at Materialerne kunde anvendes her), og midlertidig maatte Professorerne ty til Frue Kirke. Ved Genoprettelsen forøgedes Lærerkrafterne (3 Teologer, hvoraf den ene var Sjæll. Bisp, en Jurist, 2 Medicinere og 6 Læsemestre i de filosofiske Fag). Men iøvrigt var Forholdene kun smaa; først under Fr. II blev der mere Fremgang, da Mænd som Niels Hemmingsen kastede Glans over det, Lønningerne forbedredes, og Kommunitetet (se p. 410) oprettedes 1569. Ogsaa under Chr. IV skete heldbringende Forandringer; Lærerpladserne og Indtægterne forøgedes, Observatoriet og Regensen oprettedes m. m.; der opførtes ogsaa en ny Bygning, ligesom de gamle forbedredes, og Universitetspladsen udvidedes.

Følgende Bygninger fandtes paa Chr. IV's Tid paa den fra Beg. af 15. Aarh. stammende katolske Bispegaards Grund; Nordsiden af Grunden bestod af *Konistoriebygningen*, den eneste endnu eksisterende Levning af Bispegaarden, en Bygning i et Stokv. og Kælder af røde Sten i middelalderlig Skifte; dens Ydre er iøvrigt meget forandret, og i det Indre er kun bevaret Kælderen med 6 Hvælvinger (vistnok ikke oprindelige), baarne af to romanske Granitsøjler (se H. Bering Liisberg, i „Architekten“ April 1904); Bygningen, der har været benyttet af

Konsistoriet siden Universitetets Oprettelse, indeholder foruden Kældrene en Forsamlingsaal og to hvælv. Sidekamre. Paa Vestsiden ud mod Nørregade laa den første, 1569-70 opf. *Kommunitetsbygning* — „Klosteret“ kaldet, fordi Alumnerne først blev bospiste i Helligaandsklosteret —, i 2 Stokv. af Bindingsværk med Trappetaarn ind til Gaarden; den brændte 1641 og blev genopf. af Sten 1643. S. for den paa Hj. af Nørregade og nuv. Frue Plads, dengang Kirkegaard, laa den første egentlige Universitetsbygning, det *ældste Kollegium*, en gotisk Bygning i 2 Stokv. med Trappegavl; den solgtes 1622 til Kommunitetet, indrettedes til Spisesal og sammenbyggedes 1623-24 med den senere Kommunitetsbygning, med Bevaring af de gamle Kældermure. Paa Sydsiden ud mod Kirkegaarden laa

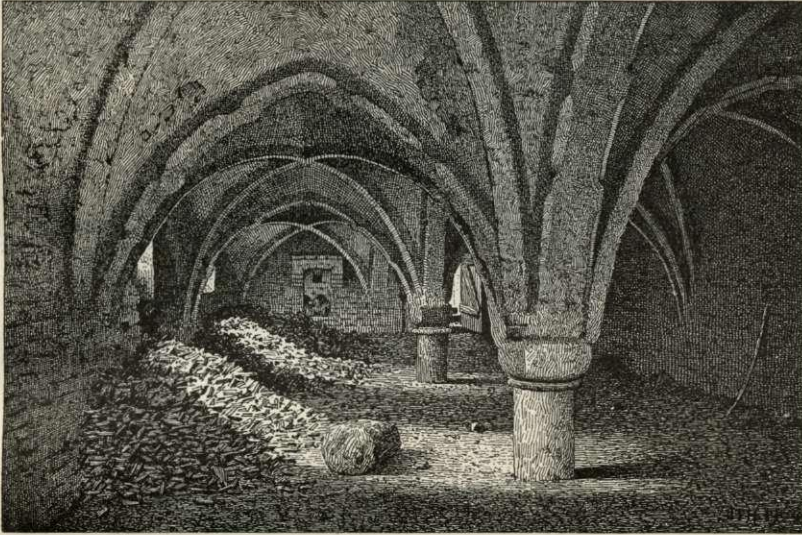

Konsistoriebygningen.

en Bygning i Renæssancestil i 2 Stokv., opf. 1545 og først bestemt til Studenterboder, men derpaa indrettet til Auditorium i Stuen og Bibliotek paa 1. Sal; i 1639 blev Stuen indrettet til anatomisk Teater, hvorefter Bygningen kaldtes *domus anatomica*. (En i 1905 funden, fra denne Bygning hidrørende Tavle er i 1916 restaureret og opsat i Porten mellem Universitetets Hovedbygning og Kommunitetsbygningen). Paa Østsiden (omtr. hvor nu Solennitetssalen er), hvor der før ogsaa havde ligget en Bygning, maaske Bispegaardens Hovedbygning, opførtes 1600-01 et anseelig Stenhus i 2 Stokv. med Taarn med Spir (indv. $\frac{26}{6}$ 1601), der havde været bestemt til Kommunitetsbygning, men blev indrettet til Forelæsningsaal, *det nye Kollegium*. Endelig udvidedes Grunden ved kgl. Gavebrev af $\frac{2}{8}$ 1600 med Strækningen N. for Konsistoriebygningen ud til Krystalgade (dengang: Skidenstræde) til Anlæg af en „medicinsk Have“ (Botanisk Have), omtr. hvor nu Zoologisk Museum ligger.

Under de flg. Konger havde Universitetet ikke nogen Fremgang; efter Krigen var det 1660 næsten helt gaet i Staa, og Enevælden virkede ikke heldbringende for det frie Aandsliv; det var væsentlig en Præsteskole, hvor teologisk Embedseksamen var den eneste; dog Holberg kastede Lys over det i Beg. af 18. Aarh. Da ophørte helt dets Virksomhed ved Byens Brand 1728, der lagde dets Bygninger i Aske, saa at kun Murene stod tilbage, og ødelagde en stor Del af dets Samlinger. Der var Tale om at forlægge Universitetet til Viborg. Men snart blev der dog taget fat paa Bygningernes Genopførelse under Ledelse af Overlandbygmester J. C. Krieger. Først opførtes Kommunitetsbygningen langs Nørregade, indv. $\frac{2}{12}$ 1731 (da Bospisningen in natura ophørte 1736, blev Bygningen efterhaanden taget i Brug til Fribolig for Professorer og deres Enker samt Prokansler, Audi-

torier, Naturaliesaml. osv.); selve Universitetsbygningen, „det store Auditorium“, opf. paa Murene af „det nye Kollegium“ (dog uden Taarnet), indviedes $\frac{4}{12}$ 1732, og de videnskabelige Institutioner blev ogsaa efterhaanden restituerede, ligesom andre Bygninger opførtes, de sidste Professorboliger dog først under Fr. V. Samtidig med Genopførelsen var der givet en ny Fundats $\frac{81}{8}$ 1732, hvorved bl. a. Professorernes økonomiske Stilling ændredes (deres Tal indskrænkedes til 15), Historien og det juridiske og medicinske Studium fik større Betydning m. m. I Løbet af 18. Aarh. fulgte andre gode Reforme; Naturvidenskaberne kom mere i Forgrunden, der oprettedes saaledes et kemisk Laboratorium, og Botanisk Have fik

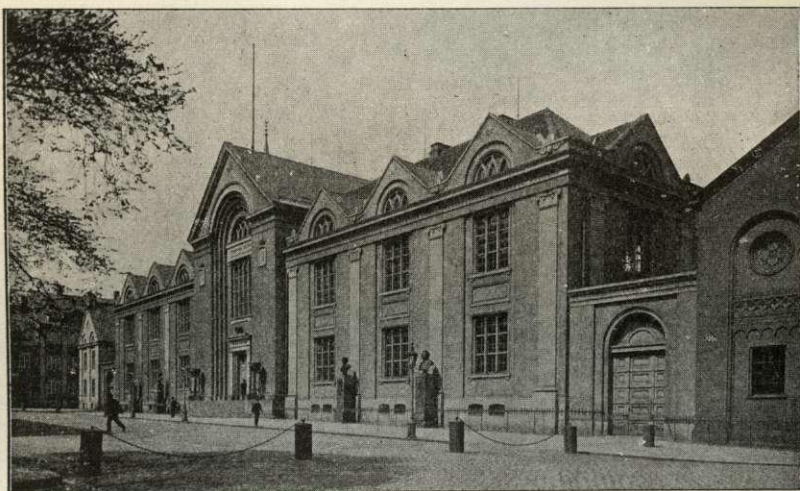

Kælder under Konsistoriebygningen.

en bedre Plads. Struensee havde til Hensigt grundigt at reformere Universitetet; ved Forordn. af $\frac{15}{6}$ 1771 ophævedes dets særlige Jurisdiktion, og Biskop Gunnerus udarbejdede en Plan for den nye Ordning; vel standsede Arbejdet ved Struensees Fald, men det vakte Røre førte dog til en ny Fundats af $\frac{7}{5}$ 1788, der i sine Hovedtræk har været gældende til ind i dette Aarhundrede. Navnlig forøgedes Lærernes Antal, og Eksaminerne omordnedes. I den flg. Tid, især under Hertug Fr. Chr. af Augustenborgs Patronat, fandt Reforme Sted, hvorved flere af Gunnerus' Ideer blev til Virkelighed. I 1805 ophævedes Patronatet, og en Direktion paa 3 Medlemmer fik Overstyrelsen. Bombardementet 1807 kaldte atter Ulykken ned over Universitetet; dog var det kun det store Auditorium, som helt ødelagdes, medens Kommunitetsbygningen slap med større eller mindre Beskadigelser, og Konsistoriebygningen blev næsten urørt. De daarlige Tider, der kom, trykkede ogsaa i høj Grad Universitetet; det maatte, saa godt det lod sig gøre, indrette sig i Kommunitetsbygningen og andre Steder; først 1831 begyndtes paa Genopførelsen af Universitetsbygningen efter Tegn. af P. Malling (hans første Projekt fra 1819, der var i pragtfuld græsk Stil og omfattede hele Strækningen mellem Nørregade og Fiolstræde, blev ikke antaget, da det var for kostbart), og $\frac{18}{10}$ 1836 indviedes den nye Bygning, der kostede c. 200,000 Rd. Siden da er det stadig

gaaet frem med Landets Højskole, efterhaanden som den aandelige Bevægelse er steget; nye Lærestole og videnskabelige Arbejdsanstalter (Laboratorier) er oprettede, de ældre Institutioner er udvidede og har faaet nye Bygninger osv.; saaledes blev kirurgisk Akademi 1841 forenet med Universitetet, 1848 udskiltes de statsvidenskabelige Fag fra det filosofiske Fakultet og lagdes ind under det juridiske (nu det rets- og statsvidensk.), 1850 oprettedes det matematisk-naturvidensk. Fakultet, 1875 fik Kvinder Adgang til Universitetet, og det sidste halve Aarh. har set en ganske overordentlig Vækst ikke blot for de naturvidensk. og de lægevidensk. Fag, for hvilke der ved Oprettelse af en Række vidensk. Institutter er søgt tilvejebragt stadig forbedrede Arbejdsvilkkaar, men ogsaa for de aandsvidensk. Fag, se ndfr. om Studiegaard.

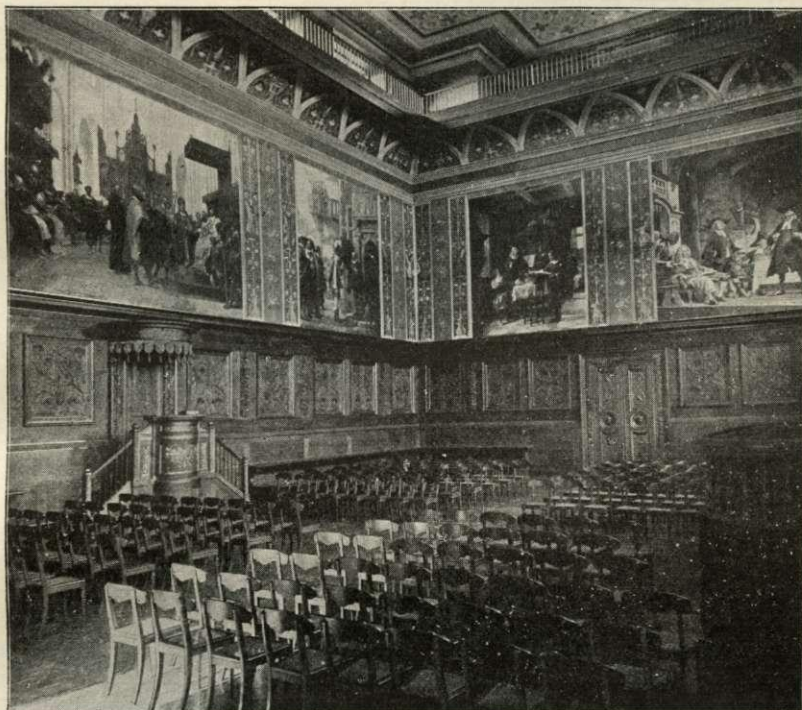
Da Direktionen ophævedes 1848, henlagdes Universitetet (tillige med de lærde

Universitetet.

Skoler) til et eget Departement under Kultusministeriet. Efter Anordning af ^{11/5} 1921 om almindelige Bestemmelser angaaende Universitetets Organisation er Universitetet underlagt Undervisningsministeriet. Dets Myndigheder er den akademiske Lærerforsamling, Konsistorium, Rektor og Administrator, Fakulteterne og Stipendiebestyrelsen. Den akad. Lærerforsamling bestaar af samtlige Universitetets Professorer, Docenter og Lektorer; den er den øverste Myndighed ved Universitetet, og dens Beslutninger og Erklæringer om Sager af alm. Interesse for Universitetet betragtes som det endelige Udtryk for Universitetets Mening eller Ønsker; den vælger de 15 Medlemmer af Konsistorium, Rektor, Administrator og Stipendiebestyrelsens Medlemmer. Konsistorium bestaar af 20 Medlemmer; de 5 er Dekanerne (Fakulteternes Formænd), de 15 vælges paa 4 Aar af Lærerforsamlingen; Konsistorium fører Tilsyn med Universitetets Administration. Rektor vælges paa 1 Aar; han staar i Spidsen for Universitetet og repræsenterer det udadtil. Administrator vælges blandt de juridiske Professorer; Valget gælder for 8 Aar; han varetager de til Universitetets Administration hørende Forretninger, Rektor og Administrator bistaas ved Forretningernes Besørgelse af Universitetsinspektøren. Universitetet er delt i 5 Fakulteter: det teologiske (6 ordinære Pro-

fessorer, 3 ordinære og 1 ekstraordinær Docent), det rets- og statsvidenskabelige (12 ord. og 3 ekstraord. Professorer og 3 Lektorer), det lægevidenskabelige (16 ord., 5 fungerende og 1 ekstraord. Professor og 5 Lektorer), det filosofiske (26 ord. og 5 ekstraord. Professorer, 4 ord. og 2 ekstraord. Docenter og 4 Lektorer) og det matematisk-naturvidenskabelige (16 ord. og 3 ekstraord. Professorer, 1 ord. Docent og 5 Lektorer). Fakulteterne, der hvert aarlig vælger sin Formand (Dekanus), ordner Universitets-Undervisningen, lader afholde Eksaminer og Doktor-Disputatser m. v. Stipendiebestyrelsen bestaar af 5 paa 4 Aar valgte Med-

Universitetets Solennitetsaal.

lemmer, 1 fra hvert Fakultet; den uddeler de under Universitetets Bestyrelse hørende for Studenter bestemte Stipendier og Legater. Siden 1911 har Studenterne haft en Repræsentation ved Universitetet, Studenterraadene, der har faaet deres endelige Bekræftelse ved at optages i den ovennævnte Anordning af 1921 om Universitetets Organisation. For hvert af de 5 Fakulteter vælges af og blandt de ved Universitetet immatrikulerede Studerende gruppevis efter Fagstudium et Studenterraad bestaaende af indtil 9 Medlemmer. Disse 5 Studenterraad danner tilsammen det samlede Studenterraad. Studenterraadene er den af Universitetet anerkendte Repræsentation for de ved Universitetet immatrikulerede Studerende, og deres Opgave er at forhandle med Universitetet om Sager, der vedrører de Studerendes Interesser. Universitetets økonomiske Anliggender forvaltes af Universitetskvæsturen, der sorterer direkte under Undervisningsministeriet; alle Udgifter og Indtægter bestemmes gennem Finansloven.

Studietiden deles i to Semestre med Forelæsnings-tid fra $\frac{1}{9}$ til $\frac{22}{12}$ og fra $\frac{1}{2}$ til $\frac{9}{6}$. Antallet af Studerende, over hvilke der hvert Aar efter Anmeldelsen i Sept. Maaned udgives en Liste, var i 1926-27 knap 4600, nemlig de paa Listen optagne 4437 (3638 Mænd og 799 Kvinder) samt de i Aarets Løb tilkomne c. 160. I 1927-28 voksede Tallet til c. 5000. I 1926-27 immatrikuleredes 1212 ved Universitetet, 999 tog den filosofiske Prøve, 50 teologisk Embedseksamen, 123 Juridisk Embedseksamen, 29 statsvidenskabelig Eksamen, 2 forsikringsvidenskabelig Eksamen, 95 lægevidenskabelig Embedseksamen, 56 Skoleembedseksamen, 13 Magisterkonferens, medens 20 promoveredes som Doktorer.

Med Universitetet er forbundet det ovennævnte *Kommunitet* til Understøttelse af fattige Studenter, stiftet ved Fundats af $\frac{15}{7}$ 1569 af Fr. II, der tillagde det 153 Gaarde og Kongetienden fra 92 Sogne paa Sjælland. Oprindl. fik 100 Studenter fri Kost 2 Gange ugentlig, 1619 forøgedes Tallet til 120, 1620 til 140, og under Chr. IV opførtes Regensen (se ndf.) til Bolig for dem; 1732 nedsattes Tallet atter til 100, 1736 ophørte Bepisningen og afløstes af Kostpenge; for Tiden uddeles 193 ordinære og 7 midlertidige Portioner af 75 Kr. maanedl. Det bestyres af Universitetets Stipendiebestyrelse. (C. E. F. Reinhardt, K. og Regentsen fra deres Stiftelse indtil vore Dage, Kbh. 1862, og Knud Fabricius, Regensen gennem Hundrede Aar, Kbh. 1923-25).

De fra Universitetets og Kommunitetets tidligere Jordegods hidrørende Landgilde- og Tiendeafgifter er nu alle afløste. Universitetets rentebærende Formue var $\frac{31}{3}$ 1928 3,869,110 Kr., Kommunitetets var 10,081,959 Kr. Til Universitetet er knyttet adskillige Studenterkollegier (se ndfr.) og Legater til Understøttelse af fattige Studenter, Legater med videnskabelige Formaal, Rejsestipendier m. v. Disse private Legater og Fonds udgjorde $\frac{31}{12}$ 1927 6,620,522 Kr., 14,500 Frcs., 100 Rubler og 1040 £.

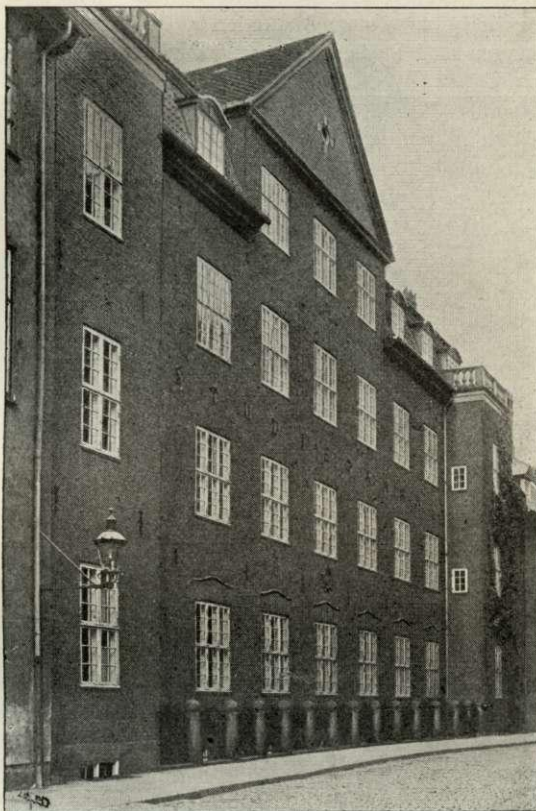
Angaaende de til Universitetet knyttede videnskabelige Institutioner se ndfr.

I Universitetsfirkanten, mellem Frue Plads, Nørregade, Krystalgade og Fiolstræde, ligger den 1831-36 opførte *Universitetsbygning* med Façade mod Frue Plads, 69 m lang. Den er af Mursten paa Granitsokkel, Kælder og 2 Stokv. høj, i gotiserende nyklassisk Stil, langs Gesimsen omkranset af mindre Gavle og med et større Gavlparti i Midten. I dette fører en bred Stentræppe op til Hovedindgangen, over hvilken en Bronzeørn og Indskriften: „Coelestem adspicit lucem“ (den skuer op til det himmelske Lys, sml. Hist. Medd. om Kbhvn. II, I p. 557). Forhallen, 14 × 15 m, 13 m høj, gaar gennem begge Etager og prydes med Dekorationer af Hilker og Malerier af Const. Hansen, der har benyttet en Række Billeder fra den græske Mytologi, som Prometheus-, Athene-, Apollo-, Psychemyten m. m. til sindbilledlige Fremstillinger af Livets og Lysets Strid med Underverdenen og Mørket, af Kulturen, der betvinger Raaheden, og af den digteriske og kunstneriske Virksomhed (se Emil Hannover: Constantin Hansen). Loftsmaleriet forestiller: Aurora spreder sine Roser (Forhallens Malerier og Dekoration blev 1878 og 1900-05 restaurerede af A. Jerndorff). Ved Trapperne, der fører op til 1. Sal (ligesom Stuen optagen af Auditorierne), staar to Marmorstatuer af Athene og Apollo, af H. V. Bissen. I Baggrunden af Forhallen fører en dekoreret Metaldør ind til en Tværbgning, der helt optages af Solennitetssalen, 14 × 22 m, 13 m høj, med et Galleri til Orkester og Tilskuere (11 m over Gulvet) og med dekoreret Loft og Vægge (Hilker) samt store Vægmalerier: Universitetets Indvielse i Frue Kirke 1479 (malet af Marstrand 1871), Hans Tausen forsvarer Joach. Rønno (C. Bloch, 1876), Tyge Brahe modtager Besøg af Jakob VI paa Uranienborg (Bloch,

1878), Griffenfeld forestilles for Fr. III af Jesper Brochmand (Bloch, 1888), Studenterne Deltagelse i Byens Forsvar under Karl Gustavs Belejring (V. Rosenstand, 1889), Holberg overværer en Prøve paa Erasmus Montanus (Rosenstand, 1892) og Svenske og Norskes Modtagelse ved Naturforskermødet 1847 (E. Henningsen, 1896). Væggene er indtil en Tredjedels Højde beklædte med udskåret Egetræspanel, hvori Portrætmedailloner af Chr. I, Chr. III, Fr. II og Chr. IV (efter Tegn. af H. V. Bissen). Paa Talerstolen staar paa Græsk: Aand og Sandhed. — I Universitetsbygningen og den nedenfor nævnte Kommunitetsbygning findes foruden flere Udkast til Malerierne i Forhallen og Festsalen (enkelte Udkast til Malerierne i Forhallen er i Kunstindustrimuseet, Resten opbevares i Universitetets Arkiv) en Række Portræter af Personer, der har haft Tilknytning til Universitetet, bl. a. Griffenfeld, af Abraham Wuchters, Greve J. L. Holstein († 1763), af Pilo, Biskop Fr. Münster († 1830), af H. E. Freund, samt af Universitetsprofessorer, deribl. Erik Henningsens Billede: „Madvig overrækker Studenterne deres Borgerbreve“, Legatstiftere m. fl. (se iøvrigt den i Univ. Aarb. 1885-86 p. 4 flg. optagne Fortegnelse over de Univ. tilhørende Kunstværker af personalhistorisk Betydning).

Ved Façaden ud til Frue Plads staar paa Granitsokler 4 Broncebuster af Botanikeren J. F. Schouw (af H. V. Bissen, afsløret 1856), Teologen H. N. Clausen (1880), Sprogforskeren J. N. Madvig (1887) og Naturforskeren Jap. Steenstrup (1898), de 3 sidstnævnte af V. Bissen.

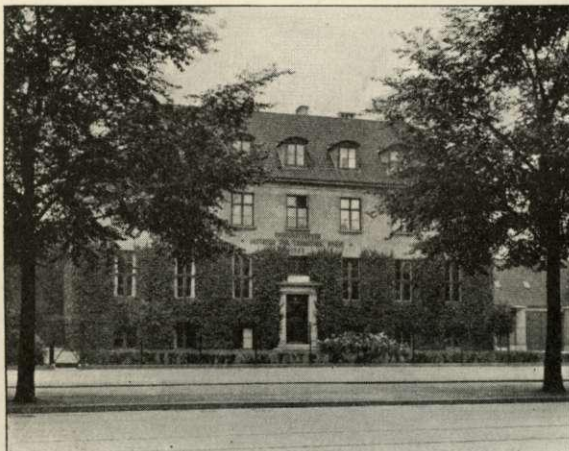
Et Portparti, der fører ind til de to Gaarde, forbinder Bygningen paa hver Side med Bygningerne langs Nørregade og Fiolstræde. Langs den første ligger den omtalte, 97 m lange *Kommunitetsbygning*, der nu, efter at den i Aarene 1918-20 er blevet ombygg. og restaur. (Arkt. M. Borch), indeholder i den sydlige Halvdel en Forsamlingssal for den akademiske Lærerforsamling (hvori er ophængt Kartonen til Marstrands ovennævnte Billede i Festsalen samt opstillet en Række Buster af Universitetsprofessorer), Udvalgsværelser samt Kontorer for Universitetets Administration og i nordlige Halvdel Lokaler for den i 1917 oprettede Institution „Studernternes

Studiegaard, set fra Studiestræde.

Spisestuer" samt for den zoologiske Studiesamling og det zoologiske Laboratorium. Langs Fiolstræde ligger Universitetsbiblioteket, langs den fjerde Side mod Krystalgade Zoologisk Museum. Inden for Firkanten og begrænsende Gaardspladsen mellem Solennitetssalen og Kommunitetsbygningen mod N. ligger den p. 405 omtalte Konsistoriebygning og V. for den en Bygning (1 Stokv. med Kælder og Kvist), der er Bolig for Professor zoologiae.

Polyteknisk Lærestalts Bygninger i Skt. Pederstræde og Studiestræde (se p. 430) overgik til Universitetet ved Fraflytningen. I Bygningen ved Skt. Pederstr. findes bl. a. to store Auditorier og forskellige Lokaler for Studenterrådet, i Bygningen mod Studiestr. Universitetskvæsturens Kontorer (før i Kommunitetsbyggn.)

Instituttet for teoretisk Fysik.

og det matematiske Laboratorium. I 1898 erhvervede Kommunitet den til Bispegaarden hørende Have (883 m²), der støder til disse Bygninger, og paa denne Grund, der i Aarene 1911-13 blev udvidet ved Køb af de tilstødende Ejendomme mod Studiestræde og Skt. Pederstræde til ialt 1414 m², blev i 1915-16 opført en Bygning, „Studiegaard“ (Arkt. Martin Borch), der foruden en Frokoststue for Studenterne

og forskellige Auditorier indeholder Lokaler for en Række Laboratorier. Den Udvidelse, der derigennem blev tilført Universitetets Undervisningslokaler, var foranlediget ved den Ændring i Undervisningsformen ved de aandsvidenskabelige Fag, som havde udviklet sig i Slutningen af det 19. Aarh., idet den videnskabelige Øvelse, hvor de Studerende under Lærerens direkte Vejledning arbejder med det videnskabelige Stof, var blevet taget i Brug ved Siden af Forelæsningen. Som Følge heraf var der blevet oprettet Laboratorier, d. v. s. Arbejdslokaler for de Studerende med de fornødne Bogsamlinger, og for at skaffe disse Laboratorier Lokaler af den nødvendige Størrelse opførtes efter Forslag af Universitetskommissionen af 7/10 1912 og i Henhold til Lov af 1/4 1914 Studiegaard, der er en grundmuret Bygning af røde Mursten med Kælder og 4 Stokv. Den har Façade baade mod Studiestræde og Skt. Pederstræde og danner sammen med Universitets-Annekset og Kvæsturbygningen de 3 Sider af et stort Gaardsrum, hvori er opstillet Mercie's Broncestatue af David (skænket 1879 af Brygger Carl Jacobsen) og en af Ny-Carlsberg Fondet i 1925 skænket Afstøbning af Døbefonten i Malt Kirke. De Ejendomme, der med Façade henholdsvis mod Studiestræde og Skt. Pederstræde begrænser den 4de Side af Gaardsrummet, blev med en eventuel Udvidelse af de her nævnte Universitetsbygninger for Øje købt af Universitetet i 1919. Endvidere erhvervede Universitetet i 1925 Skt. Pederstræde Nr. 19 (det tidl. Skt. Peders Gæstehjem) og Nr. 21. I Nr. 19 blev straks en Etage inddraget til

Undervisningsbrug, medens Resten af disse Ejendomme udlejes. (Om Studiegaard se „Architekten“ ^{13/1} 1917).

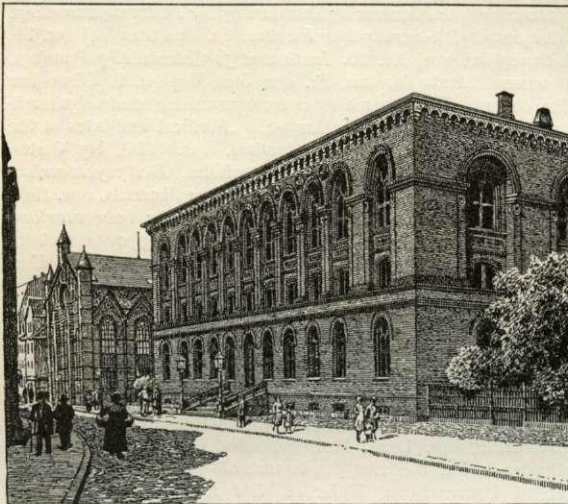
Medens Universitetsbiblioteket efter den i de sidste Aar trufne Ordning af Statens Biblioteksvæsen, der har fundet sit Udtryk i Bibliotekskommissionens Betynkning af ^{30/11} 1926, ikke længere administrativt skal henhøre under Universitetet, og de biblioteksmæssige Opgaver, som særlig vedrører Universitetet, nu er delt mellem Universitetsbiblioteket og det kgl. Bibliotek, er der til Universitetet knyttet ialt følgende 40 videnskabelige Institutter:

Det teologiske Laboratorium, opr. 1903, nu Lokale i Studiegaard. *Det juridiske Laboratorium*, opr. 1903, nu Lokale i Studiegaard. *Det økonomiske-statistiske Laboratorium*, opr. 1892, nu Lokale i Studiegaard. *Det fysiologiske Institut*, der rummer 5 forskellige Institutioner, se ndfr. *Det normalanatomiske Museum og Den kirurgiske Instrumentsamling*, se under Kirurgisk Akademi. *Det patologisk-anatomiske Institut*, Fr. den 5tes Vej Nr. 11. *Det farmakologiske Institut*, Juliane Mariesvej Nr. 20. *Instituttet for almindelig Patologi*, Juliane Mariesvej Nr. 20. *Det retsmedicinske Institut*, Fr. den 5tes Vej Nr. 9. Disse fire sidstnævnte Institutter, til hvilke de nuv. Bygninger blev opførte samtidig med Rigshospitalet og taget i Brug 1910 (Arkt. Martin Borch), er beskrevet i „Medical Institutes at the University of Copenhagen“, Kbh. 1910. *Det hygiejniske Institut*, opr. 1898, Ny Vestergade Nr. 11. *Den dermatologiske Samling*, opr. 1903, Rigshospitalet. *Det psykiatriske Laboratorium*, opr. 1899, Kommunehospitalet. *Det medicinsk-historiske Museum*, opr. 1907 og skænket Universitetet 1917, f. T. magasineret. *Det filologisk-historiske Laboratorium*, opr. 1896, Studiegaard. *Det psykologiske Laboratorium*, opr. 1886 og overgaaet til Universitetet 1893, Studiegaard. *Det musikvidenskabelige Laboratorium*, opr. 1926, Universitetet. *Den botaniske Have med det plantefysiologiske og det planteanatomiske Laboratorium*, se ndfr. *Det zoologiske Museum med det zoologiske Laboratorium og den zoologiske Studiesamling*, se ndfr. *Det mineralogiske Museum*, se ndfr. *Det kemiske Laboratorium*; se ndfr. *Det astronomiske Observatorium*, se ndfr. *Det fysiske Laboratorium*; i 1899 oprettedes det medico-fysiske Laboratorium, der i 1906 deltes i det nuvær. bio-fysiske Laborat. og det nuvær. fysiske Laborat., hvilket sidste har Lokaler i Polyteknisk Læreanstalt. *Det geografiske Laboratorium*, opr. 1901, i Studiegaard. *Det histologisk-embryologiske Laboratorium*, opr. 1897, Stormgade Nr. 5. *Det matematiske Laboratorium*, opr. 1907, Studiestræde Nr. 6. *Det ferskvands-biologiske Laboratorium*, opr. 1899 og 1906 overgaaet til Universitetet, Hillerød. *Det forsikringsmatematiske Laboratorium*, opr. 1917, Tordenskjoldsgade Nr. 10. *Instituttet for teoretisk Fysik*, opr. 1919 og udvidet 1924 og flg. Aar, Blegdamsvej Nr. 15. *Det havbiologiske Laboratorium*, Frederikshavn. *Den Arnsmagnæanske Stiftelse*, Universitetsbiblioteket. *Universitetets Arkiv*, Universitetsbiblioteket.

Zoologisk Museum. Allerede i det ofte omtalte, af Fr. III opr. Kunstammer var der samlet naturhistoriske Genstande, som forøgedes betydeligt ved det af Arvingerne 1655 skænkede „Ole Worms Museum“, der fandtes i hans Professorbolig i Kannekestræde. 1796 nedsattes en Kommission til Overvejelse om Oprettelsen af et „Museum for Naturvidenskaberne“, og ved kgl. Res. af ^{25/5} 1804 gaves der til dette Brug Anvisning paa en Sidebygning i det brændte Christiansborg Slot; men Sagen blev ikke til noget; 1820 blev der lejet Lokaler i den Holsteinske Gaard i Stormgade til de Samlinger, som Staten 1805 havde købt af det naturhist. Selskab (de havde først Plads i en Gaard paa Østergade), og for hvilke J. C. H. Reinhardt var Inspektør, og 1827 købte Staten denne Gaard for 21,000 Rd. rede Sølv til et *naturhistorisk Museum*. Ogsaa Universitetet havde tidligt haft et „Natural-kammer“, men det brændte 1728; 1740 gjordes atter Beg. til en lign. Samling, og 1772 forenedes den med det paa Charlottenborg 1759 oprettede *Natural- eller økonomisk Teater*, hvorefter den fik Lokaler i Kommunitetsbygningen. Denne Samling blev senere kaldt *det grevelige Moltkeske, Universitetet tilhørende zoologiske Museum*. Da Reinhardt ogsaa blev ansat ved Universitetet 1813, kom

begge Museer under hans Ledelse. Efter hans Død 1845 fulgte Japetus Steenstrup som Prof. i Zoologi ved Universitetet, og 1848 traadte han ogsaa ind i Direktionen for det kgl. Museum, fra hvilken Tid Forhandlingerne om de to Museers Sammensmeltning begyndte, hvilken dog først fastsloges ved Lov af ^{20/12} 1862. Efter den nye Bygnings Fuldendelse skete Indflytningen 1870; det gamle Universitetsmuseum i Kommunitetsbygningen var da omdannet til en særlig Studie- og Undervisnings-samling, og Bygningen i Stormgade solgtes til Indtægt for Kommunitetet for 70,000 Rd. til Landbygningernes alm. Brandforsikring (Skøde af Marts 1872)*).

Den nye Museumsbygning, paa hvis Plan og Indretning Jap. Steenstrup har haft stor Indflydelse (se Fremtidens Nytaarsgave 1866), er opf. 1863-69 efter Tegn.

Zoologisk Museum.

af Chr. Hansen i romansk-italiensk Stil paa Granitsokkel af røde Mursten og bestaar af 4 sammenbyggede Fløje — med høj Kælder og 3 Stokv., hvoraf Stuen og øverste Etage er 4,4 m, den mellemste, Mezzaninetagen, 3,1 m —, der omslutter en rektangulær Gaard, 25 × 11 m, som er dækket af et Glastag og danner en smuk Hal med Søjler og Buer. Alle 3 Etager er ved en Længdemur i det Indre delte, saa at der er en dobbelt Række Museumsrum, af hvilke den yderste er 6,3 m, den inderste 3,1 m bred; den sidste, der faar sit Lys fra Hallen, har i Stuen aabne Buer ud til Hallen, medens de to øvre Etager har Vinduer. Museet er delt i 3 Afdelinger: 1) Pattedyr, Fugle, Krybdyr, Padder og Fiske samt den Lundske palæontologiske Samling (Naturforskeren P. V. Lunds Samlinger), 2) Orme, Bløddyr, Straaledyr og Protozoer, 3) Insekter, Edderkopper, Tusindben og Krebsdyr samt den Westermanske Insektsamling (skænk. af Sukkerrafinadør W.'s Søn, nu for største Delen sammenarbejdet med de øvrige Samlinger). I Hallen findes Skeletter af store baade endnu eksisterende og uddøde Dyreformer; hertil slutter sig i Kælderen under Universitetets Solennitetssal, der staar i Forbindelse med Museet, en Samling Hvalskeletter, der næsten er enestaaende, især for nord. Formers

*) Den *Holsteinske Gaard*, paa hvis Grund der før laa en af Stiftamtmd. H. U. Lütow ejet Gaard, der 1700-11 var i Oversekretær E. U. Doses Besiddelse og herefter overgik til Overkrissekretær v. Eichstedt, som vistnok har ombygget Lütows Palæ. I 1717 solgtes den til Generalpostdirektør Andreas Weyse, hvis Datter 1726 skødede den til Joh. G. Holstein. Under dennes Søn, Joh. Ludv. H., blev 1756 Bygningen, der oprindl. havde Stue og 1. Etage samt Altaner paa Façaden, ombygget, idet den mistede Altanerne og fik en ny Etage, ligesom den vestl. Sidebygning tilføjedes (i D. Atl. II p. 108 er den afbildet, omtr. som den nu er, dog med nogle mindre Forandringer). Videnskabernes Selskab holdt Møder her fra 1743. Den solgtes 1807 af den Holsteinske Slægt til Konferensrd. Chr. Colbjørnsen, der dog nogle Aar efter afhændede den. Den var i de næste Aar paa flere Hænder, indtil Kmhr. Chr. Corn. Greve Lerche solgte den 1827 som ovfr. nævnt til Staten, der først tænkte paa at anvende den til Bolig for Arveprins Ferdinand og Gemalinde. (Se P. Brock, *Det H. Palais*, i D. Saml. 2. R. III; V. Lorenzen, *Kbh. Palæer* II p. 21 flg.).

Vedk.; en Del af Skeletterne stammer fra D. F. Eschrichts private Samling, som han havde skænket til den naturhist. Forening, og som Universitetet købte 1841, hvorefter det fysiologisk-zootomiske Museum dannedes og for største Delen fik Plads i denne Kælder; efter Eschrichts Død 1863 opløstes Museet, og største Delen indlemmedes i Zool. Mus. I Stuen findes Fiske og hvirvelløse Dyr (navnlig mærkes den rige Konkyliesaml., der omfatter Samlinger som Moltkes og Spenglers og den af Fr. VII skænkede Chr. VIII's Saml. samt den smukke Samling af Pighude og Koraller) undt. Insekter, der har Plads i Mezzaninen, hvor der ogsaa findes Arbejds-værelser, Bibliotek, Arkiv m. m. I øverste Etage findes Pattedyr, Fugle, Krybdyr

Hallen i Zoologisk Museum.

og Padder; fremhæves kan den i to Værelser opstillede fyldige Samling af danske Fugle. Museet har en Marmorbuste af Jap. Steenstrup († 1897), af H. V. Bissen, og en Broncebuste af J. M. C. Schiødte († 1884), af P. S. Krøyer, samt et Maleri af Schiødte, malet af Marstrand. Museet bestyres under Tilsyn af Konsistorium af et Museumsraad, bestaaende af Professoren i Zoologi og 2 Inspectorer. (Se K. Stephensen, Zool. Mus.'s Historie, i „Naturens Verden“ 1921).

Kirurgisk Akademi, Bredgade. Allerede 1736 blev der paa Tilskyndelse af Simon Krüger (Crüger) og med ham som Generaldirektør oprettet et Teatrum anatomico-chirurgicum til Uddannelse af Kirurger, som var helt uafhængigt af Universitetet; det kaldtes alm. „Amfiteatret“ og havde Plads i en Gaard paa Købmagergade (nær ved Amagertorv); 1774 fik dog Universitetet sat igennem, at Kirurgerne skulde eksamineres i indre Medicin ved Fakultetet for at faa Lov til medicinsk Praksis. Men denne Afhængighed af Universitetet faldt atter bort, da Kirurgisk Akademi oprettedes ved Forordn. af $\frac{22}{100}$ 1785, hvorved Uddannelsen af Kirurger helt overdroges til det. Dronning Juliane Marie skænkede Akademiet

Grunden i Bredgade, og 1785-87 opførtes den smukke Bygning efter Tegn. af P. Meyn (indv. ²⁵/₁₀ 1787), med Kælder, 3 Stokv. og Kvist; over den med to ioniske Søjler smykkede Portal staar: MDCCXXXVI og over Frontonen: Academia Chirurgorum Regia. Det fik 3 Professorer: Generaldirektøren for Kirurgien, Hofkirurgen og Overkirurgen for Frederiks Hospital, samt en Lektor i Kemi og nogle Reservekirurger. Men den Strid, der hele Tiden havde været mellem Kirurgerne og Universitetet, tabte sig ikke, og det blev efterhaanden mere klart, at Kirurgerne ikke

Kirurgisk Akademi.

fik den fornødne Uddannelse; ved Plak. af ²⁰/₁ 1838 indførtes en medicinsk-kirurg. Eksamen, ved hvilken de kirurg. Professorer og Fakultetet eksaminerede i Fællesskab, og ved Res. af ¹⁷/₁₂ 1841 indlemmedes Akademiet fra ¹/₁ 1842 i Fakultetet, saa at de nu danner eet lægevidenskabeligt Fakultet med begge Anstaltens Professorer som Lærere, og Bygningen blev Universitetets Ejendom. I 1867 blev den efter Tegn. af Chr. Hansen for c. 26,000 Rd. udvidet med en Tilbygning ind til Gaarden til fysiologisk Laboratorium; 1897 tilkøbtes for 172,800 Kr. Naboejendommen Hj. af Bredgade og Fredericiagade (til Ombygning og Inventar

medgik c. 52,000 Kr.). Akademiet rummer nu, foruden Professor- og Pedelbolig, flere Auditorier, deribl. et stort paa 1. Sal, *det normal-anatomiske (anthropologiske) Museum* og *den kirurgiske Instrumentsamling* samt Lokaler for det lægevidenskabelige Fakultets Administration, medens der endnu ikke er taget endelig Bestemmelse om Benyttelsen af de Lokaler, der er blevet ledige ved det medicinsk-fysiologiske Instituts Overflytning til den nye Bygning ved Juliane Mariesvej (se ndfr.). I Bygningen findes en Del malede Portrætter, deribl. af Livkirurg J. C. Bodendick, † 1818, Prof. J. C. Tode, † 1806, og Prof. F. C. Winsløw, † 1811, alle malede af J. Juel (se iøvrigt den i Univ.-Aarbogen 1885-86 p. 4 flg. optagne Fortegnelse over de Universitetet tilhørende Kunstværker af personalhistorisk Betydning). (Litt.: G. Norrie, Kir. Akad. Hist., Kbh. 1896. — S. Forf., Kir. Akad. Hist. I-II, Kbh. 1923. — K. Carøe, Det kgl. kir. Akademis Matrikel 1785-1838, Hjørring 1921).

Det fysiologiske Institut, Juliane Mariesvej 28, 30 og 32. I Aaret 1925 blev af The Rockefeller Foundation og International Education Board skænket ialt 2,400,000 Kr. til Opførelse af et fysiologisk Institut ved Københavns Universitet. Institutet, der opførtes 1926-28 (Arkt. K. Varming) paa en Staten tilhørende Grund ved Juliane Mariesvej (11,800 m²), er en trefløjet Bygning med Kældere og 3 Stokv. med pudsede Façader og sort glasserede Tagsten. Bygningen omslutter sammen med Professor-Boligerne en Gaard med Haveanlæg og Springvand; foran hver af Sidefløjene ligger en Villa med Bolig for en Professor; bag Midterfløjen en Udbygning indeholdende et større Auditorium samt en Bygning til Funktionærboliger og en Række mindre Bygninger, der afgiver Plads for Dyrestalde m. v. Over Hovedbygningens 3 Indgangsdøre findes allegoriske Relieffer, i Vestibulen en Marmortavle med Inskription, der beretter om Bygningens Opførelse og Dota-

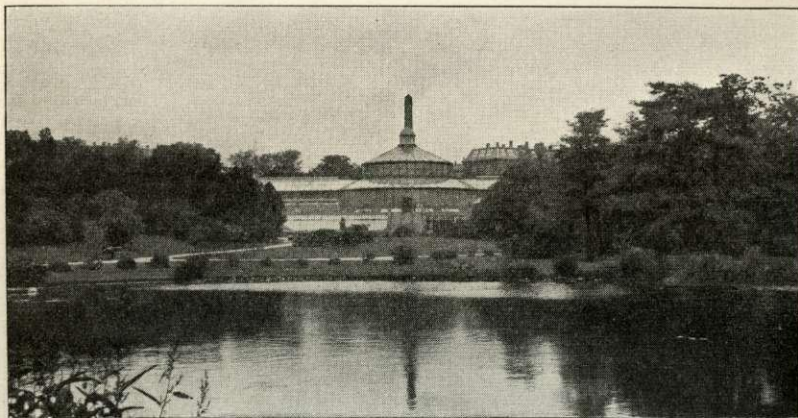

Det fysiologiske Institut.

tionerne dertil samt 3 Portrætmedailloner af Fysiologerne D. F. Eschricht († 1863), P. L. Panum († 1885) og Chr. Bohr († 1911). Disse sidste Billedhuggerarbejder, der ligesom Reliefferne er udførte af Siegfried Wagner, er skænkede af Ny Carlsberg Fondet. Institutet indeholder Lokaler for *det medicinsk-fysiologiske Institut* (opr. 1867), *det bio-kemiske Institut* (opr. 1928), *det zoofysiologiske Laboratorium* (opr. 1910), *det bio-fysiske Laboratorium* (opr. 1899) og *det gymnastik-teoretiske Laboratorium* (opr. 1919).

Botanisk Have, mellem Ø.-Voldgade, Gotersgade, Ø.-Farimagsgade og Sølvgade. Begyndelsen til en botanisk Have blev som nævnt p. 406 allerede gjort c. 1600 ved Anlægget af en „medicinsk Have“ ved selve Universitetet. Den indeholdt væsentlig Lægeplanter og laa indeklemmt mellem Huse. Fr. V lod sig 1752 paa en Grund ude ved den nuvæ. Toldbod paa begge Sider af Amaliegade N. for det under Opførelse værende, Frederiks Hospital en privat botanisk Have anlægge ved Dr. G. C. Oeder. Haven var ved Gaden delt i to Dele, var omgivet af en Ringmur, havde Forelæsningsaal, Bibliotek m. m. og synes ved 1765 at have staaet i sit største Flor. 1770 skænkede Kongen denne Have til Universitetet, som dog kun kom til at benytte den i 8 Aar, thi 1777 bestemte Kongen sig til at tilbagekøbe den og i Stedet skænke Haven bag Charlottenborg til en botanisk Have; Aaret

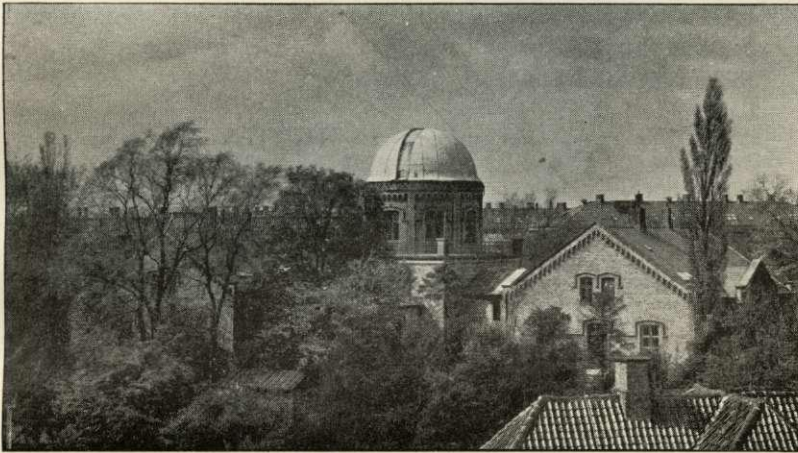
efter fik Universitetet Skøde paa denne; en Bygning ved Nyhavn (før Sprøjtehus og Konsumtionskontor) overlodes til „Driv- og Gevæksthus“. Allerede 1778 var en stor Del af Haven anlagt, der opførtes en ny Bygning til Professor, Botanisk Gartner, Orangeri, Bibliotek osv., og 1783 var hele Anlægget færdigt; 1803 opførtes nye Væksthuse og 1832 en ny Bygning til Forelæsningssal og Samlingerne, efter at Haven havde maattet afstaa Læsesalen i Charlottenborgs Østfløj (se p. 366); Haven blev udvidet, saa at den var c. 2,5 ha, da den nedlagdes ved Terrænets Udlægelse til Byggegrunde og Gader, og den nuvær. Have 1871-74 anlagdes paa det gamle Fæstningsterræn. Som særlig ivrig for Flytningen, der havde været paa Tale i mange Aar, maa nævnes Gartner A. Weilbach († 1868); Brygger J. C. Jacobsen og Slotsgartner Tyge Rothe gav Udkastet til Væksthusene; Anlæggelsen af Haven skete efter Planer udarbejdede af Landskabsgartner H. A. Flindt. Haven

Botanisk Have.

(aabnet for Publikum $\frac{9}{10}$ 1874) er c. 9,9 ha, hvoraf Søen (Rest af den tidligere Voldgrav), i hvilken der dyrkes en Del Vandplanter, er 0,9 ha. Til Erstatning for et Stykke Grund ved Ø.-Farimagsgade, som Haven afgav til Udvidelsen af Polytekn. Lærestalt 1904, fik den 1905 (ved Lejemaal paa 50 Aar hos Kbh.s Kommune) et Areal ved Sølvgade mellem Polytekn. Lærestalt og Mineralog. Museum. Efter at dette Stykke var lagt til Haven, blev der etableret en Laage ved Sølvgade, saaledes at Passage gennem Haven kunde finde Sted. En særlig smuk Udsigt er der fra Bakken i det nordøstl. Hjørne ved Observatoriet, der er beplantet med Naaletræer. Mod NV. ligger de store, 1872-74 opførte Væksthuse (jalt 16 Afdelinger), der med Tilliggende indtager c. 4000 m², og som er anlagte i Terrasseform i to Etager, tils. udgørende et Hele; Komplekset er c. 100 m langt og opf. af Glas (14,350 m² Glasflade) og Jærn; Midtpartiet er Palmehuset, en Rundbygning, 30 m i Gennemsnit, 16 m høj, med et omløbende Galleri (7,5 m over Gulvet). Desuden findes i Haven flere Afdelinger til Dyrkning af Frilandsplanter, smukke Stenhøjspartier, et Hus for varme Vandplanter (Akvarium), et Forsøgs- og Formeringshus, Gartnerbolig (ved Ø.-Farimagsgade), Portnerbolig (ved Hovedindgangen i det sydøstl. Hj.). Ved Gøttersgade ligger Museumsbygningen, opf. 1875-76 for 100,000 Kr., af røde Mursten i 2 Stokv. og Kælder (Arkt.: Murmester H. N. Fussing), der bl. a. indeholder et Auditorium, et Bibliotek (c. 25,000 Bind) og rige Samlinger (General-

herbariet c. 400,000 opklæbete Eksemplarer). Endvidere findes et 1888-90 opf. Botanisk Laboratorium (delt i et planteanatomi og et planteфизиologi Lab.), af røde Mursten med Anvendelse af Granit, Kridtsten og Kalksten, bestaaende af en Hovedfløj og en Tværføj i Kælder og to Stokv. (Arkt.: J. D. Herholdt); foruden Arbejdsrum indeholder det Auditorium og Bolig for Direktøren og Prof. i Planteфизиologi. I Museets Læsesal Portrætmedaillon af C. Linné (Afstøbning efter Sergel) og en Buste af Landskabsgartner Flindt. I Væksthusene staar en Buste af Fr. V (før i den bot. Have ved Amalienborg, derpaa ved Charlottenborg), af Hartmann Beeken (fuldendt af Wiedewelt, der ogsaa har gjort Marmorfodstykket); foran Væksthusene er der et af J. C. Jacobsen skænket Springvand. Foran Laboratoriebygningen opstilledes i 1927 en Buste af Botanikeren Eug. Warming.

Observatoriet.

Forsk. Gengivelser af antikke Kunstværker, skænkede 1909 af Dr. Carl Jacobsen, er opstillede i Haven.

Litt.: Joh. Lange, Erindringer fra Univ. bot. Have ved Charlottenborg, Kbh. 1875, Særtr. af Bot. Tidsskr. — J. C. Jacobsen og T. Rothe, Væksthusene i bot. Have, Kbh. 1879. — N. Hartz, Væksthusene i bot. Have, Kbh. 1895. — Bruun og Lange, Danm.s Havebrug og Gartneri til 1919, Kbh. 1920, p. 300 flg. — C. Hansen Ostenfeld, Botan. Have gen. 50 Aar, i Univ. Festskr. 1924.

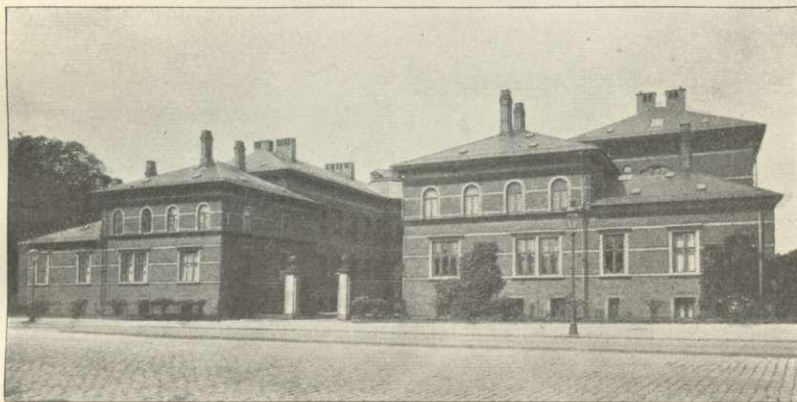
Astronomisk Observatorium. Allerede 1589 indrettede Tyge Brahe et Observatorium paa Volden i „Vandmølletaarnet“, men sit egentlige Observatorium fik Byen først ved Rundetaarns Opførelse; om dette se p. 242 flg. Da en Flytning tilsidst blev nødvendig paa Grund af de indskrænkede Forhold og de stærke Rystelser, som Vognfærdselen forarsagede, opførtes paa Rosenborg Bastion overfor Rosenborg Slot (hvor dengang laa Voldmesterens Bolig og Resterne af en Mølle) efter Tegn. af Bygningsinsp. Chr. Hansen den nuvæ. Bygning for 182,927 Kr. (med Instrumenter) 1859-61 (Grundst. nedl. ^{15/11} 1859, tagen i Brug Sept. 1861) af gule Mursten. Den bestaar af et firkantet Midtparti, der krones af en Rundbygning og kobbertækket Drejekuppel paa 7,5 m i Diameter, og hvis cirkelrunde indre Rum omslutter en hul Mursøjle, der bærer Refraktoren; om Søjlen snor sig en Vindeltrappe, der fører op til Kuplen. Midtpartiet har to smaa Udbygninger, hvoraf den

sydl. danner Hovedindgangen, den nordl. er et særskilt Observationsværelse. Paa begge Sider af Midtpartiet er der to lavere Meridianværelser, det ene med Meridiansirklen, det andet med et Passageinstrument; til disse Værelser slutter sig ved Bygningskompleksets Ender to Huse med Gavlene ud til Ø.-Voldgade, hvoraf det ene er Professorbolig, det andet Bolig for Observator, en Assistent og Bud; i Haven tre mindre Bygninger med Instrumenter og fotografisk Laboratorium. En betydelig Ændring i det Indre foretoges 1894-95, idet den 1861 opstillede Refraktor (28 cm Aabning) afløstes af et nyt Instrument baade til optiske og til fotografiske lagttagelser (henholdsvis 36 og 20 cm Aabning), der kostede c. 40,000 Kr. Af Nyanskaffelser fra senere Tid skal nævnes: en Spektrograf, et Fotometer, Maaleapparat for fotografiske Plader, Maaleapparat for Spektre, moderne Regnemaskiner. Observatoriet staar i telegrafisk Forbindelse med Silopakhuset i Frihavnen, hvorfra der siden ¹⁰/₈ 1909 gives Tidssignal (tidl. blev det givet fra Nicolai Taarn) ved en Kugle, der hejses til Toppen af en Stang og falder hver Søndag Kl. 1. Foran Observatoriet paa Bakken ud til Ø.-Voldgade er ⁹/₈ 1876 afsløret en Broncestatue af Tyge Brahe i naturlig Størrelse, modelleret af H. V. Bissen. I Observatoriet findes flere malede Portrætter, deribl. af Astronomerne F. W. Bessel (af C. A. Jensen), Th. Bugge, † 1815, Ole Rømer og d'Arrest, † 1875, og af Chr. IV, samt Gibsbuster af Tyge Brahe og Admiral P. Løvenørn, † 1826. Observatoriet udgiver: Publikationer og mindre Meddelelser fra Københavns Observatorium. Til Observatoriet er knyttet det under Union Astronomique Internationale sorterende Astronomiske Centralbureau. Biblioteket omfatter c. 10,000 Bind. (Se Universitets-Observatoriet paa Rundetaarn, Kbh. 1826. — C. F. Pechüle, Kbh.'s Observ. og dets nye Instrument, Ill. Tid. 1895. — E. Strömngren, Tre Aartier Celest Mekanik paa Kbh.s Observatorium, i Univ. Festskr. 1923).

Det Bygningskompleks, der rummer kemisk Laboratorium og Mineralogisk-geologisk Museum, Hj. af Ø.-Voldgade og Sølvgade, er opf. 1888-93 efter Tegn. af Prof. Hans J. Holm for 733,206 Kr. i frit behandlet norditaliensk Renæssancestil paa Granitsokkel af røde Mursten og bestaar af 3 sammenbyggede Fløje i Kælder og 2 Stokv. (Fløjen med det skraanende Terræn ind til Botanisk Have har dog 3 Stokv.), medens den 4. Side ud mod Ø.-Voldgade har 2 Professorboliger i 1 Stokv. og et Gitterparti. Den sydl. Halvdel er Laboratoriet, den nordl. Museet.

Kemisk Laboratorium. Der havde under Chr. IV været et kem. Laborat. i Rosenborg Have; under Fr. III blev der til Alkymisten Borri indrettet et Laboratorium af Tømmer i Byens østl. Del („bag Børsen“), som 1669 flyttedes til Rigensgade (omtr. paa Garnisonshosp.s Plads); det kaldtes Guldhuset og benyttedes senere til Kvæsthus og Fabrik. 1759-78 var der Laborat. paa Charlottenborg, i Forb. med Moltkes Natural- og Husholdnings Kabinet. I 1788 indrettedes et Laboratorium i et Drivhus i den gl. Botaniske Have ved Universitetet; i den flg. Tid benyttedes skiftende Lokaler; 1829 flyttedes det til den da oprettede polytekniske Lærestalt, hvorunder Ørstedes Gaard 1852 inddroges. Om Laboratoriets ældre Hist. se Univ. Aarskr. 1857. Endelig bevilgede Rigsdagen 1856 af Universitetets Midler 97,000 Rd. til en egen Bygning, der opførtes i Ny-Vestergade (Nr. 11) efter Tegn. af N. S. Nebelong og indviedes ¹⁰/₂ 1859 og 1888-93 opførtes de nuværende Bygninger for Kemisk Laboratorium og Mineralogisk Museum (s. ovfr.) paa Hj. af Ø.-Voldgade og Sølvgade; Laboratoriet varetager den alm. Undervisning i Kemi for matematisk-naturvidenskabelige og lægevidenskabelige Studerende samt den særlige Undervisning i organisk Kemi for Universitetsstuderende og Fabrikingeniører; i 1927 undervistes c. 300 Studerende i hvert Halvaar.

Mineralogisk-geologisk Museum. Efter at Universitetets ældre Naturaliesamling var brændt i 1728, var Universitetet uden Samlinger indtil 1769, da Morten Thrane Brünnich grundlagde en mineralogisk-zoologisk Samling, der i 1772 udvidedes betydeligt, ved at Kongen skænkede Universitetet den Charlottenborgske Naturaliesamling. Sammen med Resterne af Universitetets Mineraliekabinet opstilledes disse Samlinger i Kommunitetsbygningen i Nørregade (se p. 413), hvor senere mineralogisk Museum indrettedes og forblev indtil 1893; 1804 blev Kunst-kammerets Mineralsamling indlemmet i Universitetets Samling. Denne arbejdede dog under vanskelige Forhold, indtil Grev J. G. Moltke i 1810 købte den af Universitetet og forenede den med Faderens, Grev Adam Gotlob Moltkes, Samling, for derefter — med Forøgelse af flere af ham selv indkøbte Samlinger — at skænke det hele til Universitetet, idet han samtidig oprettede betydelige Legater

Kemisk Laboratorium og Mineralogisk-geologisk Museum.

til Samlingernes Vedligeholdelse og Forøgelse. Kort efter adskiltes de zoologiske og de mineralogiske Samlinger; de sidste fik derefter Navnet „Det grevelige Moltkeske, Universitetet tilhørende mineralogiske Museum“. Museet forøgedes 1851 med Chr. VIII's Privatsamling og i 1868 med Mineraliesamlingen fra det kgl. Museum i Stormgade, i hvilket sidste allerede 1806 Naturhistorieselskabets Samlinger var indlemmede. Trods flere Udvidelser var Lokalerne i Kommunitetsbygningen efterhaanden blevet alt for smaa for de voksende Samlinger, og 1893 flyttede Museet til sin nuv. Bygning (Arkt., Prof. Hans Holm, se ovfr.; Forhal og Trapperum senere dekoreret af Prof. Oscar Mathiesen). Museet omfatter saavel mineralogiske og geologiske som palæontologiske Afdelinger, fordelt i 6 Sale, med Hovedvægten lagt paa det danske Monarkis Omraader. I Museet findes Marmor-buster af J. G. Forchhammer og Japetus Steenstrup (begge af H. V. Bissen) og flere Portrætmalerier af Museets Bestyrere og Velgørere. I Gaarden er opstillet en Del større Museumstykker, bl. a. en Blok af jordisk Jærn paa 6600 kg (hjembragt af A. E. Nordenskiöld 1871) og en Blok af Meteorjærn paa 3400 kg (hjembragt af Knud Rasmussen 1913), begge fra Grønland.

Med Universitetet er forbundet følgende Kollegier:

Regensen, ved St.-Kannikestræde, Købmagergade og Krystalgade, stammer fra det p. 410 nævnte, 1569 stiftede Kommunitet, idet det allerede dengang paa-

tænkte at knytte en Fribolig for Alumnerne til Stiftelsen (ogsaa Chr. III havde tænkt at oprette en saadan Fribolig). Men først 1618 blev det til Alvor, da Kommunitetet ved et Laan af 9000 Rd. af Kongen saa sig i Stand til at købe nogle Grunde mellem Kannikestræde og Skidenstræde (Krystalg.), der til Dels hørte til Kansler Chr. Friis' Gaard. Her opførtes nu „Collegium regium“, i daglig Tale kaldet Regensen, til Bolig for 100 Studenter; den toges i Brug 1623, men var først helt færdig 1628 (en Stentavle paa Kannikestrædefløjens Gavl ud til Købmagergade bærer Aarstallet 1623). Det var en firfløjet Bygning med svungne

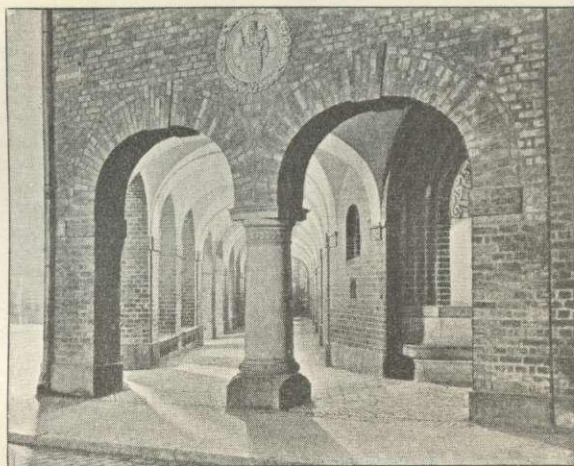
Regensens Gaard.

Gavle; Fløjen mod V. naaede dog ikke helt ud til Krystalgade. I Fløjen ud til Købmagergade, der i den nordl. Del havde et lille Taarn med Spir ind til Gaarden, og som vistnok oprindl. kun havde eet Stokv., indrettedes 1627 en lille Kirke (indviet ²⁵/₁₀ 1635) som „Studenterkirke“, men den afløstes snart af Trinitatis Kirke (se p. 242), hvorefter Salen brugtes til Andagtsøvelser for Alumnerne. Under de svenskes Belejring led Regensen saa meget, at den 1661 omtales som „moxen øde“, og Pladsen var desuden bleven indskrænket, da en Grund ud til Kannikestræde var solgt. Men den kom dog paa Fode igen inden 17. Aarh.'s Slutn. Da kom Branden 1728, hvorved begge Fløjene til Krystalgade og Købmagergade helt ødelagdes (den sidstes Mure blev dog staaende, men maatte senere nedrives), og af Fløjen mod Kannikestræde skaanedes blot den østl. Del fra Porten til Købmagergade, saa at kun Murværket af denne Dels to nederste Stokv. nu er tilbage fra den oprindl. Bygning (der ses endnu Spor af rundbuede Vinduer). Fløjen mod Krystalgade var genopført 1731, Kirkefløjen 1743 og Fløjen mod Kannikestræde 1749 — det øverste Stokv. opsattes dog først 1777 —, hvorimod Vestfløjen ikke blev genopført, idet Grunden udlagdes til Trinitatis Præstegaard (dennes Sidebygning stod paa Fløjens Grund). Kirkefløjen, paa hvis Midte ind til Gaarden der 1780 opsattes et lille Taarnparti med Ur, fik atter en lille „Kirkesal“, som dog kun anvendtes til Prædike- og Disputerøvelser; efter Bombardementet 1807 anvendtes den af Universitetet til Festsal; da Universitetet var genopført, stod den i længere Tid ubenyttet; 1862 indrettedes den til Læse- og Forsamlingssal samt Musikværelse for Alumnerne. I Henh. til Lov af ⁶/₄ 1906 blev Regensen i Aarene 1906-09 ombygget og udvidet med en ny fjerde Fløj paa den før nævnte Trinitatis

naaede dog ikke helt ud til Krystalgade. I Fløjen ud til Købmagergade, der i den nordl. Del havde et lille Taarn med Spir ind til Gaarden, og som vistnok oprindl. kun havde eet Stokv., indrettedes 1627 en lille Kirke (indviet ²⁵/₁₀ 1635) som „Studenterkirke“, men den afløstes snart af Trinitatis Kirke (se p. 242), hvorefter Salen brugtes til Andagtsøvelser for Alumnerne. Under de svenskes Belejring led Regensen saa meget, at den 1661 omtales som „moxen øde“, og Pladsen var desuden bleven indskrænket, da en

Præstegaards Grund (610 m²), der af Kommunitetet blev købt af Trinitatis Kirke. Samtidig blev der efter Overenskomst med Københavns Kommune for at forbedre Færdelsesforholdene i Købmagergade mellem Regensen og Rundetaarn i 1908 anbragt en Buegang gennem Regensbygningen langs med Købmagergade. Ved disse Byggeforetager (Arkt. Martin Borch), der suppleredes med en Hovedreparation af de gamle Bygninger, blev de hygiejniske Forhold forbedrede saa meget som det overhovedet var gørligt. Det gamle Kontubernal-System, hvorefter 2 Studenter var fælles om 2 smaa Værelser, blev afskaffet, saaledes at hver Student faar enten 2 smaa Værelser i den gamle Del eller 1 større Værelse i den nye Fløj. Der blev endvidere indrettet Tekøkkener m. m. Opiørelsen af Bue-

gangen mod Købmagergade (om Martin Borchs Plan til Buegangen se Ill. Tid. 1896-97 Nr. 32 p. 514-15) medførte en fuldstændig Ombygning af Kirkefløjens Indre; Stueetagen bag Buegangen indrettedes til Bibliotek, og 1. Salen, der tidligere var delt i 2 Stuer (Læsesal og Musikstue), til en c. 100 m² stor Læsesal, saaledes at der ved Siden af den i Krystalgade-fløjen blev indrettet en Musikstue. I den nye fjerde Fløj er

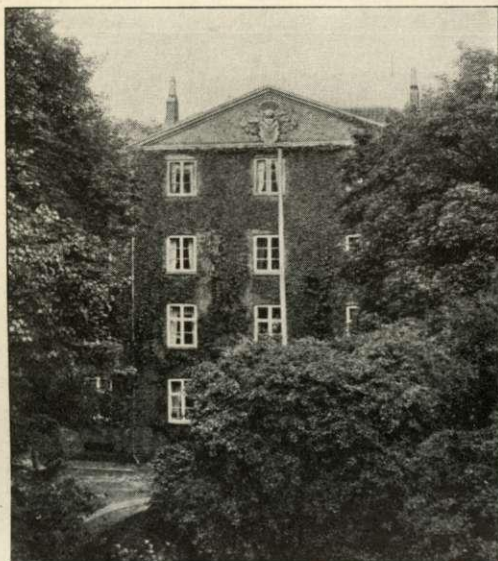

Regensens Buegang.

der Fægte- og Gymnastiksal i Kælderen. — Regensen, der staar i nøje Forbindelse med Kommunitetet, har nu Plads til 103 Studenter, som faar Fribolig, Brændsel og Kommunitets- og Regensstipendiet, der tils. nu udgør c. 85 Kr. maanedlig, hvoraf Regensens er c. 10. Privilegerede til at nyde Stipendierne er under visse Betingelser Færingere og Grønlændere samt af hvert Aars Studenter to Frederiksborgensere. Tilsynet med Regensen udøves af en Regensprovst (præpositus), der udnævnes af Konsistorium blandt Universitetsprofessorerne, samt en Viceprovst, der ligeledes udnævnes af Konsistorium; begge har Fribolig paa Regensen. — Bygningerne bestaar af 4 Fløje af røde Mursten paa Sokkel af bornholmsk Sandsten. Kirkefløjen mod Købmagergade indeholder Buegangen, hvis Hvælvinger er udførte af Monier; denne Fløj har ind mod Gaarden et lille „Taarn“ med Ur og en Morgenstjerne af forgyldt Kobber. Af de to Sidefløje har den mod Krystalgade 2, den mod Kannikestræde 3 Stokv.; den nye fjerde Fløj har 4 Stokv., alt foruden Kælder. De skævt sammenbyggede Fløje indeslutter det meget stemningsfulde Gaardsrum, i hvis Midte staar den af Regensprovst A. C. Hviid 1785 plantede, ofte besungne Regenslind. I Kannikestrædefløjen findes Hovedporten; til venstre i denne vises det Værelse, der var Ligbærerkontor indtil 1859, idet Studenterne 1712-91 havde Bevilling til at bære Lig for en vis Takst (efter 1791 fik dog Kommunitetet Indtægten af Ligbæringen, 1859 overgik Privilegiet til Kommunen; se H. Weitemyer, Studenternes Ligbæring, i Kulturskildringer fra Kbhvn. i det 18. Aarh., Kbh. 1916).

I Læsesalen og Musikstuen findes foruden en større Samling Billeder af Regensen og til den knyttede Personer to Oliemalerier: Chr. IV som Admiral, fra c. 1634 (malet af Rembert Petersen), og Fr. II (Kopi efter Maleri af Rembert Petersen paa Gripsholm i Sverige), en Zinkbuste af Viceprovst F. Fabricius, † 1873, af F. Hoffmann, en Bronzebuste af Hostrup, af Aksel Hansen, og en Marmormedaillon af Provst, Prof. A. C. Hviid, † 1788, vistnok af N. Dajon.

Litt.: R. Nyerup, Efterretn. om R., Kbh. 1809. — Reinhardt, Kommunit. og R., Kbh. 1862. — Rasmus Nielsen, R., Kbh. 1906. — Gammelt og nyt fra R., Kbh. 1911. — S. Skouboe, Sønner af den røde Gaard, Kbh. 1914. — Fr. Schiøtt, Data af R.s Bygningshist., i Hist. Medd. om Kbh. 2. R. I. — Knud Fabricius, Regensen gennem Hundrede Aar, Kbh. 1923-25. — Universitetets Aarvog 1908-09 p. 610-61. — H. Bering Liisberg, Lidt om R., i „Architekten“ ¹⁵/₃ 1901, og Interiører fra R., smstds. ²²/₅ og ¹²/₆ 1903, med Grundplaner og Tegninger af Arkt. Ewers før Ombygningen og Beskrivelse af denne af Arkt. Martin Borch smstds. 1908-09 p. 105-11 med Tegninger og Grundplaner efter Ombygningen.

Valkendorfs Kollegium.

Valkendorfs Kollegium,

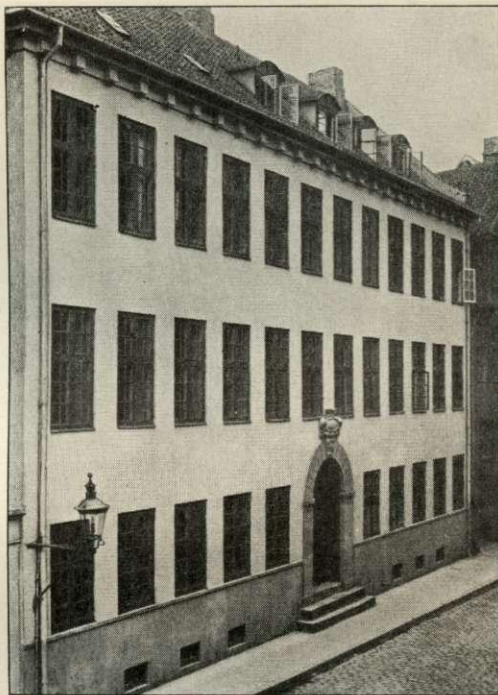
Skt. Pederstræde, er stiftet ²⁰/₂ 1589 af Rigshofmester Chr. W. i det tidligere Karmeliterkollegium (se under Byens Hist.), som han havde købt af Arvingerne efter Joh. Urne, der synes at have købt det af Knud Gyldenstjerne, som 1530 havde faaet det som Gave af Fr. I.

Allerede 1588 var det taget i Brug af Alumnerne. Efter den ¹⁰/₇ 1595 udstedte Fundats tillagde han Kollegiet, der i lang Tid kaldtes „Hofmesters Boder“, et Bibliotek og 6100 Rd. Sp., hvoraf 3400 bestemtes til Bygningernes Vedligeholdelse og til Understøttelse for Alumnerne. Bygningerne, der beskadigedes under Bombardementet 1658, og hvis øverste Stokv. brændte 1728 (vistn. 1732 var det atter i Stand), medens nederste Stokv. med Biblioteket reddedes, skildres i det hele som meget daarlige; endnu 1744, da de underkastedes en Hovedreparation for 2500 Rd., beskrives Forhuset som lavt og fugtigt og bestaaende af lave, hvælvede Klosterceller, og Gaarden var saa opfyldt, at Lys og Luft betoges Rummene („Collegium obscurum“). Biblioteket blev solgt 1841. En lille Bygning i Gaarden med et Auditorium, hvori vistnok Poul Helgesen har holdt sine Forelæsninger, blev først nedbrudt 1847. Ved Branden 1795 blev atter øverste Stokv. ødelagt, men genopført s. Aar; ogsaa ved Bombardementet 1807 led Bygningen; den blev senere flere Gange repareret; 1865 blev den nedbrudt paa Grund af Brøstfældighed og en ny opf. 1865-66. — En større Istandsættelse blev for Kommunitetsmidler foretaget 1913, ved hvilken Lejlighed der indlagdes Baderum m. m.; til Erstatning for de dertil anvendte Alumneværelser indrettedes der 4 Boliger paa 3. Sal. — Der er nu Fribolig for

20 (oprindelig 16) Alumner for indtil 5 Aar; desuden er der et Reserveværelse. Siden 1914 er der først af Kommunitetet, senere af Universitetet, der ogsaa yder et aarligt Tilskud til Læsestuen og Haven, tillagt Alumnerne visse mindre Beneficier, saasom Brændselsgodtgørelse. Kollegiets Kapital var 1927 c. 60,000 Kr. foruden en Bikonto. Alumnerne udnævntes oprindelig af Stifteren og hans Arvinger paa Sværdsiden, siden Begyndelsen af 18. Aarh. af Konsistorium, siden 1920 af Stipendiebestyrelsen. Det nærmere Tilsyn varetages nu som tidligere (fra 1664) af en af Konsistorium valgt Efor. Alumnerne vælger en Inspektor. — Bygningen er af Mursten med Kælder og 3, tildels 4, Etager; den ligger midt paa Grunden, med Have for og bag (den tidl. Bygning laa ud til Gaden), tilsammen c. 2000 m². Kollegiet ejer 2 Gibsbuster af Johs. Ewald (begge sign. 1784, af C. F. Stanley), der har været Alumnus; den ene er deponeret i Kunstmuseet, den anden er anbragt paa Læsestuen, hvor der ogsaa findes Oliemalerier af Walkendorf (Kopi, malet 1911 af Knud Dybvad, efter Maleriet i Svinninge Kirke) og af Henrik Stampe (Kopi, malet af J. Juel). (Se H. Jørgen Helms, Valkendorfs Kollegiums Historie, Kbh. 1917).

Borchs Kollegium (Collegium Medicum), St.-Kannikestræde 12, er stiftet ^{29/7} 1689 af Højesteretsassessor, Prof.

Oluf Borch († 1690) med en Gaard (opf., hvor der før stod en Professorbolig, han havde købt af Universitetet) til Bolig for 16 „fattige, gudfrygtige og lærde Studiosi“ og 24,000 Rd., hvoraf Renterne af de 16,000 skulde anvendes til Stipendier til Alumnerne, Resten til Vedligeholdelse m. m., samt et Bibliotek og hans naturvidenskabelige Samlinger. Kollegiet, indv. ^{20/5} 1691, var som nu i 3 Stokv., men havde over Façaden Frontespice med Chr. V's Marmorbuste; Stuen og 1. Sal var Bolig for Alumnerne, paa 2. Sal var Auditorium, Bibliotek, Samlinger og et Pinakotek med Lægeportrætter; i Haven, der 1708 udvidedes ved Køb af den Gehejmerd. F. Gjedde tilhørende Naboejendom til Skidenstræde, fandtes Springvand, flere Gibsstatuer og den endnu eksisterende farnesiske Herkules i Bly. Kollegiet med Samlingerne brændte 1728, men var allerede genopf. 1730-32 i den gamle Skikkelse paa de tilbageblevne Mure; ved Bombardementet 1807 brændte det atter og genopførtes 1823-24 efter Tegn. af Prof. P. Malling (indv. ^{28/5} 1825), dog uden Frontespice, ligesom Porten midt paa Bygningen afløstes af en Dør med

Borchs Kollegium.

Vestibule, medens Porten lagdes ved Siden af Bygningen. I 1912-13 undergik Kollegiet for c. 25,000 Kr. en omfattende Restaurering (Arkt. Martin Borch), hvorved der skaffedes Plads til 21 Alumner (tidl. 16); der indrettedes Kvistetage; Festsalen i 2. Etage flyttedes til Kvistetagen, der indrettedes Læsesal i Stueetagen, ligesom der installeredes Tekøkkener og Baderum. I Festsalen en Portrætmedaillon af Marmor af Borch (?), der skal være fra det ældste Kollegium (se nedenn. Festskr. p. 26). I Haven Mindesten over Historikeren Jens Paludan-Müller, † ved Oversø

Elers' Kollegium.

1864, og Ole Borchs lille Laboratoriebygning staar endnu i Haven. — Alumnerne, der mest er Kandidater og viderekomne, nyder Fribolig for 5 Aar samt et Stipendium, nu 80 Kr. aarlig. Kapitalformuen er c. 90,000 Kr. Kollegiet bestyres af Universitetet ved en af Konsistorium valgt Efor; Alumnerne, der udnævnes af Konsistorium, vælger selv en Inspektor. (Se Festskr. i Anl. af B. K.'s 200 Aars Jubil., Kbh. 1889; J. Pedersen, B. Koll.s Hist. 1728-1823, Kbh. 1916).

Elers' Kollegium (Collegium Elersianum), St.-Kannikestræde, er stift af Højesterets-assessor, Etatsrd. Jørgen Elers (1647-92) og hans Hustru Anne Margrethef. Wandal (1654-1700), som, efter at de ved Operahusets Brand ^{10/4} 1689 havde mistet deres to Børn, bestemte ved Testam. af ^{27/11} 1691, at der af

deres Midler skulde oprettes et Kollegium for 16 Studenter, og ^{20/11} s. A. udstedte Fundatsen herfor. Grundstenen blev nedl. ^{7/9} 1702 af Universitetets Rektor Caspar Bartholin, og ^{18/11} 1705 blev Kollegiet indviet. Bygningen, der opførtes efter Tegn. af J. C. Ernst og kostede c. 13,000 Rd., bestod af Kælder og 3 Stokv.; i anden Etage var der indrettet to Sale til Auditorium og til Bibliotek og Raritetskabinet. Façaden til Gaden prydedes med Pilastre, og over Porten sad en Medaillon af forgyldt Bremersandsten med Fr. IV's Portræt. Portbuens Slutsten bærer Aarstallet 1703. Trappen ligger midt i Bygningen og er ført uden om en Aabning mellem Portrummet og første Stokv. Kollegiet brændte ved Københavns Brand ^{21/10} 1728, men genopførtes i alt væsentligt i sin gamle Skikkelse 1729-30. Dets økonomiske Forhold var imidlertid saa slette, at det først blev genindviet ^{20/4} 1752. Haven blev anlagt 1719, paa de tre Sider omgivet af en Mur, mod Gaarden af et Jærnstakit. To Smaahuse mellem Gaard og Have opførtes ligeledes 1719 og undgik Branden. Efter at Bogsamlingen var blevet bortsolgt 1823, blev Kollegiet istandsat

1837 og Biblioteks- og Forelæsningsalene omdannet til Værelser for 8 nyoprettede Pladser. Bygningen blev underkastet en Hovedreparation 1891, Haven udvidet 1890, og Muren til Skindergade hoveddistandsat 1924-25. Ifl. kgl. Res. af ^{20/10} 1914 er Alumnernes Antal 21, hvoraf 7 skal studere Teologi, 2 Historie, Rets- eller Statsvidenskab, 2 Medicin, 2 Matematik, 2 klassisk Filologi, medens 3 Kontubernalpladser og 3 Enepladser er for alle Fakulteter, de sidste fortrinsvis for Kandidater, der vil fortsætte deres Studier. Kollegiet yder Fribolig, gratis Brændsel, gratis Lægehjælp og et Stipendium paa 5 Kr. om Maaenen. — Til Pladserne, der højst er paa 5 Aar, har Medlemmer af Elers' og hans Hustrus Slægt Fortrinsret. Udnævnelserne sker (undtagen for to Pladers Vedkommende) efter Indstilling af Denominatorene, 2: en Repræsentant for hver af de to Slægter. Kollegiet bestyres af Universitetet ved en af Konsistorium valgt Efor, medens Alumnerne selv under Eforens Godkendelse vælger en Inspector collegii.

Paa Kollegiet holdt Stefens sine berømte Forelæsninger 1802-03 og 1803-04, og efter Bombardementet 1807 benyttedes Auditoriet til Universitetsbrug indtil 1836. I 1813 holdtes her det første almindelige danske Studentermøde, hvor Grundtvig talte.

Litt.: R. R. Vestergaard, Bidrag til Elers' Kollegiums Historie, Kbh. 1891. — G. L. Wad, Etatsraad Elers og Elers' Kollegium. Kbh. 1891. — A. Garboe, Et Kunstammer paa Elers' Collegium før Branden 1728. „Vor Fortid“ I p. 305-10.

Hassagers Kollegium, Frederiksberg Bredegade, er stiftet ved Testam. af ^{2/11} 1888 af Enkepastorinde D. H. Hassager († 1897), indv. ^{25/6} 1900, med en Villa med Have og 120,000 Kr., hvoraf de 20,000 (sammen med et Tilskud paa 30,000 fra Kommunitetet) anvendtes til Kollegiets Indretning og Opførelse af en ny Bygning. Kollegiet giver Fribolig i indtil 5 Aar til 10 Studenter, som tillige faar 60 Kr. aarl. og 50-75 Kr. til Brændsel. Det bestyres af Universitetet ved en af Konsistorium valgt Efor; Alumnerne udnævnes af Konsistorium. — Den ældre Bygning (2 Stokv. med Frontespice) er Bolig for Efor og Portneren, som ogsaa skal være Gartner, den nye Bygning for Alumnerne. Til Kollegiet hører en Have.

G. A. Hagemanns Kollegium, Kristianiagade 10, er stiftet af Direktør for den polytekniske Lærestalt G. A. Hagemann, † 1916, og Hustru Mathilde Hagemann

Hagemanns Kollegium.

og er ifl. Fundatsen af ²²/₈ 1907 „Bolig for unge Mænd og Kvinder, der studerer Ingeniørvidenskab ved Den polytekniske Læreanstalt i København, eller studerer ved Københavns Universitet eller søger deres Uddannelse ved den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Kunstakademiet eller Musikkonservatoriet“; ²/₈ af Pladserne er forbeholdt studerende ved Den polytekniske Læreanstalt. Kollegiebygningen er opf. 1908, efter Tegn. af Arkt. Prof. Albert Jensen, af røde Mursten med rig Sandstensudsmykning og har paa Façaden et højt Altanparti med fire fritstaaende Søjler. Fra Hovedindgangen, som flankeres af to Granit-Sfinkser, kommer man ind i Kollegiets Dagligstue, rigt udsmykket med Marmorsøjler, Mahognipaneler og Malerier (J. F. Willumsens Billeder „En Bjærgbestigerske“ og „En Fysiker“ samt Bertha Wegmanns Portrætmalerier af Stifteren og hans Hustru). I Stueetagen findes endv. Bolig for Inspektoren og 6 kvindelige Alumner, i Kælderen ligger Festsalen, Spisestue og Køkken m. m., paa 1., 2. og 3. Sal de mandl. Alumners Værelser, paa 4. Sal Atelier og Værksted m. m. og paa 5. Sal Musikværelse og Bibliotek. Paa Kollegiet bor 50 Alumner, der f. T. betaler 105 Kr. om Maanedn for Kost, Logi, Lys og Varme; et Studiefond paa c. ¹/₂ Mill. Kr., skænket af Hagemann, kan yde Laan til et begrænset Antal af Kollegiets Beboere. Kollegiets Bestyrelse bestaar af 5 Medlemmer; en Inspektion paa 3 Medlemmer, valgt af Alumnerne, raader for den dagl. Drift bortset fra det økonomiske, der varetages af Inspekticen, der er Bestyrelsens Repræsentant. (Se „Architekten“ ²⁷/₄ 1907, ³⁰/₁₀ 1908 og ²⁸/₂ 1914; Kollegiets Aarsskrift 1908 flg.).

Studentergaarden, Tagensvej, er opf. 1921-23 efter Tegn. af Arkt. Martin Borch. Midlerne til Opførelsen tilvebragtes paa Initiativ af et af Universitetet 1918 nedsat Udvalg, særlig var Professor Thorkild Roving ivrig for Planens Fremme; der rettedes Opfordring til en Kreds af velstillede Borgere om Bidrag under den Form, at hver af dem eller flere sammen paatog sig Bekostningen ved et Værelse, der paa en Navneplade skulde bære Giverens Navn eller det Navn, han paa denne Maade ønskede mindet, endvidere opnaedes Tilskud fra Staten i Henhold til Boligloven, fra Stiftelser og Legater. Oprindeligt var det Hensigten at bygge den paa Walkendorfs Kollegiums Grund, men Planen blev opgivet, idet Kommunen skænkede den 4206 m² store Grund ved Tagensvej. Grundstenen nedlagdes ²/₂ 1922. Bygningerne bestaar af en trefløjet Hovedbygning og en Portbygning. Den sidste, der er opført i eet Stokv. med Mansardtag af røde Teglsten, indeholder Boliger for Vice-Eforen og Portneren. I Porten er opsat Skifertavler med Værelsernes og Donatorenes Navne. Imellem Portbygningen og Hovedbygningen ligger den store Gaard, der er beplantet med Kastanie- og Birketræer, og som mod Tagensvej og Fensmarksgade er indhegnet af en c. 3 m høj Mur. Hovedbygningen er opført af røde Sten, de to Sidefløje i 3 Stokv. med Mansardtag af røde Teglsten, og hver endende i et lavt Taarn, Midterfløjen i 4 Stokv. med Kvist. Hovedbygningen indeholder foruden Bolig for Eforen 110 Studenterværelser, fælles Læsestue og Musikstue, en Festsal, samt ud mod Gaarden 2 Loggiaer.

Studentergaarden, der indviedes ¹⁵/₁₀ 1923, er bestemt til Bolig for mandlige Studenter ved Kbh.s Universitet og Den polytekniske Læreanstalt. Den er en selvejende Institution med en af Konsistorium valgt Bestyrelse, der bestaar af 5 Universitetslærere, 1 fra hvert Fakultet, Universitetets Kvæstor, Kollegiets Efor (Forstander) og Vice-Efor. Studenterne („Gaardbrødrene“) udnævnes af Bestyrelsen og faar for en lav Betaling, der efter Fundatsen (af ¹/₉ 1923, kgl. konfirmeret ¹²/₁₀ s. A.) i den Udstrækning, hvori Kollegiets øvrige Indtægter til enhver Tid gør det

muligt, skal søges nedbragt til Halvdelen af, hvad Kollegiets Drift koster, Bolig med Rengøring, Lys og Varme samt Adgang til Kollegiets Læsestue, Tekøkkener, Badeanstalt, Tennisbane m. v. og desuden til Tilsyn i Sygdomstilfælde af Studentergaardens Læge. I deres Forhold som „Gaardbrødre“ nyder de et ret udstrakt Selvstyre, som de udøver gennem et „Gaardstyre“, bestaaende af en „Oldermand“ og 4 „Gaardmestre“, der vælges for $\frac{1}{2}$ Aar ad Gangen.

I hvert af Studentergaardens Værelser er anbragt et Billede af den, hvis Navn Værelset bærer. I de to Loggiaer er opstillet Kaj Nielsens 2 store Figurkompositioner, Jordens Tilblivelse og Menneskets Tilblivelse, skænkede af Brygger Vagn Jacobsen, der desuden har skænket andre Skulpturer, deribl. 4 Buster af Universitetslærere, ligeledes af Kaj Nielsen. Festsalens Udsmykning, der bekostes af Frans

Studentergaarden.

Schwartz' Legat, er endnu ikke fuldført. I Læsestuen og Musikstuen findes Portrætter af Thorkild Røvsing (af Axel Jørgensen) og Georg Brandes (af Herman Vedel). Studentergaardens Formue udgjorde $\frac{31}{12}$ 1927 629,106 Kr. og 1040 £, men heraf er 372,649 Kr. og 1040 £ Legater, hvoraf Legatstifterne oppebærer Renten, saa længe de lever.

Litt. til Universitetet: L. Engelstoft, Efterretn. ang. K. U., Sorøe Academie og de lærde Skoler, Kbh. 1823. — E. C. Werlauff, Uds. over K. Universitets-Bygnings Hist. fra U.s Stiftelse indtil 1836, Kbh. 1836; s. F., K. U. fra dets Stiftelse indtil Reformationen, Kbh. 1850. — H. F. Rørdam, K. U.s Hist. fra 1537 til 1621, I-IV, Kbh. 1868-74; s. Forf., Fra Univ.s Fortid, Kbh. 1879. — H. Matzen, K. U.s Retshist. 1479-1879, I-II, Kbh. 1879. — Saml. af de for Univ. Legater gjældende Bestemmelser, Kbh. 1890. — H. Birket-Smith, Kbh. U.s Matrikel I-III, Kbh. 1890-1912. — University of Copenhagen, the medical institutes, Kbh. 1910. — Universitets-Aarbogen og Universitets-Festskrifterne.

Polyteknisk Lærestalt, Hj. af Sølvgade og Ø.-Farimagsgade samt Østervoldgade 4-6. Paa Foranledning af et af Prof. G. F. Ursin i 1827 indgivet Andragende til Kongen om Oprettelse af en polyteknisk Skole til Uddannelse af Haandværkere, nærmest i Lighed med de tyske „Gewerbeschulen“, blev der, efter Paalæg til Universitetets Direktion af Regeringen, af Konsistorium nedsat et Udvalg, i hvilket H. C. Ørsted var den ledende, og som iøvrigt bestod af Professorerne Thune, Zeise

og Schmidten, senere ogsaa Forchhammer. Dette Udvalg gik langt videre, idet det foreslog en Skole, der navnlig skulde meddele unge Mennesker med de fornødne Forkundskaber en saadan Indsigt i Matematik og eksperimentel Naturvidenskab og en saadan Færdighed i Brugen af disse Indsigter, at de derved kunde vende fortrinlig brugbare til visse Grene af Statens Tjeneste saavel som til at forestaa industrielle Anlæg. Der blev derefter udarbejdet Forslag og Planer, og ved kgl. Reskr. af ²⁷/₁ 1829 oprettedes Lærestalten. Universitetet overlod Anstalten Lokaler i en Professorgaard i Skt. Pederstræde i Forbindelse med Stueetagen i en tilstødende Professorgaard i Studiestræde, som var tildelt Ørsted 1824 til Beboelse, og som han ogsaa fremtidig skulde beholde. Her foretoges nu de nødvendige Byggeføretagender (beregnet til 16,731 Rd.), idet der i Skt. Pederstræde indrettedes Læsesal, fysisk Instrumentsamling, kemisk Laboratorium m. m. og i Studiestræde Tegnestuer og et lille Auditorium. Efter at der var fastsat et foreløbigt Reglement, og Ørsted var udnævnt til Direktør samt Lærerne, deriblandt de ovennævnte, Thune dog undtaget, var udnævnt, foregik Indvielsen ⁵/₁₁ 1829. Foreløbig toges der dog kun smaat fat; der manglede Midler, og der manglede især Lærere i de rent tekniske Fag; Undervisningen begyndte med 12 Eksaminander (af hvilke der fordredes enten en særegen Forberedelseseksamen eller den filosofiske Eks. ved Universitetet eller Officerseks.). Undervisningen var toaars og ordnet i to Studieretninger: Mekanik og anvendt Naturvidenskab. Tillige oprettedes et mekanisk Værksted til Elevernes Uddannelse i praktisk Haandværk, hvad der dog snart viste sig uforeneligt med Studiet paa Grund af den korte Uddannelsesetid, hvorfor denne Virksomhed ophørte allerede 1831, medens Værkstedet dog bestod indtil 1860, men kun gav Uddannelse til Haandværkslærlinge. Ved Lærestalten viste der sig snart Trang til en 3. Retning: Ingeniørstudiet; allerede 1836 gjordes der Forsøg i denne Henseende; men det strandede, og skønt det flere Gange gentoges, lykkedes det først 1857, og det endda kun ved private Midler, at faa oprettet Kursus for Ingeniører med Vej-, Bro- og Vandbygning som Hovedfag; 1858 overtog dog Staten ogsaa dette Kursus, som snart blev det mest besøgte. Imidlertid var ogsaa Studietiden bleven udvidet til $3\frac{1}{2}$ Aar (senere til $4\frac{1}{2}$), nye Undervisningsfag kom til, og de studerendes Tal var i stadig Stigen, saa meget mere som mange andre end de egentlige Polyteknikere søgte Skolen; saaledes blev den 1833 oprettede Eksamen for Møllebyggere henlagt til Anstalten, og s. Aar kom Institutet for Metalarbejdere ind under det, hvilket Forhold vedvarede indtil 1859; 1849-58, indtil Landbohøjskolen oprettedes, gaves der Undervisning for landbrugs- og forstuderende, 1865-78 var der Undervisning og Prøve for Arkitekter; ogsaa farmaceutiske studerende søgte den en Tid. Pladsen i de gamle Bygninger slog derfor ikke til, skønt de gentagne Gange var bleven stærkt udvidet; 1834 havde man lejet Kælder og Stue i Nabohuset i Skt. Pederstræde, indtil Nabohuset til den modsatte Side, som allerede var købt 1835, blev nedbrudt 1839, og paa Grunden opførtes en Tilbygning til Lærestalten; da Ørsted, som vedblev at være Direktør og med største Nidkærlighed tog sig af Anstalten, døde 1851, blev 1. og 2. Sal i Studiestrædebygningen inddragne i den, og endelig blev Lokalerne udvidede 1860 dels ved de omtalte Værksteders Nedlæggelse, dels ved en paabygget Etage til Huset i Skt. Pederstræde og dels ved Købet af to Nabosteder i s. Stræde, der nedbrødes og bebyggedes (om Bygningerne se Univ.-Aarbogen 1885-86 p. 263 flg.). Allerede 1873 var der Tale om at opføre en helt ny Bygning paa Fæstningsterrænet, men først 1887 bevilgedes de fornødne Midler, c. 860,000 Kr.; Bygningen opførtes 1887-90 efter Tegn. af J. D.

Herholdt med A. Clemmensen som Konduktør (indv. $\frac{1}{10}$ 1890). Tilgangen til Lærestalten steg efter den Tid betydeligt; $\frac{20}{7}$ 1894 gaves et nyt Reglement, hvorved hele Undervisningen væsentlig omordnedes, og navnlig lagdes Vægten særlig paa de tekniske Fag; ved kgl. Res. af $\frac{3}{3}$ 1903 oprettedes en 4. Retning, Studieretningen for Elektroingeniører, en Omstændighed, der sammen med den stærke Forøgelse af Antallet af de studerende nødvendiggjorde betydelige Tilbygninger efter Tegning af J. E. Gnudtzmann (se „Architekten“ $\frac{3}{6}$ 1907). Tilbygningerne, hvortil der bevilgedes c. 882,000 Kr., opførtes 1904-06 dels langs Farimagsgade og dels ind i Botanisk Have, der maatte afgive det fornødne Areal. Den fortsatte stærke Tilvækst i Antallet af polytekniske studerende og den stærke Udvikling af Teknikken og i Forbindelse dermed af de tekniske Undervisningsfag nødvendig-

Polyteknisk Lærestalt.

gjorde imidlertid hurtigt nye Udvidelser af Lærestalten. I 1915 indrettedes der saaledes et nyt Materialprøvelaboratorium i lejede Lokaler i Malmøgade 7. S. Aar opførtes paa en Grund i Lundtofte, skænket af Lærestaltens forhenværende Direktør, Gehejmekonferensraad G. A. Hagemann, et Hus til Anvendelse ved Landmaalingsøvelserne i Dyrehaven og Jægersborg Hegn. I 1917 byggedes paa Botanisk Haves Grund en stor Træpavillon til Konstruktionsstuer for den ældste Aargang Bygningsingeniørstuderende med tilhørende Læreværelse etc. I 1919 indrettedes i lejede Lokaler i V.-Farimagsgade 24, tilhørende Fagskolen for Haandværkere og mindre Industridrivende, et nyt Laboratorium for Fotokemi og videnskabelig Fotografi. I 1920 blev der i lejede Lokaler i Malmøgade 7 indrettet et nyt teknisk-kemisk Laboratorium, væsentligst for Undervisningen i Mørtel, Glas og Keramik.

I 1926-27 blev den saakaldte gamle Staldbygning paa Sølvgadens Kasernes Terræn istandsat og med en Bekostning af c. 220,000 Kr. (inkl. Laboratorieudstyr) indrettet til 2 nye Laboratorier, det ene for Byggeteknik (tidl. Materialprøvelaboratorium i Malmøgade 7) og det andet for Bygningsstatik (med tilhørende Professorbolig). I 1927-28 blev de tre Fjerdedele af den store, gamle Depotbygning paa samme Kasernes Grund med en Bekostning af c. 165,000 Kr. (inkl. Laboratorieudstyr) istandsat og indrettet til et Laboratorium for Mekanisk Teknologi. Det er Lærestaltens Ønske efterhaanden at inddrage hele Karréen bag Sølvgadens Ka-

serne, begrænset af Ø.-Voldgade, Stokhusgade og Rigensgade, og at anvende dette c. 2½ ha store Areal til Udvidelse, dels ved Nybygninger og dels ved Anvendelse af nogle af de Bygninger, der findes paa Grunden. 1928-30 vil saaledes den saakaldte „Ny Kaserne“ ved Ø.-Voldgade blive nedrevet, og i Stedet derfor vil der med en anslaaet Bekostning af 1,100,000 Kr. blive opført en stor, ny Bygning til Lærestaltens tre teknisk-kemiske Laboratorier.

Den polytekniske Lærestanstalt henhører under Undervisningsministeriet og styres af en Direktør sammen med et Lærerraad, der foruden af Direktøren som Raadets Formand bestaar af samtlige Lærere og Lærestaltens Inspektør. Ved Lærestalten var i 1928 ansat 30 Professorer, 6 Docenter og 7 Lektorer samt 3 Hjælpe lærere, hvorhos 5 af Universitetets Professorer ogsaa virkede som Lærere for polytekniske studerende. Endvidere er til Undervisningen knyttet 24 fast ansatte, videnskabeligt uddannede Assistentter, 1 fast ansat, videnskabeligt uddannet Tegneassistent og 30 honorarlønnede Undervisningsassistenter. Til Administrationen er knyttet en Inspektør, en Fuldmægtig, 4 Assistentter og en Kontorist. Der uddannes Ingeniører paa 4 Retninger: Fabrikingsingeniører (Kemikere), Maskiningeniører, Bygningsingeniører og Elektroingeniører, idet de studerende mod Slutningen af Studiet delvis kan vælge sig et særligt Speciale inden for den paagældende Studieretning. I 1927-28 toges Adgangseksamen af 29; desuden indskreves c. 120 Studenter med matematisk-naturvidenskabelig Studentereksamen og 1 med anden Eksamen. 22 tog Eksamen for Fabrikingsingeniører, 39 Eksamen for Maskiningeniører, 50 Eksamen for Bygningsingeniører og 36 Eksamen for Elektroingeniører. Det samlede Eleetal var 1890 c. 300, 1903 c. 600, 1920 c. 1200 og 1928 c. 850. Til og med 1928 er der fra Lærestalten udgaaet 3758 polytekn. Kandidater; i 1902 var Tallet 971.

Det Bygningskompleks, som blev opf. i 1887-90, ligger paa en c. 5600 m² stor Grund. Bygningerne indtager c. 2600 m², er i modificeret ital. Renæssancestil, af røde Mursten med Anvendelse af Granit i Sokkel-, Dør- og Vinduesindfatninger m. m. og bestaar af 3 sammenbyggede Fløje, hvoraf Midtfløjen (c. 60 × 14 m) har Kælder og to Stokv. og indeholder en stor Vestibule med Trappegange, Auditorier og Solennitetssal (c. 17 × 14 m), der har fladt malet Loft og er prydet med Buster af Lærestaltens 6 første Direktører: H. C. Ørsted, G. Forchhammer (begge af H. V. Bissen), C. G. Hummel (af Th. Stein), C. Holten (af Aksel Hansen), J. Thomsen (af Saabye) og G. A. Hagemann (af Saabye) samt af Prof. Ad. Steen (af Bøgebjerg), L. F. Holmberg (af Saabye), S. M. Jørgensen (af Saabye), J. F. C. E. Wilkens (af Kondrup) og H. G. Zeuthen (af V. Bissen). I Vestibulen uden for Solennitetssalen staar, skænket 1904 af Direktør for Lærestalten G. A. Hagemann, som Mindesmærke for den norske Matematiker N. H. Abel en Bronze gruppe (en Yngling baaret af to Genier) af G. Vigeland; endvidere en Broncebuste fra 1905 af Fysikeren Prof. C. Christiansen (af V. Bissen). De to Sidefløje (c. 47,5 × 14 m) har Kælder og 3 Stokv. Fløjen mod Ø.-Farimagsgade indeholder to kemiske, et teknisk-kemisk, et fysisk-kemisk og et bioteknisk-kemisk Laboratorium samt nogle mindre Laboratorier og Samlinger. Fløjen mod Botanisk Have rummer fysiske Laboratorier og en fysisk Samling (med flere Sjældenheder, deribl. den Magnetnaal, hvormed Ørsted i 1820 opdagede den elektriske Strøms Indvirkning paa Magnetnaalen), et Maleri af Fysikeren Prof. C. Christiansen (Jul. Paulsen) samt en teknologisk Samling, derunder et Laboratorium for Metalmikroskopi, og endvidere findes der en Inspektørbolig. Paa Trappegangen i Stuen et Hautrelief af Prof. K. Prytz (af H. Lamberg-Petersen). Den 4. Side af Gaarden ud til Sølvtorvet afsluttes af en lav Forbygning (c. 44,2 m lang) med Kælder og 1 Stokv., Port og Professor- og Funktionærboliger. Foran

Indgangen er ³⁰/₄ 1917 afsl. en Statue af Ole Rømer, skænket af Ingeniør Alex. Foss (Billedhugger Brandstrup). I det smukke, store Gaardsrum staar H. C. Ørstedes Broncestatue (af H. V. Bissen), afsl. ²⁷/₁₀ 1880 i den gamle Gaard i Skt. Pederstræde, og en ²⁰/₂ 1906 afsl. Broncestatue af Læreanstaltens senere Direktør, Kemikeren Prof. Julius Thomsen, støttet til en Kryolitblok (af Saabye). Af Udvidelserne fra Aarene 1904-06 ligger Hovedbygningen mod Ø.-Farimagsgade (c. 65,7 × 14 m), af røde Mursten med Kælder og 3 Stokv., og indeholder i Forbindelse med en Tilbygning i Gaarden et elektroteknisk Laboratorium og et Laboratorium for Telegrafi og Telefoni m. m. samt Tegne- og Konstruktionsstuer, Bibliotek, Læsesal, Frokoststue, Funktionærboliger og Administrationslokaler. I Direktørværelset Marmorbuster af Direktør G. A. Hagemann (af Bundgaard) og Professor N. G. Steenberg (modelleret af V. Bissen, udført af Brandstrup) og et Maleri af Prof. C. Juel (af H. Dohm). I Baggaarden en Bygning i et Stokv., hvori Læreanstaltens Maskinlaboratorium m. m. og et nyt Kedelanlæg med Fabrikkskorsten. Om de gamle Bygninger i Skt. Pederstræde se p. 412.

Ole Rømers Statue.

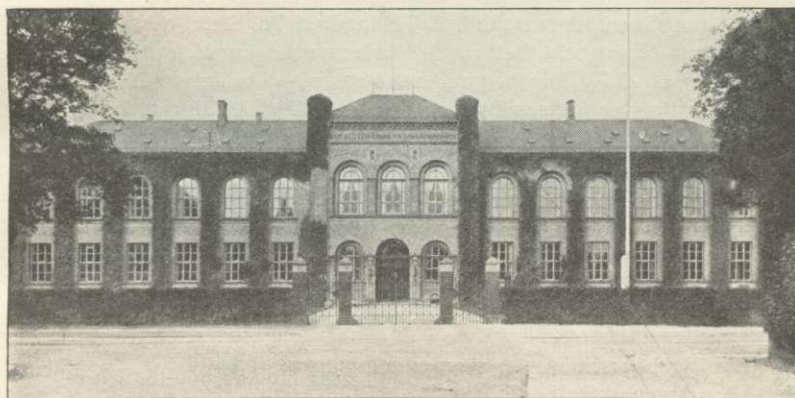
Litt.: Ad. Steen, Den polytekniske Læreanstalt 1829-79, Kbh. 1879. — Absalon Larsen, Den polyt. Læreanst. elektrotekniske Laboratorium, Kbh. 1907. — Den polytekniske Læreanstalt. Samlinger og Laboratorier m. m., Kbh. 1910. — H. J. Hannover, Den polytekniske Læreanstalts Udvidelsesplaner, Kbh. 1917. — Læreanstaltens Reglement og detaljerede Undervisningsprogram, 1918, med senere Tilføjelser. Se endv. Universitetets Aarvog og Læreanstaltens aarlige Beretninger.

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Bülowsvvej og Rolighedsvvej. Paa Højskolen, opr. ved Lov af ⁸/₃ 1856, findes nu samlet Undervisning for Veterinærer, Landbrugere, Mejeribrugere, Landinspektører, Havebrugere og Skovbrugere, som tidl. har været spredt paa forsk. Steder, og hvis Grundlæggelse overvejende er foregaaet i Slutn. af 18. Aarh., Oplysningstiden med dens stigende Interesse for Jordbrugene og Udbyttet af disse Næringsveje. Foranlediget ved Kvægpesten, der midt i 18. Aarh. anrettede store Ødelæggelser, oprettede Læge, senere Stadsfysikus P. C. Abildgaard 1773 med Statsunderstøttelse en Veterinærskole paa

Christianshavn, Hj. af Skt. Anna- og Dronningensgade; men allerede 1776 overtoges den af Staten som en selvejende Institution og fik Navnet „kgl. Veterinærskole“. Den fik nu flere Lærere og udviklede sig meget i de flg. Aar under Forstanderskab af Abildgaard og hans Efterfølger E. Viborg († 1822). Derefter gik Veterinærskolen en Tid tilbage, indtil en Række unge Lærere forberedte dens Optagelse i den fælles større Undervisningsanstalt. — En lign. Udvikling har Jordbrugsundervisningen gennemgaaet. Allerede 1765 havde Forstmanden J. G. v. Langen haft et „Forstseminarium“ paa Jægersborg; 1785 oprettedes to Jægerkorps i Helsingør og Kiel, hvortil knyttedes Undervisning i Skovbrug, men kun i Kiel, hvor den lededes af A. C. H. Niemann 1785-1832, fik den Betydning; i 1832 nedlagdes Kielerkolen, og man indrettede i Kbh., med Undervisningssted paa Polyteknisk Læreanstalt, en strengere Forsteksamen; Formand i den Kommission, der ledede Undervisningen, blev Jonas Collin, der senere ogsaa var Direktør for Veterinærskolen. — Omkring Aar 1800 havde der været en Slags Forsteksamen og en landøkonomisk Undervisning ved Universitetet, og i 1830 var der indrettet en Landbrugs- og Skovbrugsskole paa Mørupgaard (se III p. 107). Midt i 19. Aarh. rejstes Kravet om en højere Læreanstalt for Landbrugere som Udvidelse af det Kursus, der fra 1849 fandtes paa Polyt. Læreanstalt. — Landinspektører og Havebrugere var hidtil blevet eksaminerede af særlige Kommissioner.

Veterinær- og Landbohøjskolens Bygning, hvortil der bevilgedes 170,000 Rd., blev opført 1856-58 (indviet $\frac{24}{100}$ 1858) paa Gaarden Roeligheds Jorder (af hvilke den fik c. 33 ha) efter Tegn. af M. G. B. Bindsbøll. Den gule Murstensbygning bestod oprindl. af en Hovedfløj (c. 60 m), hvis Hovedfaçade vender mod Ø., med et Midtparti, der springer frem baade paa Øst- og Vestfaçaden, samt mod Ø. to mindre Sidefløje, alle i 2 Stokv. Skolen fik 7 faste Lærere foruden flere Docenter og uddannede fra Beg. Veterinærer, Landbrugere og Landinspektører; 1863 kom Havebrugere til, og Skovbrugsundervisningen, der samtidig blev flyttet til Højskolen, blev indlemmet i denne 1869; 1921 oprettedes særlig Studiefdeling for Mejeribrugere. Den første Direktør blev C. E. Fenger. Skolen har stadig udvidet sig; navnlig efter Midten af 1880'erne er der kommet meget nyt, saaledes Antiseptikken, Mikroskopien, patologisk Anatomi, Kampen mod Tuberkulosen, Fortsættelseskursus for Veterinærer (1888) og Landbrugere (1895) samt det nedenfor nævnte Forsøgs-laboratorium og Serumlaboratoriet; P. E. Müller bragte et Gennembrud af nye Ideer og Arbejdsmaader i Skovbruget, Rostrup grundlagde Plantepatologien, Boas Forstzoologien osv. Der trængtes derfor stadig til nye Lærerkrafter og til nye Bygninger. Efter nogle mindre Udvidelser i 1884 og 1888 bevilgedes ved Lov af $\frac{12}{4}$ 1892 868,000 Kr. til Om- og Tilbygninger, der foretoges efter Tegn. af E. Gnuddtzmänn i 1892-95. Hovedbygningen blev gjort dobbelt saa stor, idet Sidefløjene forlængedes c. 10 m mod Ø. og forenedes med en Fløj, i Kælder og 2 Stokv., der opførtes parallelt med den gl. Hovedfløj (paa hver Side 25 m længere end denne), og som nu danner den 115 m lange Hovedfaçade mod Bülowsvej. Over Porten i dens fremspringende Midtparti staar Fr. VII's og Chr. IX's Navnetræk og Aarstallene 1856 og 1892. Desuden opførtes Kontor- og Vagtstuebygningen samt — V. for den gl. Hovedfløj og parallel med denne — Anatomibygningen (opf. 1895, 56 m lang, i Kælder og 2 Stokv.), der sammen med nogle Staldbygninger omgiver den store Ridebane, og som nu rummer Afdelingerne for normal Anatomi og Zoologi samt 2 Auditorier og Mælkerlaboratoriet. I Aarene 1918-26 foretoges meget betydelige Udvidelser i Henh. til Love af $\frac{19}{100}$ og $\frac{10}{100}$ 1918. Hovedbygningen udvidedes med en Biblioteksfløj, over hvis Trappetaarn

der byggedes et astronomisk Observatorium; i Bygningens Indre skete desuden forskellige Forandringer, idet nogle Afdelinger flyttedes ud og anbragtes andetsteds, hvorved der blev bedre Plads for de øvrige. Hovedbygningen rummer nu bl. a. Afdelingerne for Fysik, Kemi, Jordbundslære, Landbrugsøkonomi, Redskabs- og Maskinlære, Mejerivæsen, Tegnestuer, Landmaaling og Matrikulsvæsen, 6 Auditorier (deraf det største tillige Festsal) samt Lokaler for Direktøren og Undervisningsraadet. Desuden opførtes en Række nye Bygninger: Landbrugsbygning (i Forsøgsmarken ved Rolighedsvej), Havebrugsbygning (Gartnerbolig m. m.), Isolationsstald og Kvægstald, Bygn. for Medicinsk Klinik, Bygn. til Kirurgisk Klinik og Fødselshjælp, og en stor Bygning af gule, haandstrøgne Sten, bestaaende af en Hovedfløj i 4 Stokv. samt en lavere Sidefløj (Sektionsfløjen) i 3 Stokv. og indeholdende Afdelingen for patologisk Anatomi og almindelig Patologi, Husdyrbrugsafdelingen samt Afd. for Veterinær Hygiejne og Bakteriologi samt Beslaglære

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

foruden 2 Auditorier og forskellige Samlinger. Tilbygninger føjedes til Klinik for mindre Husdyr, Redskabsbygningen og Smedien; dertil kom nye store Væksthuse, Røntgenklinik, nyt Varmeværk, Ventilationsanlæg og Køleværk. Endelig havde Højskolen (ved Lov af 10/8 1918) for 1,375,500 Kr. erhvervet Københavns Sygehjem*) ved Rolighedsvej med tilhørende Bygninger og Grund (c. 3,6 ha). Hovedbygningen (opført 1857-59, Arkitekt H. C. Stilling), af gule Mursten paa Granit-sokkel, i Kælder og 3 Stokværk, bestaar af en 69 m lang Hovedfløj mod S. ud til Vejen samt to Sidefløje og en Midtfløj mod N. (den sidste opført 1877-78) og rummer nu Afdelingerne for Botanik og Plantedyrkning (Skovbrug, Havebrug, Landbrugets Plantedyrkning, Systematisk Botanik, Plantefysiologi, Mikrobiologi, Arvelighedslære og Plantepatologi) samt 6 Auditorier. Den tidligere Overlægebolig (Villa „Roelighed“) indrettedes til Direktørbolig, medens nogle Udhuse anvendes til Boliger, Forsøgsrum og Rum for grovere Samlinger. — Hele denne omfattende Udvidelse, der lededes af Arkitekterne Martin og Christen Borch, kostede med Inventar ialt c. 8 Mill. Kr. Til Højskolen hører et Bibliotek (offentl. tilgængeligt, omfatter c. 85,000 Bd.) og en Række Samlinger,

*) Københavns Sygehjem var opr. 1859 ved frivill. Gaver og Udbyttet af et Industrierlotteri, og indv. 27/5 1859; det havde c. 110 Pladser, hvoraf Størstedelen til moderat Betaling eller Fripladser. Efter Afhændelsen af Bygningerne paa Rolighedsvej opførtes et nyt Sygehjem (Arkt. Füssing) i Gentoftte Kommune (Ordrupvej 32) og toges i Brug i Sommeren 1922.

som er anbragt omkring i de forskellige Afdelinger. Den store Sal i den gamle Hovedfløj er prydet med Malerier af Dekorationsmaler Hilker og Dyremaler A. P. Madsen; i Forhallen findes en Frise i Gips, „Husdyrene i deres Forbindelse med Menneskene“, af C. Peters, og her afsløredes $\frac{20}{5}$ 1928 en Buste af Fysikeren, Direktør H. O. G. Ellinger (af Max Andersen). I Undervisningsraadets Mødesal findes Buster af Landøkonomen B. S. Jørgensen og Veterinæren F. V. A. Prosch (begge af O. Th. Thielemann), Kemikeren C. F. Barfoed og Landøkonomen Westermann (begge af Rasmus Andersen), Anatomen H. C. Bendz (af Peters), Zoologen J. B. E. Boas (af Fru Marie Carl Nielsen) samt Jonas Collin; desuden Portrætmalerier af Abildgaard og E. Viborg. Udenfor Anatomibygningen i Gaarden mellem Hovedbygningens 4 Fløje findes Broncebuster af Veterinærene H. V. Stockfleth (af R. Andersen, afsløret $\frac{13}{6}$ 1900) og Bernhard Bang (af Hassel, afsl. $\frac{1}{11}$ 1923); i Anatomibygningen er $\frac{2}{7}$ 1928 indsat en Mindetavle for Dyrlæge J. J. Schmidt, skænket af amerikanske Dyrlæger. I Haven, der er offentlig tilgængelig, findes en Broncestatue af Gehejmekonferensrd. E. Tesdorpf (af Th. Stein, opstillet 1899, tilhører Landhusholdningsselskabet) samt Mindesmærker for Mejerimanden Th. Segelcke (afsl. $\frac{19}{10}$ 1907, Billedhugger Axel Hansen), Botanikeren E. Rostrup (afsl. $\frac{20}{6}$ 1909, Billedhugger Rasmus Andersen) og Læge P. C. Abildgaard (afsl. $\frac{11}{6}$ 1910, Billedhugger Aug. Hassel).

Af den oprindelige, store Grund er efterhaanden meget bortsolgt eller afstaaet, saaledes 1892 for at dække Udgifterne ved Udvidelsen. Det samlede Areal, som Højskolen indtager, udgør nu c. 18,87 ha, hvoraf 12,95 ha S. for Rolighedsvej, Resten N. for. Af Arealet S. for Vejen optages 2,5 ha af en Køkkenhave samt en Forsøgs- og Undervisningsmark, det øvrige af den ældre Have, Frugthaven og Hovedkomplekset samt en lille Frugtbuskhave ved Hostrupsvej. Til Højskolen hører ogsaa den først-botaniske Have i Charlottenlund (se II p. 284), der efter Udvidelsen af Jærnbanestationen nu kun er 3,7 ha stor.

Højskolen hører under Landbrugsministeriet og styres af en Direktør, der fører Tilsynet sammen med 6 paa 4 Aar valgte Tilsynsmænd; desuden er der et Undervisningsraad, som bestaar af Direktøren og samtlige Lærere. Der er 28 Professorer, 4 Docenter, 12 Lektorer og 10 Assistenten. Til Højskolen er foruden nedennævnte Forsøgslaboratorium og Serumlaboratorium knyttet to stationære og en ambulatorisk Klinik. Studietiden er normalt: for Veterinærer c. $5\frac{1}{2}$ Aar, for Land- og Mejeribrugere $2\frac{2}{3}$ Aar, for Landinspektører $4\frac{3}{4}$ Aar (indbefattet 10 Mdr.s praktisk Uddannelse), for Skovbrugere $5\frac{3}{4}$ Aar (indbefat. 2 Aars Ophold paa Skovdistrikt) og for Havebrugere $2\frac{1}{2}$ Aar. I de sidste 10 Aar har de Studerendes Antal været c. 500; 1926 toges 101 Eksaminer, deraf 23 Veterinærer, 55 Landbrugere, 7 Landinspektører, 8 Skovbrugere, 5 Havebrugere og 3 Mejeribrugere.

Det landøkonomiske Forsøgslaboratorium, Hj. af Bülowssvej og Rolighedsvej, er grundl. hovedsagelig ved N. J. Fjords Virksomhed. Bygningen, der er opf. 1882-85 for 122,000 Kr. efter Tegn. af L. P. Fenger, er af gule Mursten, i Kælder og 2 Stokv., med fremspringende Endepartier i 3 Stokv. Laboratoriets Opgave er ved rationelle Forsøg, udførte af dets Medarbejdere omkring paa større Gaarde, Mejerier og Slagterier, og ved Undersøgelse af det derved fremkomne Materiale at give Landbruget Oplysninger paa Husdyr- og Mejeribrugets Omraader. Laboratoriet bestaar af 1) den ambulante landøkonomiske Afdeling, der foretager de nævnte (Mejeri- og Fodrings-) Forsøg, 2) den kemiske Afd., der foretager de til Forsøgene knyttede kemiske Undersøgelser og den kemiske Kontrol med Pasterisering af Mælk og Fløde, 3) den dyrefysiologiske Afd. (med særlig Bygning), der

foretager fysiologiske Forsøg og Undersøgelser vedrørende Husdyr. Paa Forsøgs-laboratoriet (i særskilt Bygn.) foretages desuden (af Konsulenter, Mejeribestyrere og Smørreksportører) Statens Smørbedømmelse, hvorved afgøres, hvilke Mejerier der faar Tilladelse til at føre Lurmærket og dermed til Eksport. — Foran Bygningen, ud til Rolighedsvej, afsløredes $14/10$ 1892 en Broncestatue af N. J. Fjord (af Axel Hansen).

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Serumlaboratorium, Bülowsvej, er oprettet efter Indstilling af Prof. C. O. Jensen ved Lov af $18/8$ 1906 og begyndte sin Virksomhed $9/9$ 1908. Bygningerne (se „Archit.“ $22/6$ 1909) er opf. efter Tegn. af Arkt. K. Varming i 1906-08 for c. 300,000 Kr. og bestaar af en Hovedbygning og et Antal, til

Dels sammenbyggede Staldbygninger m. m., der omgiver en større, firkantet Plads. Hovedbygningen, i 2 Stokv. over høj Kælder og med Tagetage, er opført paa Granit-sokkel af røde Sten, med forskellige Granit- og Sandstensudsmykninger ved Billedhugger Hammeleff, og har rødt Tegltag. — Laboratoriet foretager Undersøgelser vedrørende de i Landet blandt

Landbohøjskolen Serumlaboratorium.

Husdyrene forekommende smitsomme Sygdomme og fremstiller de til disses Bekæmpelse egnede Sera, Vacciner og bakteriologiske Præparater. Fra 1922 er til Laboratoriet endvidere henlagt de ved Lovbestemmelse paabudte diagnostiske Undersøgelser vedrørende Dyresygdomme.

Litt.: H. Krabbe, Nybygninger paa V.- og Landbohøjsk., i Tidsskr. for Veterinærer XXIV. — J., Den kgl. danske Veterinærsk. og den kgl. V.- og Landbohøjsk. 1773-1858-1895, i Maanedsskr. for Dyrslæger VII 1896. — Betænkning ang. Udvidelsen af den kgl. Veterinær- og Landbohøjsk., 1887. — E. Gnudtzmann, i Den tekn. Forenings Tidsskr. 1897, p. 177 ff. — A. Oppermann, Landbohøjsk., i „Danm. Kultur“ p. 335 ff. — Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Festskrift 1908 ved Højskolens 50 Aars Jubilæum, Kbh. 1908. — Højskolens Aarsskr.; om Bygningerne se særlig Aarg. 1917, 1920 og 1926.

Farmaceutisk Lærestalt, Stockholmsgade. Ved Lov af $4/12$ 1672, hvorved Apotekervæsenet ordnedes, blev der første Gang fastslaaet en Eksamen for Apotekere, idet de, der vilde have Bevilling som saadan, skulde lade sig eksaminere af det lægevidensk. Fakultet ved Universitetet; ved Forordning af $2/6$ 1828 henlagdes Undervisning og Eksamination til Universitetet under en særlig farmaceut. Eksamenskommission; 1887 nedsattes en Kommission til Overvejelse af Farmaceuternes Uddannelse, og et af dens Medlemmer, Apoteker, Etatsrd. Chr. D. A. Hansen, skænkede 1891 Grund, Bygning og Undervisningsmateriel til den nuvæ. Lærestalt, som overtoges af Staten (kgl. Anordn. af $21/6$ 1892, ændret ved An-

ordn. af ²⁰/₁₁ 1902) og aabnedes ¹/₁₁ 1892. Ved Anstalten, der sorterer under Undervisningsmin., er ansat en Direktør, 4 Professorer, 1 Docent, 1 Lektor, 5 Assisterter og en Inspektør. Kursus varer 18 Maaneder; gennemsnitlig bestaaes Kandidateksamen af 65 i hver Undervisningsperiode og farmaceut. Medhjælper-eksamen af c. 80 om Aaret. Bygningen, i Stilformer fra 18. Aarh. efter Tegn. af A. Clemmensen, er i Kælder og 3 Stokv.; den indeholder bl. a. Auditorium, 2 kemiske Laboratorier, farmakognostisk og fysisk Samling, Bibliotek (c. 4000 Bd.) og Inspektørbolig. I Vestibulen er der en Bronzebuste af Etatsrd. Hansen (af Aksel Hansen), afsløret ²¹/₁₀ 1892, og en Buste af H. C. Ørsted, afsløret ⁴/₆ 1920, samt en Mindetavle over Legatstifteren, Apoteker Otto Müller, opsat 1928. (Litt.: Den pharm. Læreanst. 1892-1917, Kbh. 1917).

Farmaceutisk Læreanstalt.

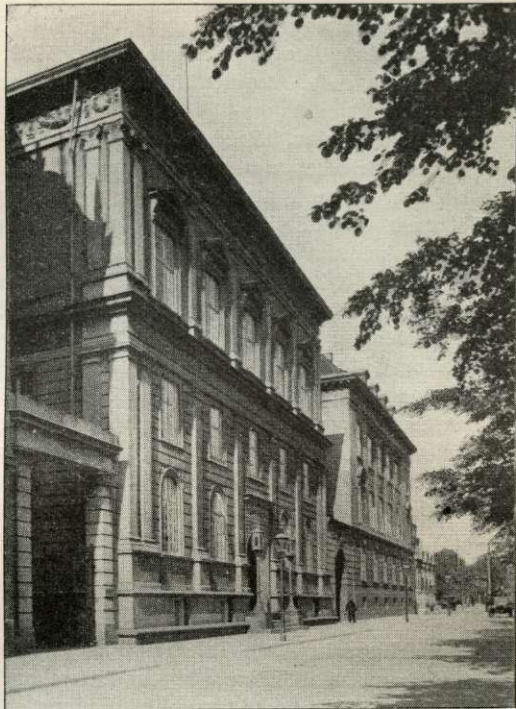
Tandlægeskolen. Eksamen for Tandlæger oprettedes i Danmark i 1798; den afholdtes i Begyndelsen ved Kirurgisk Akademi, men fra 1852 ved Universitetets medicinske Fakultet. Ved kgl. Res. af ¹⁹/₆ 1888 oprettedes Tandlægeskolen, der havde Lokale i en Privatejendom, indtil den 1894 flyttede til Gaarden Stormgade Nr. 17, tidl. Overformynderiet. Her findes den endnu, men da Bygningen ifl. Loven om Nationalmuseets Ombygning skal inddrages under dette, vil Tandlægeskolen nu blive flyttet til Trommesalen Nr. 5, hvor Lokaler er lejede. Skolen, der sorterer under Undervisningsministeriet, ledes i Henhold til kgl. Res. af ¹²/₄ 1909 af en Direktør, og ved Skolen, der har 5 Afdelinger, Afd. for elementære Proteselære, Tandfyldningsafdelingen, Kirurgisk Klinik, Afd. for videregående Proteselære og propædeutisk Afd., er ansat 4 Professorer og 1 Docent, der hver leder en af de nævnte Afdelinger, 5 andre Docenter og 8 Assisterter, 3 Teknikere og 1 Pedel. Kursuset er 3-aarigt; saavel Studentereksamen som Realeksamen, alm. Forberedelseseksamen som Pigeskoleeksamen (med forsk. Tillægspøver) giver Adgang. Der er c. 150 Elever.

Det kgl. danske Musikkonservatorium, Vestre-Boulevard, har til Formaal at yde en saavidt mulig omfattende og grundig Uddannelse i Musik, baade til kvindl. og mandl. Elever (der som Regel dog først optages efter Konfirmationsalderen). Det er grundl. ved Testam. af Guldsmed P. W. Moldenhauer († 1864) med 71,657 Rd., og dets Fundats, konfirm. ²⁶/₆ 1866, lagde Styrelsen i Hænderne paa 3 Direktører (N. W. Gade, J. P. E. Hartmann og S. H. Paulli). Det aabnedes ²/₁ 1867 i et lejet Lokale i Raadhusstræde med 28 Elever (hvoraf 13 kvindl.), flyttede 1870 til den Holsteinske Gaard i Stormgade (se p. 414), 1872 til Hornung og Møllers Gaard i Bredgade (se p. 372) og opførte, efter at det i 1883-84 havde faaet Statsunderstøttelse, i Aarene 1886-87 for c. 133,000 Kr. sin egen Bygning, Kælder og 3 Stokv. (Arkt. C. L. Thuren). I 1903 købtes ved Vestre-Boulevard en Grund til

en ny Bygning, til hvilken Grundstenen nedlagdes $^{15}/_1$ 1904; den opførtes i ital. Renæssancestil efter Tegning af C. L. Thuren i Kælder og 3 Stokv., har kostet c. 150,000 Kr. og indviedes $^{27}/_8$ 1905. Konservatoriet, hvis Bestyrelse nu bestaar af 4 Medlemmer, hvoraf det ene vælges af Undervisningsministeriet, havde i 1927 272 Elever, hvoraf 25 havde Fripladser. Undervisningen ledes af 42 Lærere; et fuldstændigt Kursus varer 3 Aar.

Litt.: A. Hammerich, Kbh.s Musikk. 1867-92, Kbh. 1892. — G. Hetsch, Det kgl. danske Musikk. 1867-1917, Kbh. 1917. „Archit.“ $^{15}/_4$ 1905.

Hærens Officersskole, Frederiksberg Slot (se p. 372 fig.). Tidligere uddannedes Officererne i det af Chr. V $^{20}/_6$ 1691 opr. ridderlige Akademi, derefter i det $^{25}/_8$ 1713 opr. Landkadetkompagni, fra 1803 kaldet Landkadetkorpset og tilsidst Landkadet-akademiet (om dets Plads se p. 397); det ophævedes 1861. Den kgl. militære Højskole oprettedes 1830 i Gjethuset paa Kongens Nytorv, hvor det 1772 oprettede og 1830 ophævede Artillerikadetinstitut havde været; her blev Højskolen til sin Ophævelse 1868. Den nuv. Officersskole oprettedes $^{1}/_8$ 1868 med Lokaler i den nuvæ. Retsbygning (se p. 397) og aabnedes $^{1}/_8$ 1869 paa Slottet. Skolen, der er fælles for hele Hæren, har til Chef en Generalmajor, Oberst eller

Musikkonservatoriet.

Oberstløjtnant, som staar umiddelbart under Krigsministeriet, og til Lærere 3 Skoleofficerer (af Kaptajnsgraden) af Rytteriet, Artilleriet og Fodfolket samt c. 50 andre, dels civile, dels militære Lærere; Skolen har et Skoleraad bestaaende af Chefen, 2 Skoleofficerer og 7 andre Lærere. Skolen har 5 Klasser eller Kursus: 1) Officiantklassen (11 Maaneder) for Sergenter af Reserven, der uddannes til Officierer. 2) Officersklassen (c. $1\frac{1}{2}$ Aar) for Befalingsmænd af Kornets- eller højere Grad, der har bestaaet Studentereksamen og yderligere en ved kgl. Anordn. fastsat Tillægsprøve eller en dertil svarende Adgangsprøve ved Officersskolen; de uddannes til faste Officerer af Linien. 3) Specialklassen (1-3 Aar, nærmest svarende til den tidl. kgl. militære Højskole) for Hærens faste Officerer til videre Uddannelse (bestaar af 6 forskellige Afdelinger: Generalstabs-, geodætisk, Artilleri-, vaabenteknisk og Ingeniørkursus samt Kursus i overordnet Forplejningstjeneste; indtil 1902 fandtes ogsaa en Afdeling for Søofficerer). 4) Kursus til Kaptajn

af Reserven (3 Mdr.) for Korpsofficerer, Premierløjtnanter, Stabsofficerer og Løjtnanter af Reserven af alle Vaabenarter. 5) Kursus til Oberstløjtnant af Reserven (3 Mdr.), hvori der optages Kaptajner af Reserven af Fodfolket og Artilleriet. Februar 1928 havde Officerkl. 19, Officerskl. 32, Specialkl. 36 og Kursus til Kaptajn af Res. 36 Elever; Kurs. til Oberstløjtn. af Res. var ikke opr. (Litt.: Officerssk. i Tidsrummet 1691-1918, Kbh. 1918. — Mindeskrift, udg. af Foren. „Elevskolens Minde“, Kbh. 1916).

Af Hærens andre Skoler i Hovedstaden nævnes: *Skydeskolen for Haandvaaben*, Christianshavns Voldgade, opr. $\frac{1}{11}$ 1869; *Artilleriskydeskolen*, Artillerivej, opr. 1923; *Gymnastikskolen*, Stokhusgade, opr. 1804 (fik egen Bygning 1828); *Pioner- og Telegrafskolen*, Ingeniørkasernen, opr. 1922; *Flyveskolen*, Kløvermarksvej, opr. 1912. (Se endv. Afsnittet „Militære Etablissementer“).

Søværnets Skoler. *Søkadetakademiet*, opr. $\frac{20}{4}$ 1701 som den første højere Skole, der udelukkende benyttede Dansk til Undervisningen, havde først Plads paa Holmen, senere i den nuvær. Retsbygning og paa Amalienborg (se p. 397); 1827 flyttedes det til Hj. af Bredgade og Toldbodvej og 1865 til Christiansholm; $\frac{24}{4}$ 1869 ophævedes det og afløstes $\frac{1}{5}$ 1869 af *Søofficersskolen*, der fik Plads i Gemersgade i Nyboder, og som senere (ifl. Loven af $\frac{15}{5}$ 1903) blev til *Kadet-skolen*, der 1916 optog Ingeniørelevskolen (opr. 1869 som Flaadens Skibsbygnings-skole, 1880 afløst af Skolen for Skibsbygning og Maskinvæsen, 1904 af Maskin-skolen, som 1910 blev til Ingeniørelevskolen; fra 1923 ophørte dog Uddannelsen af Ingeniørkadetter). Kadetskolen har 3 Klasser. Ved Loven af 1903 oprettedes *Søværnets Officersskole* (paa Orlogsværftet). Desuden findes *Dækofficerslev-skolen* med Lokaler i Søkvæsthuset, Overgaden oven Vandet 62 (oprindl. Flaadens Underofficersskole, opr. 1877, 1903 afløst af Elevskolen, 1910 af Konstabelelev-skolen, der 1923 afløstes af Dækofficerslevskolen), *Konstabelskolen* og *Reserve-levskolen*. (Se „Tidsskr. for Søvæsen“ 1861-62 og 1895. — H. D. Lund, Fra Sø-officersskolens Forhistorie, i Hist. Medd. om Kbh. V. — H. C. A. Lund, Søkadet-Korpssets Historie 1701-1901, Kbh. 1901).

Statens Lærershøjskole (indtil 1903 kaldet „Statens Lærerkursus“), Odensegade, giver videregaaende Undervisning for Lærere og Lærerinder i Folkeskolen, Seminarie- og Højskolelærere, Lærere og Lærerinder ved Realskoler og den højere Pigeskole. Den har sin Oprindelse i de 1856 ved D. G. Monrads Initiativ oprettede $2\frac{1}{2}$ -aarige Kursus („Monrads Kursus“) til Uddannelse af vordende Købstadlærere. Disse Kursus, der lagde Hovedvægten paa matematisk-naturvidenskabelige Fag, afløstes af det 1889 oprettede etaarige Kursus for Realskolelærere, der atter 1895 erstattedes af det nuvær. etaarige Lærerkursus; desuden var der allerede 1856 oprettet korte Kursus (Feriekursus) i enkelte Fag. Hidtil havde Institutionen ikke haft fast Stæde, og Undervisningen var foregaaet forskellige Steder; men 1895 fik det etaarige Kursus egne Lokaler i Stormgade (i det tidl. Overformynderi), og 1903 købte Staten for 135,000 Kr. den tidl. „Østerbos Latin- og Realskole“s Bygning (opf. 1889, Arkt. F. Levy; ombygget til Lærershøjskole af Arkt. M. Borch, indv. $\frac{8}{1}$ 1904), som efter nogle Forandringer i 1911 (M. Borch) rummer foruden alm. Undervisningslokaler, fysisk Laboratorium, Køkkenlaboratorium, Bibliotek ($\frac{1}{4}$ 1926 c. 17,000 Bind), Læsesal, Forsamlingsal, Forstanderbolig, Portnerbol. m. m. Her foregaaer det meste af Undervisningen baade paa etaarige og korte Kursus. 1927-28 var der 152 Deltagere paa det etaarige Lærerkursus og i 1927 c. 200 paa de korte

Kursus. (Hans Olrik, Danmarks Lærerhøjskole 1856-1906, Kbh. 1906. — Lærerhøjskolen 1906-16, Et Tilbageblik, i Aarsberetn. 1915-16). — *Statens Tegnelærerkursus*, der oprindeligt hørte under Lærerhøjskolen, men 1893 havde faaet egne Lokaler i Ny-Vestergade (tidl. Universitetets kemiske Laboratorium), udskiltes fra $\frac{1}{4}$ 1908 som en selvstændig Institution; og $\frac{1}{4}$ 1911 udskiltes ligeledes Gymnastik med tilhørende Fag som en selvstændig Institution, Statens Gymnastikinstitut.

Statens Gymnastikinstitut er opr. $\frac{1}{4}$ 1911 som en Fortsættelse af „Det etaarige Kursus i Gymnastik“ (Gymnastikafdelingen) paa Statens Lærerhøjskole, der begyndte 1898. Institutets Bygning, Nørre-Allé 51, der afløste en midlertidig Træbarak paa Tagensvej, er opf. 1922-23 (taget i Brug i Foraaret 1923) for c. $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. efter Tegn. af Arkt. C. Brummer af pudsede Mursten med mørkt Tegltag

Statens Gymnastikinstitut.

og bestaar af en Hovedbygning, i 2 Stokv. med høj Kælder og Kvistetage, samt to lave Sidefløje. I Hovedbygningens Stueetage findes Lærerværelse, Bibliotekssal og 2 fysiologiske Laboratorier m. m.; paa 1. Sal er der indrettet 2 Auditorier, brand-sikkert Rum til Filmsapp., Kontor m. m.; i øverste Etage er der Beboelseslejlighed for Inspektør eller Forst.; Omklædningsrum og Badeværelser findes i Kælderetagen, hvor der tillige er Portnerbolig m. m. I Sidefløjene findes de to rummelige Gymnastiksale (c. 11×22 m); Sidefløjene har flade Tage, der afgiver Plads til Friluftsgymnastik. Hovedbygningens Trappegang og Korridor er smykkede med Skulpturarbejder, Gengivelser af klassisk Kunst. Instituttet uddanner Lærere og Lærerinder i Gymnastik til Skoler, Seminarier og andre civile Undervisningsanstalter. Der findes en mandlig og en kvindelig Afdeling, Eleverne er fortrinsvis Lærere, Lærerinder og Studenter, og der undervises i flg. Fag: Anatomi, Fysiologi, Gymnastik-teori, Metodik, Undervisningsøvelser, praktisk Gymnastik, Leg og Boldspil, Skoleidræt, Svømning, Skolehygiejne og Nødhjælp; Undervisningen afsluttes med en særlig Gymnastiklærereksamen. Ved Instituttet, der har c. 80 Elever, er ansat 8 Lærere og Lærerinder.

Litt.: Gymnastisk Tidsskr. Marts 1923. — „Architekten“ 1924 p. 61.

Dansk Sløjdlærerskole, Værnedamsvej 13B, er opr. 1886 af Sløjddinspektør Aksel Mikkelsen og Dansk Sløjdforening og overtaget af Staten ved Lov af $\frac{20}{3}$ 1918.

Skolebygningen, opf. 1856 og senere udvidet, rummede oprindeligt Schneekloth's Skole (nu Svanholms Gymnasium) og indeholder 7 Undervisningslokaler og Model-samlinger; Forhuset er udlejet til Butikker og Beboelse. Der afholdes Kursus til Uddannelse af Lærere i Sløjd til Folkeskoler, højere Almenskoler, Opdragelses-hjem m. m. Ved Skolen, der ledes af en Forstander, var der 1928 6 Lærere og c. 200 Elever.

I København findes 4 private, statsanerkendte Seminarier:

Blaagaards Seminarium, Hindegade, er opr. $\frac{15}{6}$ 1859 af J. T. A. Tang som en folkelig Lærestanstalt med frie Foredrag jævnsides den egentlige Undervisning; 1863 fik det egen Bygning paa det gamle Blaagaard Seminariums Grund*). Snart oprettedes i Forbindelse med Seminariet en Realskole og et Artiumskursus og 1867 en Højskole, som dog 1872 flyttedes til Emdrupborg, som Tang havde købt. Seminariet forenedes 1896 med „Københavns frie Seminarium af 1861“ og $\frac{1}{6}$ 1904 med Vesterbros Seminarium (opr. $\frac{1}{6}$ 1883), hvorefter det fik Lokaler i „Lycæum“s Bygning. Aug. 1923 flyttede det til Hindegade, hvor det fremdeles deler Bygning med Skt. Annæ Vester Skole (tidl. Kjær og Lyngbyes Sk.), der benyttes som Øvelsesskole for Seminariet. Der var $\frac{1}{2}$ 1928 88 Elever i de 3 Seminariekl. og 40 i Præparandkl. (Se Om og fra Bl. Seminarium, Kbh. 1898).

K. F. U. M.'s Seminarium, Chr. Winthers Vej, opr. 1919 ved Overtagelse af „Den danske Realskoles Seminarium“ (opr. 1907) i Frederiksberg Allé, statsanerkendt Privatseminarium for mandl. Elever, er en selvejende Institution i Tilknytning til Kristelig Forening for Unge Mænd med en Bestyrelse paa 20-30 Medl. fra hele Landet. Seminariet fik egen Bygning i 1922, idet det overtog en privat Pigeskole, der omdannedes til Øvelsesskole („K. F. U. M.'s Seminarie-skole“) og udvidedes med en Tilbygning (Arkt. Jørgen V. Jepsen) for selve Seminariet. Bygningen, -i 2 Stokv. med Mansard, rummer i den gamle Del 8 Klassevær. og Gymnastiksal, i den nye 3 Klassevær. og en Samlingsstue. Seminariet har 3 Klasser og en Forberedelsesk. med ialt 119 Elever (1928); Lærerpersonalet består af Forstander, 3 faste Lærere og 6 Faglærere. Seminarie-skolen (Fællesskole) har (Febr. 1928) 180 Elever fordelt i 7 Kl., en Skolebestyrer, 6 faste Lærere og 3 Faglærere.

Femmers Kvindese-minarium, Hj. af Hans Egedes Gade og Hans Tavsens Gade er opr. $\frac{11}{2}$ 1861 (med Lokaler først i „Døtreskolen af 1791“ i Gotersg., sen. paa Nørrebrog.). Den nuv. Bygning, i 3 Stokv. med Tagetage, opf. 1922-23 for 517,000 Kr. (Arkt. A. Cock Clausen; se „Archit.“ 1926 p. 373) med Støtte af Staten og tidl. Elever, rummer 14 alm. Klassevær., 4 Særklasser i Tagetagen til Tegning, Haandarbejde, Fysik og Naturfag, Sangsal, Gymnastiksal, Forstanderboli g m. m., desuden er der en Sportsplads. Marts 1928 var der 179 Elever, fordelt i 6 Kl., foruden 25 i en Forberedelsesk.; ved Seminariet, der er statsanerkendt, virker 1

*) *Blaagaard* var en stor Lystejendom, som først tilhørte Statholder Chr. Gabel, hvis Søn solgte den til Generalfeltmarskal F. U. Gyldenløve; 1706 blev den solgt til Fr. IV's Broder Prins Carl, der udvidede den betydeligt og opførte en ny Hovedbygning, som kaldtes „Blaagaard“ efter det blaa Skifertag, ligesom han anlagde en stor Have med prægtige Lindealleer (de stod endnu i Beg. af 19. Aarh.); ved hans Død arvedes den af Søsteren Prinsesse Sophie Hedevig, som 1732 skænkede „Prins Carls Hauge“ til Gehejmerd. C. A. v. Plessen, der atter udvidede den, saa at Peblingesøen helt inddrog i den; senere ejedes den af Grev F. Holck, der førte et lystigt Liv derude med Chr. VII; 1780 kom den i Statens Eje, og der anlagdes en Klædefabrik, „det kgl. danske Dugmanufaktur“, som ophævedes 1786, hvorefter Bygningerne udlejedes, og Jorderne bortforpantedes; 1790 blev bl. a. Hovedbygningen, „Slottet“, der laa ved den nuv. Slots-gade mellem Nørrebrogade og Baggesensgade, med noget af Haven ned til Peblingesøen overladt til det da oprettede Seminarium (se II p. 325); efter at Seminariet til Dels var blevet ødelagt under Belejringen 1807, flyttedes det til Jonstrup; Hovedbygningen anvendtes nu til 1815 som Lasaret; efter mange Vanskeligheder udstykkedes og solgtes alle Jorderne 1825-28. (Se Personalh. Tidsskr. 4. R II p. 199 fig.).

Forstander og c. 30 Lærere, ved Forberedelsesklassen 8 Lærere. — I samme Bygning findes Seminariets Øvelsesskole, *den kommunale Seminariskole for Piger*, med c. 350 Elever, og *Københavns Forskoleseminarium* (opr. 1901), der ledes af Kvindeseminiariets Forstander og uddanner Forskolelærerinder gennem en 1½-årig Undervisning; der var Marts 1928 27 Elever foruden en Forberedelsesklasse, og der virker 13 Lærere.

N. Zahles Seminarium (for Kvinder), Nørre-Voldgade, er opr. 1894 (se for øvrigt p. 465). Sept. 1928 var der 9 Klasser (incl. Præparandkl.) med 171 Elever.

Skt. Joseph-Søstrenes Seminarium og Noviciatshus, Strandvej 91, uddanner Lærerinder og Sygeplejersker til Skt. Joseph-Søstrenes Skoler og Hospitaler. Det var oprindl. ved den franske Skole i Toldbodvej 14, men flyttedes 1895 til Strandvejen („Vilhelmsdal“). De nuvæ. Bygninger, opf. 1895 (Arkt. Mandrup Poulsen),

Teknologisk Institut.

omfatter 4 Fløje, hvoraf Kirken (Immaculatakirken), i gotisk Stil af røde Sten, udgør den ene; de øvrige 3 Fløje, i 3 Stokv., rummer Høresale, Studieværelser, Sovesale m. m. Desuden findes en særskilt Præste- og Rektorbolig. (Om Bygn. se „Architekten“ ^{15/6} 1907).

Teknologisk Institut — Fagskolen for Haandværkere og mindre Industridrivende — Hagemannsgade og V.-Farimagsgade, er oprettet paa Initiativ af Industriforeningen i Kbh. og Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk med Støtte af Staten. Formaålet er bl. a. ved Afholdelse af faglige Kursus for faglærte Mestre og Svende at fremme den faglige Udvikling og Dygtighed blandt Landets Haandværkere og mindre Industridrivende. Efter at der i Juli 1906 var afholdt to Prøvekursus, aabnedes Instituttet ^{14/1} 1908 i lejede Lokaler i Industriforeningen. I 1915-18 opførtes — med Støtte af Stat og Kommune og ved Bidrag fra Haandværket og Industrien — for c. 1,950,000 Kr. den nuvæ. Bygning (indv. ^{20/11} 1918; Arkt. Svend Sinding), hvortil den 3200 m² store Grund (af den tidl. Aborrepark) skænkedes af Kbh.s Kommune; 1926 købtes en Nabogrund (1300 m²), og her opførtes 1926-27 en Tilbygning (Arkt. Gotfred Tvede) som Afslutning paa Komplexet, der bestaar af flere sammenbyggede Fløje (omkr. en mindre Gaard), opf. af røde Mursten, i Kælder og 4 Stokv. samt Kvistetage, med et taarnlignende Parti over Hovedindgangen, og rummer en Række Auditorier, Forsøgs- og Undervisningsværksteder, samt Laboratorier, Kontorer og Udstillingslokaler. Der afholdes

aarlig c. 50 2-8 Ugers Dagkursus for Haandværkere fra Provinsen, c. 75 Aftenkursus for Elever fra Kbh. og Omegn, og desuden c. 25 Kursus i Provinsbyer. Desuden driver Instituttet Konsulentvirksomhed samt medvirker ved Afholdelse af faglige Udstillinger. Elevantallet, der i det første Driftsaar var 242, var 1925-26 over 5000; Antallet af Konsultationer var c. 4000. Institutets Stab af fast ansatte Ingeniører, Værkmestre, Kontorpersonale m. fl. omfatter c. 70 Personer, medens c. 120 Faglærere medvirker ved de forskellige Kursus. Til Instituttet er knyttet et teknisk Bibliotek, et teknisk Forlag og en Del Legater. — Teknologisk Institut er en selvejende Institution med en Bestyrelse paa 25 Medl., hvoraf Handelsministeriet vælger 5, Fællesrepræsentationen og Industriforeningen hver 6, Haandværkerforeningen i Kbh. 3, De samvirkende Fagforbund 3, Kbh.s Kommune 1, hvortil kommer Institutets Direktør. I Vestibulen er opsat Mindetavler for Prof. Camillus Nyrop († 1918), Inst.'s første Formand, og for Guldwarefabrikant Bernh. Hertz, Gross. Holger Pedersen og Direktør Max Ballin.

Teknisk Selskabs Skole, Nørre-Voldgade, Ahlefeldtsgade og Linnésgade, er opr. ³⁰/₁₀ 1876 ved Sammenslutning af Teknisk Institut (stiftet ¹⁸/₉ 1843 af Johs. Lassenius Kramp) og Nye Haandværkerskole (stift. ²⁰/₇ 1868) samt Malernes Skole og senere den af Snedkernes Tegneforening oprettede Skole. Med Skolen er forenet det 1807 af Stadshauptmand J. Conradt stiftede Institut for Metalarbejdere (1833 lagt under Polyteknisk Lærestanstalt og 1859 overgaaet til Teknisk Institut) samt Kunstakademiets Elementarskoler (henlagt til Teknisk Institut i 1851, se p. 366). Skolen aabnedes ⁷/₁₀ 1876, dels i Teknisk Instituts gamle Lokaler i Læderstræde (Bagernes Lavshus), dels i Industribygningen. 1880-81 opførtes den nye Bygning (Arkt. L. P. Fenger) for c. 475,000 Kr. med Bidrag fra Stat og Kommune m. fl. Den er opf. i ital. Renæssancestil, trefløjet, i 3 Stokv. (paa Granitsokkel) af gule Mursten med Anvendelse af svensk Kalksten; over Hovedfløjen (53 × 11 m) til Ahlefeldtsgade er der Fronton med Zinkgruppe (af Peters); langs Gesimsen paa alle 3 Fløje gaar en Fajancefrise, paa Hovedfacaden tillige Portrætmedailloner af Tyge Brahe, Ole Rømer, Thorvaldsen og H. C. Ørsted. Indenfor Hovedindgangen er en Vestibule med stort Trappeparti, anbragt i en Udbygning i Gaarden. 1912 opførtes med Tilskud fra Staten to Tilbygninger (Arkt. Emil Jørgensen) i Gaarden for c. 88,000 Kr. Bygningen indeholder foruden 40 Auditorier og Klassevær. en Festsal (19 × 10 m, 5,6 m høj). Det stadig voksende Elevantal har nødvendiggjort Oprettelsen af Filialer i de andre Bydele (1893 kom den første paa Vesterbro); der er nu 4, hvoraf de to (i Prinsessegade paa Christianshavn og paa Kochsvej paa Frederiksberg) er lejede, medens de to andre (i Øresundsgade paa Østerbro og i Prinsesse Charlottesgade paa Nørrebro) er Selskabets Ejendomme. Skolen paa Østerbro, der har 12 Klassev., er opf. 1917 (Arkt. J. Tvede) for c. 295,000 Kr. Skolen paa Nørrebro er opf. 1899-1900 (Arkt. F. Böttger) for c. 245,000 Kr.; den har foruden 14 Klassevær. en Ovenlyssal til Malerskole. 1906-07 opførtes en Bygning (Arkt. Emil Jørgensen) for c. 217,000 Kr. med Auditorium, Tegnesal, Laboratorier etc. til Brug ved Undervisningen i Elektroteknik m. m. 1918-19 opførtes for c. 190,000 Kr. et Maskinlaboratorium (Arkt. J. Tvede), der 1926-27 udvidedes med en Bygning til c. 216,000 Kr. indeholdende Auditorium, Tegnesal, Læsesal, Laboratorium, Værksted m. m. Til disse Bygninger har Staten og Københavns Kommune bidraget, og Kommunen har desuden skænket Grunden (paa Nørrebro, 4200 m²). Foruden nævnte 4 Filialer har Skolen lejede Lokaler i Kommunens Skoler i Brønshøj, Vanløse og paa Lergravsvej. Skolen faar aarl. Tilskud fra Stat,

Kommune, flere Foreninger m. m.; Undervisningen omfatter Aftenskolen, Dagskolen for Bygningshaandværkere, Dagskolen for Maskin- og Elektrokonstruktører, Malerskolen og Institut for Metalarbejdere. I 1926-27 var der i Aftenskolen 3880 Elever, hvoraf c. 2480 i Filialerne og 396 i Dagskolen; der er c. 180 Lærere. Bestyrelsen bestaar af 7 af Selskabets Generalforsamling valgte Medlemmer samt 2 Delegerede fra Staten, 2 fra Kbh.s Kommune, 1 fra Kunstakademiet, 1 fra Industriforeningen og 1 fra Haandværkerforeningen; Bestyrelsen ansætter Skolens Forstander, der har Sæde baade i Bestyrelsen og det af denne valgte Skoleudvalg. (Litt.: C. Nyrop, Bidrag til dansk Haandværkerundervisnings Historie ved det tekniske Selskabs halvhundredaarige Jubilæum, Kbh. 1893. — Det tekn. Selskab

Teknisk Selskabs Skole.

1843-1918, Kbh. 1918). — En teknisk Skole i Valby, opr. 1898, staar under Tilsyn af det tekniske Selskabs Skole og modtager et større aarl. Pengebidrag derfra.

Frederiksberg tekniske Skole, opr. $14/10$ 1871 (1871-1898 under Navnet „Frederiksberg Tegneskole“), overtoges $9/12$ 1925 af det nydannede Frederiksberg tekniske Selskab, der sammen med Frederiksberg Kommunalbestyrelse vælger dens Bestyrelse. Elevantallet var i Skoleaaret 1926-27 536, fordelt i 13 Aftenskolekursus og 1 Dagskolekursus (for Karetmagere). Skolen har siden 1905 haft Lokaler i Kommuneskolen paa Howitzvej, men vil snart faa sin egen Bygning, der skal opføres paa Falstersvej med Støtte af Staten og Frederiksberg Kommune. Bygningen (tegnet af Arktr. J. Thorson og J. Tvede), der er beregnet at ville koste c. 981,000 Kr., bliver paa 5 Stokv., 78 m lang, med en Tilbygning, indeholdende Foredragsaal, og skal være færdig Okt. 1929. (Se Frbg. tekniske Skole 1871-1921, af P. Jacobsen).

Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder, Vestre-Boulevard, er opr. Nov. 1875 (aabnet $4/1$ 1876) af „Dansk Kvindesamfund“, men udskilt som en selvstændig Institution i April 1877. Skolen, der i 1921 blev statsanerkendt som teknisk Skole, besøgtes i Skoleaaret 1927-28 af 132 Elever. (Litt.: Elna Mygdahl, Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder 1876-1926, Kbh. 1926).

Københavns Navigationsskole, Ny Toldbodgade 3. Allerede 1647 oprettede Chr. IV en Navigationsskole i Kbh.; $\frac{8}{12}$ 1852 overtoges den af Foren. til Søfartens Fremme (stift. $\frac{1}{8}$ 1844); $\frac{1}{10}$ 1865 flyttedes Skolen til den af Foreningen opf. Bygning i Havnegade, hvori ogsaa Statens Livsforsikringsanstalt fik Plads; denne købte Bygningen 1891, hvorefter Skolen flyttede til Peder Skramsgade 7 og 1893 til Holmens Kanal (Skipperforeningens Bygning), hvor den ogsaa oprindeligt havde været; i Okt. 1908 flyttede Skolen til sine nuv. Lokaler. Skolen overtog $\frac{1}{10}$ 1927 Københavns Radioskole og udvidede samtidig sine Lokaler, der nu omfatter 10 Klassevær. foruden Gymnastiksal og Lokaler til Radiostationer m. m. Der undervises til de af Staten paabudte nautiske Eksaminer og til Prøverne for Radiotelegrafister. Ved Skolen, der fra $\frac{1}{4}$ 1922 er statsanerkendt, er ansat 1 Bestyrer og 9 Lærere; c. 100 Elever.

Københavns Maskinistiskole, Nørrebrogade, opr. $\frac{1}{1}$ 1900 ved Sammenslutning af Maskinistiskolen og Teknisk Akademi, er en selvejende Institution med en Direktion bestaaende af Repræsentanter for Handelsministeriet, Dansk Dampskibsrederiforening, Sammenslutningen af Fabrikanter i Jærindustrien, Maskinmestrenes Forening, Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening og Skolens Lærerforening. Skolen er fra 1926 Medejer af Ejendommen Nørrebrogade Nr. 13 (oprindl. opf. af „De Kellerske Aandssvageanstalter“), hvor dens Lokaler (12 Klassevær., 3 Laboratorier m. m.) optager hele Bagbygningen. Skolen, der har baade Dag- og Aftenkursus, forbereder til den alm. og udvidede Maskinisteksamen, Elektro-Installatørprøven, Maskinpasserprøven, Motorpasserprøven og Kedelpasserprøven; Febr. 1928 var der 23 Lærere og c. 400 Elever.

Den skandinaviske Bryggerhøjskole, Forhaabningsholms Allé, er opr. af Bryggeriforeningen ved dennes Jubilæum $\frac{6}{10}$ 1924 og aabnet $\frac{1}{10}$ 1925 i den gl. Villa „Forhaabningsholm“ (tilhørende „Kongens Bryghus“), som efter at være ombygget rummer Auditorium, Laboratorier, Forstanderbolig m. m. Skolen, der drives af de tre skandinaviske Landes Bryggeriforeninger i Fællesskab, forbereder gennem en etaarig Undervisning i teoretiske og praktiske Fag til „den skandinaviske Brygmestereksamen“. Der var 1927-28 5 Elever, som undervistes af 13 Lærere.

I Tilknnytning til Bryggerhøjskolen og installeret i en Tilbygning til denne (opf. 1927) oprettedes 1926 ligeledes af Bryggeriforeningen *Den skandinaviske Bryggerhøjskoles gæringsfysiologiske Laboratorium*, der foretager biologisk Kontrol for Bryggerierne, rendyrker Gær til Bryggerierne og til Eksport m. m.; det bestyres af et særligt Tilsynsraad og ledes af en Laboratorieforstander, bistaaet af en Assistent og en Laborant.

Af Handelsskoler skal her omtales følgende:

Købmandsskolen, Fiolstræde, er oprettet af den 1880 stiftede Foren. til unge Handelsmænds Uddannelse og havde Lokaler forsk. Steder, indtil den nuvæ. Bygning (Arktr. V. og B. Ingemann) opførtes 1901-02 (indv. $\frac{11}{1}$ 1902) for c. 750,000 Kr. med Tilskud fra Staten m. fl. Bygningen, der udvidedes 1906 (s. Arkitekter), bestaar af Kælder og 3 Stokv. med Fronton og rummer c. 50 alm. Klassevær. foruden et Par Auditorier, Festsal, Gymnastiksal, Kontorer, Bibliotek og Læsesal med Galleri af Købmandsportrætter, Varesamling m. m. Skolen har forsk. Kursus i Sprog og Handelsfag og Fagskoler for unge Bank-, Forsikrings-, Shipping-, Kontor- og Handelsmedhjælpere og omfatter baade Dag- og Aftenskole. Foruden

Hovedskolen findes Filialer (med Aftenundervisning) i lejede Lokaler i de forskellige Bydele samt *Købmandsskolens Kvindeafdeling*, Julius Thomsens Plads (Dag- og Aftenskole), med egen Bygning i 5 Stokv. indeholdende 26 alm. Klassev., 2 Auditorier, Kontorer, Gymnastiksal, Bibliotek og Læsesal, opf. 1926-27 (indv. $\frac{11}{1}$ 1927; Arkt. Jesper Tvede) for c. 800,000 Kr. paa en Grund, skænket af Kbh's Kommune, med Tilskud fra Holger Petersens Fond, Staten, Frederiksberg Kommune m. fl. I Bygningen er 1928 opstillet Buster af Holger Pedersen og A. Fønnesbech (af Bundgaard) og opsat c. 40 Relieffer af Billedhugger Johs. Bjerg, forestillende kvindelige Sysler samt Danmark og Verdensdelene. — Det samlede Elevantal i 1927-28 var: paa Dagskolen 227, paa Aftenskolen 4844.

Niels Brocks Handelsskole, Fiolstræde (Købmandsskolen), er opr. af Grosserer-societetet for et af Grosserer Niels Brock († 1802) stiftet Legat. Skolen begynde

Købmandsskolen.

$\frac{1}{6}$ 1888 i lejede Lokaler, men fik snart sin egen Bygning (indv. $\frac{4}{11}$ 1890; Arkt. Alb. C. Jensen) paa Hj. af Skt. Annæ Plads og Ny-Toldbodgade; $\frac{1}{4}$ 1908 overflyttedes den til Købmandsskolen. Ved Grosserersocietetets 100 Aars Jubilæum $\frac{23}{4}$ 1917 skænkede københavnske Grosserere Skolen et Legat paa c. 400,000 Kr. Skolen, der oprindl. omfattede en Realskole og en Handelshøjskole, bestaar nu af et toaarigt Handelsgymnasium og en etaarig Studenterklasse (1927-28 med henholdsvis 113 og 24 Elever); den ejes af Grosserersocietetet, medens Styrelsen af den er henlagt til Foren. til unge Handelsmænds Uddannelse, der ejer Købmandsskolen, med hvilken den har Forstander fælles. (Marius Vibæk, Niels Brocks Handelsskole. Meddelelser om Skoleaaret 1927-28, Kbh. 1928).

Handelshøjskolen var oprindl. en Aftenafdeling ved Købmandsskolen, opr. $\frac{1}{10}$ 1917 af Foren. til unge Handelsmænds Uddannelse, 1922 udskilt som selvstændig Institution. I 1924 oprettedes den egentlige *Handelshøjskole* (Dagskole), der optager Studenter og Dimittenter fra Niels Brocks Handelsskole til et toaarigt Studium, som afsluttes med en handelsvidenskabelig Afgangsprøve. Denne Afdeling (i Efteraarsemestret 1927-79 Studerende) overflyttedes $\frac{11}{1}$ 1927 til Købmands-

skolens Kvindeafdelings Bygning, Julius Thomsens Plads. *Handelshøjskolens Aftenafdeling*, hvis Formaal er Videreuddannelse af Forretningsfolk, har stadig Lokaler i Købmandsskolen; den omfatter 4 Specialafdelinger: Afd. for Bankvæsen, Forsikringshøjskolen, Afd. for Regnskabsvæsen samt Sprogafdelingen (Korrespondent- og Translatørskole) og havde i Efteraaret 1927 344 Elever. Handelshøjskolen og Handelshøjskolens Aftenafdeling har fælles Ledelse. (Litt.: Handelshøjskolens Aarsberetn. 1926-27).

Handelsskolen for Kvinder, i Teknisk Skoles Bygning, Ablefeldtsgade, er opr. $\frac{1}{5}$ 1906 af Lærerne ved den s. A. nedlagte Handelsskole for Kvinder, Raadhus-

Købmandsskolens Kvindeafdeling.

pladsen (opr. 1872). Skolen har etaarigt Kursus med statskontrolleret Afgangsprøve og har 1906-28 været besøgt af c. 1800 Elever.

Københavns Translatørskole og Sproginstitut (Den Danske Købmandshøjskole), Valkendorfsvej, privat, opr. 1908, forbereder til Translatøreksamen og giver desuden alm. Undervisning i Sprog og Handelsfag. Bygningen, i 4 Stokv. med Kælder, opf. 1765, rummer 26 Skolelokaler og Bolig for Skolebetjenten. Skolen havde Febr. 1928 45 Lærere og 1473 Elever.

Af Husholdningsskoler kan nævnes følgende:

Husassistenternes Fagskole, Fensmarksgade, er opr. $\frac{1}{11}$ 1906 af Husassistenternes Fagforening (Københavns Tjenestepigeforening, stift. $\frac{15}{11}$ 1899, nu „Husassistenternes Forbund“) og drevs af denne i lejede Lokaler i Rosengaarden Nr. 14, indtil den fra $\frac{1}{4}$ 1926 blev en selvejende Institution under en af Handelsministeriet udnævnt Bestyrelse paa 6 Medl. og Sept. 1927 flyttede til sin egen Bygning, opf. 1926-27 (Arkt. Ingrid Møller Dyggve og Einar Dyggve) med Støtte af Staten og af Københavns Kommune, der skænkede Grunden. Bygningen (For-

sikringssum 518,000 Kr.), i 4 Stokv., rummer 4 Skolekøkkener, Foredragssal, Kontorer, Forstanderbolig, Værelser for Lærerinderne og de Elever, der bor paa Skolen (70), Afd. for Barnepleje, Serveringslokale, Vaskeri m. m. Skolen besøgte 1926-27 af 242 Elever, fordelt paa 8 forsk. Kursus med Varighed 3-6 Maaneder, og har foruden en Forstander, en Bogholder og en Økonoma 11 Lærerinder og 6 Assister.

Birgitte Berg-Nielsens Husholdningsskole, Forhaabningsholms Allé 18, opr. af Birgitte B.-N. i en af A/S Forhaabningsholm (stift. af Medl. af Kbh.s Valgmenighed) opf. Bygning, der indviedes samtidig med Skolen (8/10 1905). Skolen har dels Husholdningsseminarium (med 2-aarig Undervisning, der afsluttes med Eksamen), dels Husholdningsskole med 6 og 10 Maaneders Kursus (med Eksamen som Afslutning) samt 1, 3 og 4 Mdr.s Kursus (uden Eksamen). Skolen søges aarlig af 200-250 Elever, fordelt i 12-15 Klasser, og har 5 fastansatte Lærerinder foruden nogle Timelærere.

Martha Sahls Fagskole for Husholdning, Helenevej 1 A (Hj. af Bülowvej), opr. 1919, har bl. a. almindelige Husholdningskursus (5-6 Mdr.) og Kursus for viderekomne (3-4 Mdr.).

Marie Skovs Husholdningsskole, Skindergade 31, opr. 1915 (fra 1918 med Frk. Marie Skov som Eneindehaver), har praktisk og teoretisk Undervisning i Husholdningsfagene; c. 150 Elever aarlig, 2 Lærerinder.

Den Suhrske Husmoderskole, Pustervig 8, er opr. 1901 af Ingeborg Suhr. Bygningen (hvori tidl. „Studentehjemmet“, nedl. 1910), opf. 1895 (Arkt. Thorning), købt af Skolen i 1917 (for 160,000 Kr.) og derefter ombygget og udvidet, rummer 6 Skolekøkkener, Auditorium, Laboratorium, Forstanderindebolig, Elevværelser m. m. Skolen, der omfatter Husholdningsseminarium (2 Klasser), Pensionsskole, Husholdningsskole for externe Elever samt Kursus i Kjolesyning og Haandarbejde, havde i 1927 410 Elever; der er 31 Lærere og Lærerinder. (Se Den Suhrske Husmodersk. 1907-26, Kbh. 1926).

Kronprinsesse Louises praktiske Husgerningsskole, Emiliegade 3, er opr. 1872, optager nylig konfirmerede Piger til Oplæring i Husgerning i et 2-aarigt Kursus. Plads til 32 Elever. Skolen, der staar under Dronningens Patronat, har en Bestyrelse paa 4 Medl. og ledes af en Forstanderinde.

Det Wærnske Institut, Kastanievej, Hj. af Bülowvej, er stiftet ved Testam. af 12/12 1800 (konfirm. 8/1 1813) af Gehejmekonferensraadinde Martha Wærn († 1812) som Opdragelses- og Undervisningsinstitut for fattige Pigeboern af Borgerstanden; det begyndte sin Virksomhed 5/1 1814 i Allégade 6; 1888 flyttede det til sin nuvæ. Ejendom (Villaen „Tharand“, ombygg. og udvidet 1905). Institutet maatte 1921 midlertidig standse sin Virksomhed paa Grund af økonomiske Vanskeligheder, men genoptog den igen 1924, i Samarbejde med Mariaforbundets praktisk-sociale Kursus, som Skole i Husgerning m. m. for unge Piger. Det har 12 Fripladser for Døtre af fattige Borgere i København og Oslo samt fattige Døtre af afdøde Embedsmænd i Danmark og Norge; desuden optages betalende Pensionærer. Foruden Villaen ejer Institutet en Kapital paa 435,000 Kr. (Vilh. Balslev, Det Wærnske Institut gennem 100 Aar, Kbh. 1913).

Borups Højskole, Frederiksholms Kanal, er opr. 1891 og havde til Huse forskellige Steder, indtil den 1924 (ved Hjælp af Penge indsamlede Landet over og med Støtte af Stat og Kommune) for 300,000 Kr. erhvervede en Del af Grey Frijs'

Palæ*), der efter en nænsom Ombygning (360,000 Kr.; Arkt. Henning Hansen) indviedes som Højskole $\frac{5}{10}$ 1926. Foruden 2 mindre Foredragssale, 3 Undervisningslokaler, 5 Elevværelser (for udenbys Elever), Forstanderbolig m. m. findes i den overdækkede inderste Gaard en stor Festsal (540 Siddepladser) med sort Gulv og hvide Vægge og under Glasloftet en Frise fremstillende Menneskelivets Udvikling fra Fødsel til Alderdom, udført i fransk Metalcement af Utzon-Frank. Undervisningen omfatter almindennende Fag; hertil kommer offentlige Foredrags- og Oplæringsrækker under Medvirken af Videnskabsmænd og Skuespillere; desuden afholdes der Kursus for Arbejdsløse. Højskolen har foruden Forstander og Medforstander 16 faste Lærere og søgtes 1927 af c. 400 Elever. (Johan Borup, Højskolen og København, Kbh. 1916; Aa. Brandmose, Borup Bogen, Kbh. 1921; P. Manniche, The danish Folk-Highschool, Kbh. 1916).

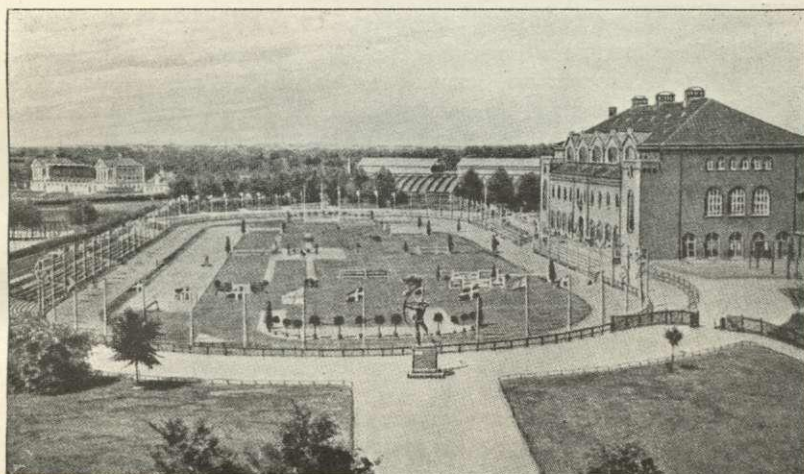

Indgangen til Stadion.

Københavns Idrætspark, beliggende i Fælledparkens nordøstl. Del mellem Øster-Allé og Østerbrogade, er anl. af Kbh.s Kommune og i det væsentlige udført i Tiden 1908-14, i Overensstemmelse med et i 1908 af Stadsingeniør Wright og Afdelingsingeniør O. K. Nobel udarbejdet Udkast, baseret paa præmierede Konkurrenceprojekter, særlig paa Nobels og Ing. Svend Kochs Projekt. Ved den endelige Plans Udformning har endvidere været medvirkende Stadsing. Voigt og Landskabsgartner Glæsel. Parken har et samlet Areal af 9,34 ha, hvoraf Fodboldbanen (med Boldklubhuset) indtager 1,85 ha, Banen for kvindelig Idræt (Hockeybanen) 0,87 ha, Atletikbanen eller „Stadion“ (med Idrætshuset) og

*) *Grev Frijs' Palæ* bestaar af to sammenbyggede Ejendomme paa Hj. af Ny-Kongensgade og Frederiksholms Kanal; den ene er opført o. 1742, den anden — den nuvæ. Højskole — nogle Aar senere. Begge Hovedbygningerne, i 2 Stokv. med Mansard, er opført af røde Mursten i hollandsk Barokstil; Façaden er prydet med Pilastre, paa den første af Kridtsten, paa den anden af røde Sten (se Fr. Weilbach, *Grev Mogens Frijs' Palæ*, i Hist. Medd. om Kbh. 2. R. I).

Tennishallen 2,99 ha, medens 3,63 ha er bortlejet til Boldklubben af 1893, der her bl. a. har Tennisbaner. De i Parken opførte Bygninger er følgende: *Boldklubhuset*, ved Fodboldbanen, er opf. som Fællesklubhus for de forsk. mindre Boldklubber i 1909-11 (indv. $\frac{25}{100}$ 1911) efter Tegn. af Stadsarkt. H. Wright for c. 140,000 Kr. Bygningen, i 3 Stokv. med kalkpudsede Mure, har 2 korte teglhængte Endefløje, der mod Fodboldbanen ender i Søjlehaller. I 1. Sals Højde er bygget en Tilskuertribune, der optager hele Pladsen mellem Endefløjerne, med 500 Siddepl. og med Tag af Jærnkonstruktion; bag denne har Længdefløjen fladt Tag med Plads til Friluftsgymnastik for de kvindelige Boldspillere. I Klubhuset findes Lokaler for Klubberne, Brusebadeanstalt, Forsamlingsaal, Restauration, Bestyrelsesværelse, m. m. Fodboldbanen ved Klubhuset er en forsænket Opvisningsbane med

Idrætsparken set fra Østerbrogade.

Plads til c. 25,000 Tilskuere, hvoraf c. 3000 paa en Staatribune af Jærnbeton (taget i Brug $\frac{25}{100}$ 1923); i en Del af Tribunens Indre er der indrettet Omlædningsrum og Varmtvandsbade. *Tennishallen* er bygget 1912 af et Aktieselskab og drives af Boldklubben af 1893. Bygningen, af Jærnbeton, er opf. efter Tegn. af Arkt. S. Lemche for c. 130,000 Kr. og rummer to Tennisbaner foruden Omlædnings- og Baderum. *Idrætshuset*, ved Nordsiden af Atletikbanen („Stadion“), er opf. 1912-14 (indv. $\frac{9}{100}$ 1914) efter Tegn. af Arkt. S. Lemche for c. 500,000 Kr. af Jærnbeton med rød Murstensfåçade og rødt Tegltag og indeholder en overhælvvet Gymnastiksal (19 \times 44 m og 13 m høj) med c. 2200 Siddepladser, 4 mindre Sale til Brydning, Boksning, Fægtning osv., 14 Omlædningsrum, Baderum, Massagerum m. m. Ved Atletikbanens Sydside er der i 1922 opf. en overdækket Trætribune med 500 Sidde- og 400 Staapladser. Endvidere er der i 1918-19 ved Boldklubhuset opf. det saakaldte *Kontrolhus* med Værelser for Kontrollører, Lægeværelse m. m. — Som Led i en paatænkt Randbebyggelse omkring Idrætsparken er der i 1926 opf. en toetages Bygning mod Østerbrogade og Idrætshallé, af Jærnbeton med fladt Tag, efter Tegn. af Arkt. Wittmaack og Hvalsøe for c. 1,250,000 Kr.; den rummer Foreningskontorer, Træningslokale, Skydebaner, Restauration, Biografteater, Butikker m. m.; endvidere en monumental Portal, der danner Hovedindgangen til

Stadion, med 2 Relieffer (Sportsscener) af Billedhugger Axel Poulsen, skænkede af Carlsberg-Fondet. I Tilslutning til denne Bygning tænkes opført en Svømmehal. I Idrætsparken er opstillet forskellige Broncestatuer, dels Gengivelser af antikke Værker, skænkede af Dr. Carl Jacobsen og Ny Carlsberg-Fondet, dels moderne Arbejder (Billedhugger Carl Mortensens „Fodboldspiller“, skænket af Friends Legat, Quistgaards „Kalchas“, skænket af en anonym Giver, M. E. Jørgensens „Marathonløberen“, skænket af Dansk Idræts-Forbund, og Aksel Hansens „Uffe“, skænket anonymt). — Institutionen „Københavns Idrætspark“, hvis Statutter er approberede af Kommunalbestyrelsen, og i hvis Bestyrelse Repræsentanter for denne har Sæde, er stiftet $\frac{7}{8}$ 1911, og til denne har Kommunen overdraget Idrætsparken for et Tidsrum af 98 Aar.

Litt.: „Architekten“ $\frac{25}{11}$ 1911, $\frac{25}{7}$ 1914 og 1922 p. 192.

Sundby Idrætspark, ved Englandsvej, c. 5,8 ha, er anl. 1923-24 (taget i Brug i April 1925) af Københavns Kommune og omfatter 3 Trænings-Fodboldbaner samt 1 Opvisningsbane; endvidere findes der et Omklædningshus. Anlægget administreres af Københavns Idrætspark.

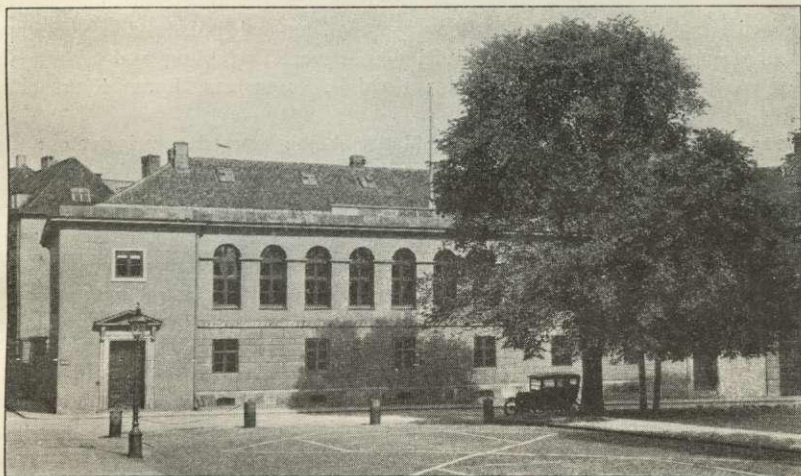
Frederiksberg Idrætsanlæg, ved Sønderjyllands Allé, er anl. 1921-25 (Bygningerne opf. 1926-27, Anlægget indv. $\frac{21}{6}$ 1927) af Frederiksberg Kommune og indtager et Areal af c. 3,5 ha; der findes Løbe-, Spring-, Kaste-, Fodbold- og Cricketbane, med en mindre Træbygning, indeh. Omklædningsrum og Brusebade m. m., i Forbindelse med en Staatribune. Endvidere Bolig for Opsynsmand og Gartner. Anlægget er offentlig tilgængeligt som Folkepark, og administreres af Kommunen.

I København findes 7 af Statens højere Almenskoler:

Metropolitanskolen, Fiolstræde, er vistnok oprettet samtidig med Kapitlet (se p. 231) og kaldtes da Domskolen eller Vor Frue Skole. Den laa 1377 N. for Frue Kirke tæt ved Nørregade, men 1468 laa den S. for Kirken mellem nuvær. Dyrkøb og Skindergade, omtrent hvor nu Soldins Stiftelse ligger, og her havde den sin Plads til 1807. Ved Reformationen kom Skolen under Magistratens Vare-tægt, og Byens 3 Sognekirker, Frue, Helligaands og Nicolai, forpligtede sig 1548 til at bidrage til dens Istandsættelse og Vedligeholdelse; Skolemesteren ledede sammen med en Hører Kirkesangen i Frue Kirke. Samtidig stod Skolen ogsaa i nær Forbindelse med Universitetet, hvor dens Rektor blev „Lector musicæ“ og som saadan skulde undervise Studenterne i teoretisk og praktisk Musik. I Slutn. af 16. Aarh. blev en ny Skolebygning (fuldendt 1599) opført i den gamles Sted af Bygmester Jørgen Skult, og 1634 opførtes mod Skindergade en Tilbygning til Bolig for Rektor, Konrektor og Hørere. Skolen ødelagdes ved Branden 1728, men var allerede genopført 1731; den nye Bygning, grundmuret, 35 m lang, med 2 Stokv. og Kvist (se en Afbildn. i Thura: Hafnia hodierna, gengivet i Dalberg og Plum: Metropolitanskolen gennem 700 Aar), vendte ud mod Frue Kirkegaard og rummede foruden Skolestuerne tillige Værelser for Hørerne, medens Rektor og Konrektor fik en særskilt Bolig ud mod Skindergade. Under Bombardementet 1807 ødelagdes atter Skolen, og Undervisningen foregik til 1808 i Vajsenhuset, derpaa i Trinitatis Præstegaard i Kannikestræde; først 1811 begyndte man at opføre den nuvær. Skolebygning (Arkt. C. F. Hansen); den indviedes $\frac{28}{4}$ 1816, og ved kgl. Res. af $\frac{10}{6}$ 1817 fik Skolen Navnet Metropolitanskolen. Hovedbygningen,

i nyklassisk Stil, bestaar af Kælder og 2 Stokv. og har over Façaden Indskriften „Disciplina sollerti fingitur ingenium“ (o: ved kyndig Undervisning uddannes Aanden); ved en Mur var den forbunden med et Gymnastikhus; 1832-33 opførtes i Gadelinien et nyt Gymnastikhus S. for Hovedbygningen, forbundet med denne ved en Mur med Port. Skolen, der før 1919 var den eneste Statsskole i København, har Mellemkole og Gymnasium af alle 3 Retninger; der var $\frac{1}{2}$ 1928 269 Elever, og ved Skolen er ansat en Rektor, 7 Lektorer, 7 Adjunkter og 1 Gymnastiklærer. Til Metropolitanskolen hører et betydeligt Skolebibliotek paa c. 30,000 Bd. (Litt.: C. A. S. Dalberg og P. M. Plum, Metropolitanskolen gennem 700 Aar, Kbh. 1916).

Østre Borgerdydskole, Stockholmegade, opr. 1787 af det i 1785 dannede Selskab for Borgerdyden, havde først Lokale i Købmagergade og Pilestræde, men

Metropolitanskolen.

fik 1788 sin egen Bygning i Nørregade; efter Branden 1807 havde Skolen Lokale forskellige Steder, bl. a. i Klareboderne, indtil den 1855 fik Plads i Bredgade Nr. 32 (Bygn. genopf. efter en Brand 1865); 1884 flyttedes den til sin nuv. Bygning (Arkt. H. Hagemann; udvidet 1904, Arkt. F. Levy). Skolen, der fik Dimissionsret i 1850 og 1918 overtoges af Staten, har (Febr. 1928) 375 Elever (Drenge), fordelt i 19 Klasser (Mellemkole, Realkl. og Gymnasium for alle 3 Retninger), og ved Skolen var ansat en Rektor og 24 Lærere. (Litt.: H. Lund, Borgerdydsk. i Kbh. 1787-1887. Kbh. 1887).

Vestre Borgerdydskole, Helgolandsgade, er opr. 1787 som Filial af den foregaaende, men blev senere selvstændig; fra 1795 havde den til Huse forskellige Steder paa Christianshavn, saaledes 1828-36 i det „Schimmelmanske Sukkerhus“ i Lille-Torvegade lige ved Knippelsbro og fra 1837 i sin egen Bygning i Wildersgade (tidl. Præstegd. til Frederiks tyske Kirke), indtil den flyttede til sin nuv. Bygning (Arkt. F. Levy), indviet $\frac{7}{8}$ 1893. Skolen fik Dimissionsret 1820, og $\frac{1}{8}$ 1919 blev Mellemkolen, Realkl. og Gymnasiet (af nysprogl. og mat.-naturv. Linie) overtaget af Staten, medens Forberedelsesskolen vedblev at være privat, men har haft Lokaler i Bygningen indtil Sommeren 1928, da den flyttede til Amager under Navnet Amagerbro Forberedelsesskole (se p. 466). Bygningen, i 4

Stokv. med Kvist, rummer c. 20 Klassevær., Gymnastiksal, samt Rektorbolig m. m. Der var Februar 1928 211 Elever (Dreng), og ved Skolen var ansat 1 Rektor og 18 Lærere. (Litt.: J. Helms, Borgerdydsk. paa Kristianshavn 1787-1837, Kbh. 1887).

Nørre Gymnasium (tidl. „Karen Kjærs Skole“), Gartnergade, er grundl. $\frac{7}{11}$ 1818 af Frk. Wroblewski og havde til Huse forskellige Steder paa Nørrebro, indtil den fik sin egen Bygning (indv. $\frac{25}{8}$ 1897; Arkt. C. C. A. Nielsen). Skolen, der fra 1892 hed „Karen Kjærs Skole“ og 1907 var indtraadt i „De forenede Pigeskoler“, overtoges 1919 af Staten og fik sit nuv. Navn. Bygningen udvidedes 1904 med en Sidefløj (Arkt. C. C. A. Nielsen) og 1913 med en selvstændig Bygning (Arkt. Emil Jørgensen); der findes 17 Klassevær. foruden Særkl. til Naturfag, Laboratorium, Gymnastiksal, Foredragssal, Bibliotek, Skolekøkken m. m. Under skolen fik 1924 egen Bygn. paa Thorvaldsensvej. Skolen forbereder til Pigeskoleeksamen (afholdt første Gang 1907) og nysprogl. og matem.-naturvidensk. Artium (afh. 1. Gang 1912). Der var $\frac{1}{3}$ 1928 430 Elever (Piger), og ved Skolen var ansat en Rektor og 29 Lærere. (Litt.: Knud V. Rosenstand, Karen Kjærs Skole 1818-1918, Kbh. 1918).

Svanholm Gymnasium (tidl. Schneekloths Skole), Værnedamsvej, der oprindeligt var baade Dreng- og Pigeskole, men fra 1881 alene Drengeskole, er grundl. $\frac{2}{5}$ 1854 paa Vesterbro, fra 1856 paa Værnedamsvej (i den nuv. Sløjdlærerskole), først under Navnet „Latin- og Realskolen paa Værnedamsvej“, fra 1883 med Navnet „Schneekloths Latin- og Realskole“ (efter Stifteren, Prof. Hans Schneekloth, † 1883). Skolen, der fik Dimissionsret 1863, overtoges Aug. 1901 af „De forenede Latin- og Realskoler“ og forenedes 1904 med Hertz's Forberedelsesskole; fra $\frac{1}{8}$ 1919 overtoges den (Forberedelsesskolen undtagen) af Staten og fik Navnet Svanholm Gymnasium. Den nuv. Bygning, opf. 1885 i 4 Stokv. af røde Sten (Arkt. Ph. Schmidt), rummer 19 Klassevær., Geografi-, Naturhistorie- og Fysiklokaler, Bibliotek, Gymnastiksal m. m. $\frac{1}{i}$ 1928 havde Skolen 408 Elever, fordelt i 8 Mellemkolekl., 2 Realkl. og 9 Gymnasiekl. (6 af nysproglig og 3 af matematisk-naturvidenskabelig Retning), og ved Skolen var ansat en Rektor og 26 Lærere og Lærerinder.

Skt. Jørgens Gymnasium (tidl. Henrik Madsens Skole), Philippavej, opr. 1858 som „Frk. Jessens Forberedelsesskole“, fik som „Industribygningens Latin- og Realskole“ Dimissionsret 1894, indtraadte 1901 i „De forenede Latin- og Realskoler“ og flyttede 1904 til Philippavej (i den tidl. Hertz's Forberedelsesskole) under Navnet „Henrik Madsens Latin- og Realskole“. Fra $\frac{1}{8}$ 1919 overtoges Skolen af Staten, og 1926 flyttede den til sin nuvær. Bygning (indviet $\frac{20}{11}$, Arkt. Niels Hauberg), der bestaar af 3 Fløje i 3 Stokv. og rummer 11 Klassevær. foruden Særklasser og Laboratorier, Bibliotek, Gymnastiksal og Festsal samt nogle udlejede Lokaler i Vestfløjen. Skolen har Mellemskole, Realkl. samt nysprogligt og matematisk-naturvidenskabeligt Gymnasium med ($\frac{1}{8}$ 1928) ialt c. 230 Elever (Dreng), og ved Skolen var ansat en Rektor og 21 Lærere.

Falkonergaardens Gymnasium er opstaaet 1908 ved Forening af „J. H. Teisens højere Pigeskole“ (opr. $\frac{10}{8}$ 1888), Dr. Priemesvej, og „Marie Bobergs Skole“ (beg. c. 1885) — under sidstnævnte Skoles Navn, men i førstnævntes Bygning (i 4 Stokv. med Kvistetage, opf. 1898-99, Arkt. Fritz Koch) — hvortil i 1910 kom Hovedparten af Eleverne fra „V. Schmidt-Phiseldeck og A. Tiemroths Skole“ (opstaaet 1889 ved Forening af „H. Smiths Sk.“, opr. 1820, og „A. Tiemroths Sk.“,

grundl. 1861). Skolen, der senere blev kaldt „Dr. Priemesvejs Gymnasium“, overtoges $\frac{1}{8}$ 1919 af Staten og fik sit nuv. Navn; den forbereder til Pigeskoleeksamen og nysprogl. Artium og har ($\frac{1}{8}$ 1928) 309 Elever (Piger), fordelt i 14 Klasser, og ved Skolen var ansat 1 Rektor og 23 Lærere. (Litt.: Falkonerger's Gymn.s Aarsberetning 1924).

Statens og Hovedstadskommunernes Kursus til Studentereksamen, Amicisvej, drives under en særlig Styrelse af Staten samt Københavns, Frederiksberg og Gentofte Kommuner i Forening og er opr. 1921 ved Statens og de 3 nævnte Kommuners Overtagelse af Studentereksamensafdelingerne paa Døckers Kursus (opr. 1879), Mynstersvej, og Lang og Hjorts Kursus (opr. 1886), Linnésgade; Aug. 1927 forenedes de to Afdelinger i en lejet Skolebygning (tidl. „Frederiksberg Kommunes Realskole for Piger“, se „Skolen paa Amicisvej 1877-1927“, Kbh. 1927), der rummer 10 alm. Klassevær., Laboratorier, Naturfagsvær., Gymnastiksal m. m. Der findes 2-aarige Dag- og Aftenhold af alle 3 Linjer samt 1-aarige Hold af nysprogl. og mat.-naturvidensk. Linje. Elevantallet var $\frac{1}{9}$ 1927 220. Lærerpersonalet bestaar af en Rektor, 6 Lektorer, 5 Adjunker og c. 10 Timelærere.

Skt. Jørgens Gymnasium.

Københavns Kommunes Skolevæsen er ordnet ved kgl. Anordn. af $\frac{20}{3}$ 1844 og Lov af $\frac{20}{12}$ 1857. Dets øverste Styre er Skoledirektionen (Direktionen for Borger- og Almueskolevæsenet i Kbh.), der bestaar af Overpræsidenten som Formand, Borgmesteren for Magistratens 1. Afdeling og en af Stadens Provster eller Sognepræster, som hertil beskikkes af Undervisningsministeriet; Skoledirektøren har Sæde i Skoledirektionen, men ingen Stemmeret. Skoledirektionen har Ledelsen af det kommunale Skolevæsen og Tilsyn med de private Skoler uden Gymnasium, Kirke- og Menighedsskoler, Stiftelses- og Velgørenhedsskoler m. fl.

Det kommunale Skolevæsen omfatter Kommuneskoler, der har Normalklasser (1.-7. Klasse samt Afgangsklasse), Hjelpeklasser, særlige Klasser for tunghøre, svagsynede og talemiddende Børn, Værneklasser, Mellemkole- og Realklasser, Gymnasieskoler med Mellemkole- og Realklasser samt Gymnasklasser af nysproglig og matematisk-naturvidenskabelig Retning (Sortedams Gymnasium ogsaa med Forberedelsesklasser og Børnehave), Optragelseshjem for Dreng, Dagarbejds-skole for Dreng, Kurskole for tuberkuløse Børn, Fortsættelseskursus og frivillig Ungdomsskole for unge Mennesker i Alderen 14-25 Aar samt Kursus til Præliminæreksamen; et Kursus til Studentereksamen drives sammen med Staten og de

andre Hovedstadskommuner (se p. 455). Undervisningen er gratis undtagen i Mellem-skole-, Real- og Gymnasieklasserne, hvor der betales Skoleafgift efter de i Lovgivningen fastsatte Regler.

²¹/₈ 1928 var der 56 Kommuneskoler (hver under en Skoleinspektør), 4 Gymnasieskoler (hver ledet af en Rektør) og 3 Særskoler*).

Kommuneskoler: *Alsgades Sk.*, opf. 1918-21 (Stadsarkt. H. B. Wright) for 1,310,000 Kr. af røde, haandstrøgne Sten med Bordurstenssokkel; Kælder og 4 Stokv.; 34 Klassev., 2 Gymnastiksale, Sløjdlokale, Skolekøk. m. m. — *Bispebjerg Sk.*, opf. 1911-12 (Arkt. C. Thonning) for 330,983 Kr. af flammede Sten pudsede med Kalk iblandet Chamotte, der giver en rødlig Farve, og Granit; Kælder og 3 Stokv.; 27 Klassevær., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdlokale m. m. — *Bryggervangens Sk.*, opf. 1918-19 (Arkt. V. Nyebølle) for c. 1,100,000 Kr. af røde, haandstrøgne Sten og Granit; Kælder og 3 Stokv.; 34 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdlokale m. m. — *Brønshøj Sk.*, opf. 1922-23 (Stadsarkt. H. B. Wright) for 890,000 Kr. af røde, haandstrøgne Sten med Bordurstenssokkel; Kælder og 3 Stokv.; 30 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdlokale m. m.; Filial: Brønshøj gl. Sk. (indlemmet i Kbh.s Skolevæsen 1901), Kælder og 2 Stokv., med 15 Klassev. og Gymnastiksal. — *Prinsesse Charlottetegades Sk.*, opf. 1874-75 (Arkt. H. J. Holm) for c. 131,400 Kr. af røde Mursten; Kælder og 3 Stokv.; 20 Klassevær. og Gymnastiksal. — *Den Classenske Legatskole*, Wildersgade (Borgerdydskolens gl. Bygn., hvortil Skolen flyttede 1895, og som den købte 1897 og udvidede med en Tilbygning), opr. ved kgl. Resol. af ¹⁶/₁₁ 1893; overtaget af Kbh.s Kommune ¹/₈ 1919; 23 Klassev., 2 Gymnastiksale. — *Dronningensgades Sk.*, opf. 1893-94 (Arkt. L. P. Fenger) for 124,614 Kr. af røde Mursten med Granit og Skifer; Kælder og 4 Stokv.; 17 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøk.; om Filialen se Prinsessegades Sk. — *Enghaveplads Sk.*, opf. 1891-92 (Arkt. L. P. Fenger) for 162,325 Kr. af røde Sten med Granit og Skifer; Kælder og 3 Stokv.; 22 Klassev., Gymnastiksal m. m. — *Enghavevejens Sk.*, opf. 1894-95 (Arkt. L. P. Fenger) for 174,688 Kr. af røde Mursten med Granit, Sandsten og Skifer; Kælder og 4 Stokv.; 26 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøk., Sløjdlokale. — *Forchammersvejens Sk.*, opf. 1899-1900 (Arkt. M. Borch), med Tilbygning 1902 (Arkt. A. Clemmensen), til Det danske Selskabs Skole, der blev nedlagt 1912, hvorefter Kbh.s Kommune overtog Bygningen og hertil henflyttede Kommunens Belønnings- og Betalingsskole (tidl. i Istedgade), der 1915 omdannedes til en kommunal Mellem- og Realskole; 22 Klassev., 2 Gymnastiksale, Sløjdlokale. — *Frankrigsgades Sk.* (indlemmet i Kbh.s Skolevæsen 1901), ældre og yngre Skole, begge af røde Mursten; Kælder og 3 Stokv.; 15 Klassev., Gymnastiksal; Filial paa Øresundsvej 7 (tidl. Neves Skole, overtaget af Kbh.s Kommune ¹/₈ 1919) med 17 Klassev., Gymnastiksal. — *Frederikssundsvejens Sk.*, opf. 1903-04 (Arkt. L. P. Fenger) for c. 155,000 Kr. af røde Mursten og imiterede Ølandssten; Kælder og 4 Stokv.; 25 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøk., Sløjdlokale m. m. — *Gasværksvejens Sk.*, opf. 1879 (Arkt. Hans J. Holm) for c. 137,000 Kr. af røde Mursten; Kælder og 3 Stokv.; 20 Klassev., Gymnastiksal, Sløjdlokale. — *Grøndalsvængets Sk.*, opf. 1923-24 (Arkt. Victor Nyebølle) for 955,000 Kr. af røde haandstrøgne Sten, Sokkel og udvendige Trapper af Granit, Gesims og Portaler af kunstig Sandsten; Kælder

*) Desuden er planlagt Opførelsen af tre nye Kommuneskoler, den ene i Husum, den anden paa Irlandsvej i Sundby og den tredje ved Enghavevej (Ø. for Vestre Kirkegaard), hver med c. 30 Klassev. foruden Særkl., Gymnastiksale m. m.; Udgifterne ved Opførelsen er for hver Skole beregnet til c. 1 Mill. Kr. (se „Architekten“s Maanedshæfte Marts-April 1928).

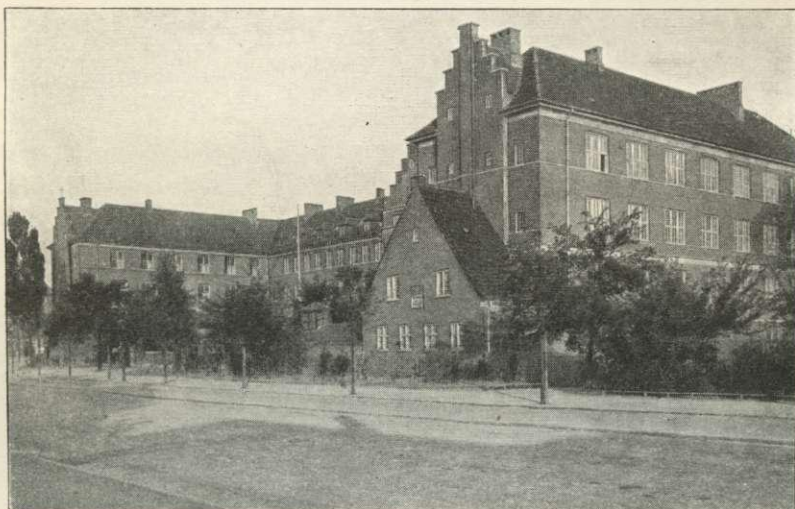
og 3 Stokv.; 33 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdløkal m. m. — *Haderslevgades Sk.*, opf. 1898-99 (Arkt. L. P. Fenger) for 210,189 Kr. af røde Mursten med Granit, Ølandssten m. m.; Kælder og 4 Stokv.; 26 Klassev., Gymnastiksal (i Matthæusgades Skoles Gymnastikhus), Skolekøk. — *Hans Egedesgades Sk.* (den kommunale Seminariskole for Piger), overtaget af Kbh.s Kommune $\frac{1}{8}$ 1923, med lejede Lokaler i Femmers Seminarium (se p. 442). — *Hans Tavsensgades Sk.*, opf. 1901-02 (Arkt. L. P. Fenger) for c. 230,000 Kr. af røde Mursten med Ølandssten og Sandsten; Kælder og 4 Stokv.; 29 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøk. m. m. — *Hellig Kors Kirkes Sk.*, opf. 1894-95 (Arkt. L. P. Fenger) for 173,433 Kr. af røde Mursten med Granit, Sandsten m. m.; Kælder og 4 Stokv.; 26 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøk. m. m. — *Hillerødgades Sk.*, opf. 1914-15 (Arkt. N. C. Christensen) for c. 346,000 Kr. af røde haandstrøgne Sten med Granit;

Brønshøj Skole.

Kælder og 4 Stokv.; 30 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdløkal m. m. (se „Archit.“ $\frac{18}{11}$ 1916). — *Holsteinsgades Sk.*, opf. 1908-09 (Arkt. O. Rosendahl Langballe) for 364,232 Kr. af røde haandstrøgne Sten med Granit; Kælder og 4 Stokv.; 30 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdløkal m. m. (se „Archit.“ $\frac{3}{12}$ 1910). Filial paa Rosenvængets Hovedvej 14 (oprindelig privat Villa, indrettet til Østerbros højere Pigeskole 1914, overtaget af Kbh.s Kommune $\frac{1}{8}$ 1919); 10 Klassev. — *Husumgades Sk.*, opf. 1889-90 (Arkt. L. P. Fenger) for 176,032 Kr. af røde Mursten med Granit og grønne glasserede Formsten; Kælder og 4 Stokv.; 19 Klassev., Gymnastiksal m. m. — *Jagtvejens Sk.*, opf. 1887-88 (Arkt. L. P. Fenger) for 175,517 Kr. af røde Mursten med Granit, Formsten m. m.; Kælder og 4 Stokv.; 19 Klassev., Gymnastiksal. — *Kapelvejens Sk.*, opf. 1878-79 (Arkt. H. J. Holm) for c. 155,000 Kr. af gule Mursten med Granit, Kalksten og Formsten; Kælder og 3 Stokv.; 19 Klassev., Gymnastiksal. — *Larslejrstrædes Sk.*, bestaaende af 1) Drengeskolen, opf. 1849-50 (Arkt. P. C. Hagemann) for c. 40,400 Kr. af gule Mursten; Kælder og 4 Stokv. 2) Pigeskolen, opf. 1891 (Arkt. L. P. Fenger) for 90,372 Kr. af gule Mursten med Granit og Skifer; Kælder og 4 Stokv. 3) En Bygning med Gymnastik- og Tegnesale samt Skolekøkkener m. m., opf. 1901 (Arkt. L. P. Fenger) for c. 111,000 Kr. af gule Mursten; Kælder og 4 Stokv. Skolen har 23 Klassev., Gymnastiksal, 3 Skolekøkkener, Sløjdløkal m. m. — *Lergrausvejens Sk.*, opf. 1917-18 (Stadsark. H. B. Wright) for 797,000 Kr. af røde haandstrøgne Sten;

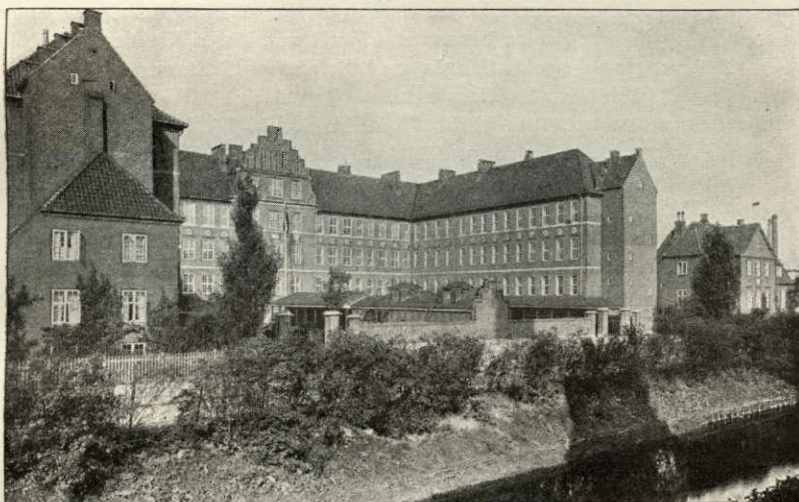
Kælder og 3 Stokv.; 34 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdlokale m. m. (se „Archit.“ 1922 p. 185). — *Maria Kirkeplads' Sk.*, overtaget af Kbh.s Kommune 1899 for 106,500 Kr. (oprindelig Hauchs Latin- og Realskole); Kælder og 4 Stokv.; 12 Klassev., Gymnastiksal, Sløjdlokale m. m. Filial i en af Belysningsvæsenet lejet Ejendom Fælledvej 10 med 13 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøk., Sløjdlokale m. m. — *Matthæusgades Sk.*, opf. 1883 (Arkt. H. J. Holm) for 174,500 Kr. af røde Mursten med Indlægning af gule Fliser og Mursten; Kælder og 3 Stokv.; 21 Klassev., Gymnastikhus (ombygget 1898, 2 Stokv.). — *Nansensgades Sk.*, opf. 1869-70 (Arkt. N. S. Nebelong) for 98,000 Kr. af røde og gule Mursten; Kælder og 4 Stokv.; 21 Klassev., Gymnastiksal. — *Nyboder Sk.*, opf. 1918-20 (Arkt. N. C. Christensen) for 1,300,000 Kr. af røde haandstrøgne Sten med

Nyboder Skole.

Granitsokkel af gamle Bordursten; Kælder og 3 Stokv.; 38 Klassev., 2 Gymnastiksale, 2 Skolekøkkener, Sløjdlokale m. m. — *Ny-Carlsbergvejens Sk.*, opf. 1912-13 (Stadsarkt. H. B. Wright) for c. 354,000 Kr. af røde haandstrøgne Sten; Kælder og 4 Stokv.; 30 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdlokale m. m. (se „Archit.“ $\frac{1}{8}$ 1914). — *Nørre-Allés Sk.*, opf. 1856-57 (Arkt. Stillmann) for c. 69,000 Kr.; Kælder og 3 Stokv.; Ombygning 1876-77, Tilbygn. 1891; 18 Klassev., Gymnastiksal m. m. — *Oehlenschlägersgades Sk.*, opf. 1884-85 (Arkt. A. Clemmensen) for c. 178,000 Kr. af røde Mursten; paa Façaden Piller, der foroven ender i smaa Taarne, hvorigennem den fordærvede Luft bortføres; Kælder og 4 Stokv.; 19 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøk., Sløjdlokale m. m. — *Prinsessegades Sk.*, en ældre Bygning, der 1865 ombyggedes (Arkt. J. H. Nebelong) for 47,000 Kr.; 12 Klassev., Gymnastiksal. Filial i Prinsessegade 7 (lejet af Stadens faste Ejendomme, benyttes tillige af Dronningensgades Sk.) med 7 Klassev., Gymnastiksal. — *Raadmandsgades Sk.*, opf. 1889 (Arkt. L. P. Fenger) for 175,043 Kr. af røde Mursten med Granit og Formsten; Kælder og 3 Stokv.; 22 Klassev., Gymnastiksal m. m. — *Randersgades Sk.*, opf. 1885-86 (Arkt. A. Clemmensen) for 166,790 Kr. af røde Mursten med Granit; Kælder og 4 Stokv.; 20 Klassev., Gymnastiksal

m. m. — *Ravnsborggades Sk.* (tidl. Nørrebro Latin- og Realskole), opf. 1891, overtaget af Kbh.s Kommune $\frac{1}{8}$ 1919; 17 Klassev., Gymnastiksal. Filial paa Skt. Hans Torv, opf. 1850-51 (Arkt. P. C. Hagemann) for c. 16,900 Kr., 1862 udvidet ved Ombygning (Arkt. Th. Sørensen) for 12,800 Kr.; Kælder og 3 Stokv.; 10 Klassev., Sløjdlokale. — *Ryesgades Sk.*, opf. 1881 (Arkt. H. J. Holm) for c. 160,000 Kr. af røde Mursten med Granit og glasserede Formsten; Kælder og 4 Stokv.; 19 Klassev., Gymnastiksal, Skolekø. m. m. — *Skt. Annæ Vester Sk.* (tidl. Kjær og Lyngbyes Sk., opr. som Børgerisk 1843, fra 1882 Realsk., overtaget af Kbh.s Kommune $\frac{1}{8}$ 1919 og flyttet til Hindegade), opf. 1863-64 for c. 72,700 Kr. af Grundmur; Kælder og 4 Stokv.; 19 Klassev., Gymnastiksal m. m. — *Skt. Hansgades Sk.*, opf. 1882 (Arkt. H. J. Holm) for 170,000 Kr. af Grundmur; Kælder og 3

Sundbyvester Skole.

Stokv.; 18 Klassev., Gymnastiksal m. m. — *Sjællandsgades Sk.*, opf. 1886-87 (Arkt. H. J. Holm) for 208,320 Kr. af røde Mursten med Granit og Baand af Formsten; Kælder og 4 Stokv.; Tilbygning 1920-21 (Stadsark. H. B. Wright) for 615,852 Kr. af røde haandstrøgne Sten; Kælder og 3 Stokv.; 34 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekø., Sløjdlokale m. m. — *Stevnsgades Sk.*, opf. 1913-14 (Stadsark. H. B. Wright) for 328,800 Kr. af røde haandstrøgne Sten; Kælder og 4 Stokv.; 29 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekø., Sløjdlokale m. m. — *Sundbyvester Sk.*, opf. 1917-18 (Arkt. N. C. Christensen) for 821,060 Kr. af røde haandstrøgne Sten; Kælder og 3 Stokv.; 32 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekø., Sløjdlokale m. m. — *Sundbyøster Sk.*, opf. 1912-13 (Arkt. N. C. Christensen) for 330,000 Kr. af røde haandstrøgne Sten og Granit; Kælder og 3 Stokv.; 29 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekø., Sløjdlokale m. m. (se „Archit.“ $\frac{28}{2}$ 1914). — *Sundholm Sk.*, opf. 1909-10 (Arkt. N. C. Christensen) for 357,200 Kr. af røde haandstrøgne Sten og Granit; Kælder og 4 Stokv.; 31 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekø., Sløjdlokale m. m. (se „Archit.“ $\frac{3}{9}$ 1910). — *Sølvsgades Sk.*, opf. 1846-47 (Arkt. P. C. Hagemann) for 65,500 Kr.; Kælder og 4 Stokv.; 20 Klassev.; 1883 er tilbygget et Gymnastikhus. — *Tietgensgades Sk.*, opf. 1885-86 (Arkt. H. J. Holm) for 179,590

Kr. af røde Mursten med Granit, Kalksten og Formsten; Kælder og 4 Stokv.; 23 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøkk. — *Valby Sk.* (indlemmet i Kbh.s Skolevæsen 1901), opf. 1895 af gule Mursten med Granit; Kælder og 2 Stokv.; udvidet 1903 med en Bygning af røde Mursten og Granit; Kælder og 2 Stokv.; 26 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøkk., Sløjdløkkale. — *Vanløse Sk.*, opf. 1914-15 (Stadsarkt. H. B. Wright) for c. 175,000 Kr. med en Tilbygning 1924 (s. Arkt.) for 593,700 Kr.; hele Bygn. af røde, haandstrøgne Sten, i Kælder og 2 Stokv.; 31 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøkk., Sløjdløkkale m. m. — *Vester-Voldgades Sk.*, opf. 1889-90 (Arkt. L. P. Fenger) for 179,954 Kr. af røde Mursten med Granit og brændt Ler; Kælder og 3 Stokv.; 22 Klassev., Gymnastiksal m. m. — *Vibenshus Sk.*, Strandboulevard, opf. 1891-92 (Arkt. L. P. Fenger) for 161,592 Kr. af røde Mursten med Granit og Skifer; Kælder og 3 Stokv.; 22 Klassev., Gymnastiksal. — *Vigerslev Allés Sk.*, opf. 1909-10 (Stadsarkt. H. B. Wright) for 401,458 Kr. af røde haandstrøgne Sten og Granit; Skolen bestaar af 4 Pavilloner, 1 med Kælder og 2 Stokv., 3 med 2 Stokv., og Inspektørboligen med Kælder og 2 Stokv.; 38 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøkk., Sløjdløkkale m. m. (se „Archit.“ ^{20/7} 1912). — *Vognmandsmarkens Sk.*, opf. 1911-12 (Stadsarkt. H. B. Wright) for c. 318,500 Kr. af røde, haandstrøgne Sten; Kælder og 4 Stokv.; 35 Klassev., 2 Gymnastiksale, Skolekøkk., Sløjdløkkale m. m. — *Øresundsvejens Sk.* (indlemmet i Kbh.s Skolevæsen 1901), opf. 1892 af røde Mursten; Kælder og 2 Stokv. med Endepartier i 3 Stokv.; udvidet 1903 med en Bygning af røde Mursten og Granit; Kælder og 3 Stokv.; 28 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøkk. — *Øster-Farimagsgades Sk.*, opf. 1885 (Arkt. H. J. Holm) for 173,210 Kr. af røde Mursten med Granit; Kælder og 4 Stokv.; 20 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøkk. Filial i Ole Suhrsgade (oprindelig Kjør og Lyngbyes Realskoles Bygning, se ovfr.), opf. 1883 (Arkt. L. P. Fenger), overtaget af Kbh.s Kommune ^{1/8} 1919; 12 Klassev., Gymnastiksal. — *Østerriggades Sk.*, opf. 1905-06 (Arkt. O. R. Langballe) for 262,018 Kr. af røde haandstrøgne Sten og Granit; Kælder og 4 Stokv.; 30 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøkk. — *Østre Gasværks Sk.*, Strandvejen, opf. 1896-97 (Arkt. Fritz Koch) for 186,940 Kr. af røde Mursten med Granit, Ølandssten, Kridtsten m. m.; Kælder og 4 Stokv.; 26 Klassev., Gymnastiksal, Skolekøkk.

Gymnasier: *Efterslægtsselskabets Gymnasium* (tidl. Efterslægtsselskabets Skole), Jacob Danefærdsvej 3, grundl. 1786 af „Selskabet for Efterslægten“ og ejet af dette til 1909, havde fra ^{2/1} 1797-1913 til Huse i Ejendommen Østergade 54; Skolen, der 1909 var overgaaet til „De forenede Skoler“, overtoges ^{1/8} 1919 af Kbh.s Kommune. Den nuvæ. Bygning (tidl. Slomanns Latin- og Realskole) er opf. 1889 (Arkt. F. Levy) og rummer 17 Klassev., Gymnastiksal m. m. ^{31/12} 1927 var der 368 Elever (Drenge), fordelt i 8 Mellemskolekl., 1 Realkl. og 6 (nysprogl. og matemat.-naturvidensk.) Gymnasiekl. (Litt.: F. Nygaard, Efterslægtsselskabet og Edv. Storm, Odense 1886. — F. Bokkenheuser, Efterslægtsselskabet og dets Skole 1786-1836, Kbh. 1896). — *Sortedams Gymnasium* (tidl. Frk. H. Adlers Latin- og Realskole), Sortedams Dossering, grundl. 1893 i en Villa; den nuvæ. Bygn. toges i Brug Aug. 1900 og rummer 15 Klassev., Gymnastiksal, Sløjdløkkale m. m. Skolen, der fik Dimissionsret til Realeksamen 1903 og ^{1/8} 1919 overtoges af Kbh.s Kommune, havde ^{31/12} 1927 259 Elever (Drenge og Piger), fordelt i 5 Underkl., 4 Mellemskolekl. og 3 Gymnasiekl. — *Rysensteen Gymnasium* (tidl. Frk. Engelhardt's Pigeskole), Rysensteensgade, grundl. 1881 i Stormgade, overtaget af Kbh.s Kommune ^{1/8} 1919; den nuv. Bygning, opf. 1894-95 (indv. ^{28/8} 1895; Arkt. G. Møller), rummer 21 Klassev., Gymnastiksal m. m. Skolen, der fik Dimissionsret til Artium 1903,

havde $\frac{31}{12}$ 1927 396 Elever fordelt i 8 Mellemskolekl., 1 Realkl. og 6 (nyspr. og matemat.-naturvidensk.) Gymnasiekl. — *Christianshavns Gymnasium*, Baadsmandsstræde, en Fortsættelse af Sundby højere Almenskole (tidl. Plougmann's Sk.), der 1909 forenedes med Neves Sk., Sønderbro Døtreskole og Fru E. Hansens Sk. og $\frac{1}{8}$ 1919 overtoges af Kbh.s Kommune under Navnet Fællesskolen i Sundbyerne, som $\frac{1}{4}$ 1923 ændredes til Sundby Gymnasium; $\frac{1}{8}$ 1924 fik Skolen Navnet Christianshavns Gymnasium og flyttedes fra Øresundsvej til sin nuvær. Bygning (tidl. Baadsmandsstrædes Kommuneskole), opf. 1875-77 (Arkt. H. J. Holm) for 195,200 Kr. af røde Mursten, i Kælder og 3 Stokv., med 18 Klassev., Gymnastiksal, Sløjdlokale m. m. $\frac{31}{12}$ 1927 var der 345 Elever (Drenge og Piger) fordelt i 8 Mellem-skolekl. og 6 Gymnasiekl.

Særskoler: *Dagarbejdsskolen* er opr. $\frac{1}{4}$ 1909 i Kommunens Ejendom paa Hj. af Prinsessegade og Sofiegade, men atter nedlagt; den nuvær. Skole er 1915 indrettet i to transportable Pavilloner i Stevns-gade med tilhørende Funktionærboliger. Den optager Drenge i Alderen 10-13 Aar efter Værgeraadets Henvi-sning eller Forældrenes Ønske; Eleverne beskæftiges paa Skolen fra Kl. 7 Morgen til 6 Aften. — *Kommunens Opdragelseshjem* (Internatet), Vesterfælledvej, opr. 1879 til Inter-nering (som Regel i 3-4 Mdr.) af genstridige Drenge, der vedvarende trodser Sko-len. Bygningen, af gule Mursten, i Kælder og 2 Stokv., er opf. 1878 (Arkt., Bygningskonduktør A. Møller) for 40,000 Kr. — *Kurskolen for tuberkuløse Børn*, begyndt i Sept. 1914 med een Elev i et lejet Værelse i Rørholm-gade, 1915 indrettet i en transportabel Pavillon i Guldbergsgade.

Samtlige Skoler har egne Bygninger undtagen Skolen i Hans Egedesgade, Værneskolefilialen paa Fælledvej (se ndfr.) og Filialskolen i Prinsessegade; ved flere Skoler findes Barakker med Hjælpe-lokaler. 7 Kommuneskoler har Filialer, hvoraf 2 med særlig Bestyrer. Forchhammersvejs Sk. har udelukkende Mellemskole- og Realklasser og Maria Kirkeplads Sk. med Filial udelukkende Værnekl. (foruden 2 Klasser for svagsynede Børn; Værneklasser fandtes ogsaa ved Lergravsvejens, Brønshøj, Vibenshus og Bryggervangens Skoler; ved Holsteinsgades Sk. fandtes 6 Kl. for tunghøre Børn og ved Larslejstrædes Sk. 3 Klasser for stammende Børn); de øvrige Kommuneskoler har Normalklasser samt for de flestes Vedkommende tillige Mellemskole- og Realkl. $\frac{31}{12}$ 1927 var det samlede Elevantal ved Kommune- og Gymnasieskoler 60,877, fordelt i 1640 Normalkl., 259 Mellemskolekl., 28 Realkl., 21 Gymnasiekl., 54 Hjælpekl., 45 Værnekl. og 11 Kl. for tunghøre, talelidende og svagsynede Børn. Skt. Annæ Vester Sk., Forchhammersvejens, Øresundsvejens og Prinsessegades Skoler samt Efterslægtsselskabets Gymnasium havde kun Drenge, Dronningensgades, Frankrigsgades og Hans Egedesgades Skoler samt Rysensteen Gymnasium kun Piger, de øvrige Skoler baade Drenge og Piger. $\frac{1}{4}$ 1927 var Børne-antallet paa Opdragelseshjemmet 29, i Dagarbejdsskolen 42 og i Kurskolen 21. Lærerpersonalet bestod $\frac{31}{12}$ 1927 af 861 Kommunelærere og 1032 Kommune-lærerinder samt 16 Lektorer og 26 Adjunkter. Det kommunale Præliminær-kursus (paa Forchhammersvejens Skole) havde $\frac{1}{8}$ 1927 215 Elever fordelt i 9 Kl. Paa Fortsættelseskursus (beg. 1897) og frivillig Ungdomsskole var i 1927-28 ind-meldt 6834 Elever, 2638 mandlige og 4196 kvindelige (Undervisningen, 4 à 6 ugentl. Timer i Maanederne Oktober-Marts, omfattede Sprog og Handelsfag, Kjøle-syning, Husgerning, almindelige Skolefag, Sløjd, Havebrug, Smaahusdyrbrug og Gymnastik; af særlige Hold fandtes Restaurationsindustriens Lærlingskole, Fag-skolen for Boghaandværk og Sangskolen).

Til Undersøgelse af Børnenes Sundhedstilstand er der ved Skolevæsenet ansat

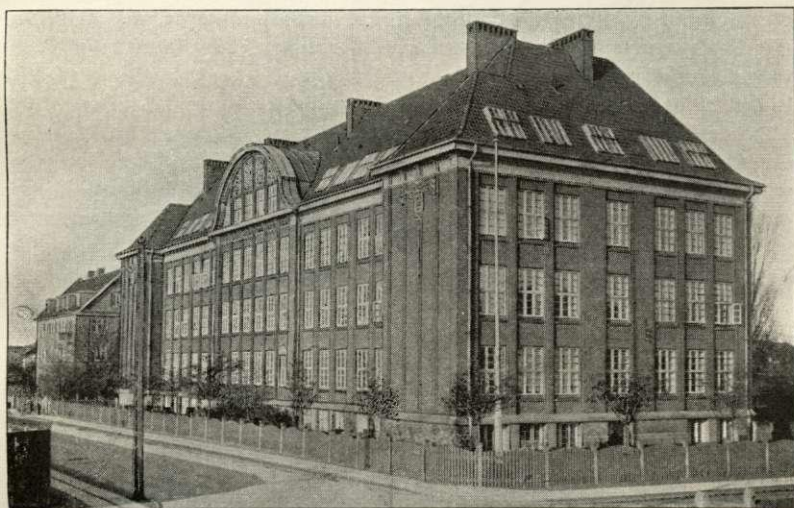
30 Skolelæger og 6 Skolesygeplejersker under Ledelse af en Skole-Overlæge; ved de fleste Skoler findes Læge- og Sygeplejerskeværelse; til de ugentlige Konsultationer henvistes i 1927-28 5562 Drengene og 7274 Piger. Desuden findes der 4 Tandklinikker (ved Ny-Carlsbergvejens, Stevnsgades, Nyboder og Frankrigsgades Skoler), hvor Børnene kan faa gratis Tandbehandling; ved de 3 førstnævnte Klinikker (den 4. er opr. senere) var $\frac{1}{4}$ 1927 ansat 20 Tandlæger, og der udførtes i Skoleaaret 1926-27 150,323 forskellige Behandlinger, hvoraf 111,736 Tandfyldninger. I forskellige Bydele findes skolebotaniske Haver, hvorfra der udleveres Planter til Skolerne. Til Skolerne er knyttet Bogsamlinger ($\frac{61}{100}$ 1928 110,794 Bd. ialt), der delvis opretholdes ved Børnenes egne Bidrag. Ved 8 Skoler findes Sparekasser, hvori ($\frac{61}{100}$ 1927) indestod c. 80,038 Kr.; ved Skoler uden Sparekasser var der i Aarets Løb solgt Sparemærker for c. 121,784 Kr. I Skolebespisningen, der foranstattes af „Foreningen Skolebespisningen“ med kommunal Støtte (i 1927-28 170,000 Kr.), deltog $\frac{6}{12}$ 1927 $\frac{31}{100}$ 1028 c. 7700 Børn daglig; der uddeltes c. 650,000 Portioner varm Mad, der kostede 172,592 Kr.; ved mange af Skolerne findes særlige Bespisningslokaler. (Skolebespisningen begyndtes i Vinteren 1881-82 af Foreningen „Friskolebørns Bespisning“). Undervisningsministeriet tilstod i Sommerferien 1926 21,000 Børn Fribefordring paa Statsbanerne.

Litt.: M. Vogelius, Københavns Kommuneskole gennem 100 Aar, Kbh. 1914. — Hans Kyrre og H. P. Langkilde, Byens Skole, Kbh.s kommunale Skoles Historie, Kbh. 1926. — Beretning om Kbh.s kommunale Skolevæsen 1927-28. — „Archit.“s Maanedshæfte Marts-April 1928.

Frederiksberg Kommunes Skolevæsen er ordnet ved Lov af $\frac{29}{100}$ 1904 samt Skoleplan af $\frac{24}{100}$ 1924 og omfatter en fælles Grundskole (Forberedelsesskole) med 5 opadstigende Klasser for Børn indtil 11-12 Aars Alderen og derefter dels Hovedskolen med 2 (event. 3, idet der til 7. Klasse kan føjes en Afgangsklasse) opadstigende Klasser med Afslutning ved 14 Aars Alderen og i Fortsættelse heraf et toaarigt Kursus til alm. Forberedelseseksamen (opr. 1908), dels Mellemskolen med Fortsættelse i Realklassen eller Gymnasiet. Særlig svagt begavede Børn i Grundskolen anbringes i Værneklasser, der samles under egen Leder. Elever, der har bestaaet Alm. Forberedelseseksamen ved Kommunens Skolevæsen, kan derefter under visse Betingelser indmeldes til gratis Undervisning paa det af Staten og de 3 Hovedstadskommuner drevne anerkendte Kursus til Studentereksamen (se p. 455). Overtilsynet med det kommunale Skolevæsen saavel i pædagogisk som i økonomisk Henseende føres af en Skoledirektør. I Tilsynsarbejdet med Undervisningen m. m. bistaas Skoledirektøren af 2 Vice-Skoleledere. Ved hver Skole er ansat en Skoleinspektør. Skolevæsenet styres af en Skolekommission, der bestaar af en af Sognepræsterne, valgt af Undervisningsministeriet, og 4 af Kommunalbestyrelsen valgte Medlemmer, hvoraf 2 tages blandt dens egne Medlemmer, 2 uden for den; Kommissionen vælger selv sin Formand.

Under Frbg. Skolevæsen hører følgende Skoler: *Frederiksberg Gymnasium* (tidl. Frbg. Latin- og Realsk.), Hollændervej, grl. 1879 paa Taarnborgvej, Aaret efter flyttet til Nyvej, $\frac{1}{100}$ 1919 overtaget af Frb. Kommune; den nuvæ. Bygning (Arkt. F. Levy), indviet $\frac{2}{4}$ 1891, udvidet 1907, er opf. af røde Mursten paa Cementsokkel, i Kælder og 4 Stokv., og indeholder 18 alm. Klassev., 7 Særkl. og 2 Gymnastiksale. Skolen, der fik Dimissionsret 1889, havde Aug. 1928 428 Elever (Drengene), fordelt i 8 Mellemskolekl., 1 Realkl. og 9 Gymnasiekl.; Lærerpersonelet bestod af en Rektor, 7 Lektorer, 10 Adjunkter og 10 andre Lærere. — *Skolen paa*

Howitzvej, opf. 1874 (Arkt. J. Stillmann) for 69,688 Kr. (udvidet 1905 for 79,053 Kr.) af gule Mursten paa Granitsokkel; Kælder, 3 Stokv. og Tagetage; 21 alm. Klassev. og 4 mindre Lokaler, 3 Særkl., 2 Gymnastiksale. — *Sk. paa Niels Ebbesensvej*, opf. 1876-77 (Arkt. Drewsen) for 82,925 Kr. af gule Mursten med Formsten i Baand og Gesimser; Kælder og 3 Stokv.; en mindre Bygn. opf. 1879 (Arkt. Prof. C. L. Thuren) for 30,399 Kr., i Kælder og 2 Stokv.; ialt 19 alm. Klassev., 4 Særlokaler; nyt Gymnastikhus, i 2 Stokv. med 2 Sale, opf. 1908 (Arkt. Thuren) for 95,000 Kr. af røde, haandstrøgne Sten paa Granitsokkel; paa Gavl-siden mod Gaden er anbragt et hamret Kobberskjold af Billedh. Viggo Hansen (se „Archit.“ $\frac{6}{2}$ 1909). — *Sk. paa Godthaabsvej*, opf. 1880-81 (Arkt. Thuren) for 103,961 Kr. af røde Mursten med Formsten, i Kælder og tildels 3 Stokv.

Kommuneskolen paa La Cours Vej.

(sen. udv. til fulde 3 Etager); en mindre Bygn. (s. Arkt.) opf. 1900 for 63,034 Kr., i Kælder og 2 Stokv. samt Mansard; ialt 29 alm. Klassev., 4 Særlokaler; Bygn. til Skolekøkken opf. 1896 (s. Arkt.) for 13,567 Kr., Gymnastikhus opf. 1900. — *Sk. paa Fuglevangsvej*, opf. 1884 (Arkt. Thuren) for 138,963 Kr. af røde Sten paa Granitsokkel med Baand og Gesimser af Kalksten; Kælder, 3 Stokv. og Tagetage; 24 alm. Klassev., 2 Særlokaler; nyt Gymnastikhus, i 2 Stokv. og Tagetage, opf. 1912-13 (Arkt. A. S. Lauritzen) af røde, haandstrøgne Mursten paa Granitsokkel, med 2 Gymnastiksale samt i Tagetagen Tegneklasse og Laboratorium (se „Archit.“ $\frac{25}{3}$ 1916). — *Sk. paa Nylandsvej*, opf. 1891-92 (Arkt. Thuren) for 137,847 Kr. af røde Mursten paa Granitsokkel, i Kælder og 3 Stokv. med Tagetage; 22 alm. Klassev., 3 Særlokaler, 2 Gymnastiksale. — *Sk. paa Solbjergvej*, opf. 1895-96 (Arkt. Thuren) for 141,466 Kr. af røde Mursten paa Granitsokkel; Kælder, 3 Stokv. og Tagetage; 21 alm. Klassev., 4 Særlokaler, 2 Gymnastiksale. — *Sk. paa Lollandsvej*, opf. 1898-99 (Arkt. Thuren) for 195,114 Kr. af røde Sten paa Granitsokkel; Kælder, 3 Stokv. og Tagetage; 22 alm. Klassev., 4 Særlokaler, 2 Gymnastiksale. — *Sk. paa Duevej*, opf. 1905-06 (indv. $\frac{12}{7}$ 1906; Arkt. Vald. Schmidt) for 450,000 Kr. (incl. Grund og Inventar) af røde, haandstrøgne

Sten paa Sokkel af glasserede Sten; Kælder, 4 Stokv. og Kvistetage; 27 alm. Klassev., 5 Særløkal, 2 Gymnastiksale (se „Archit.“ $\frac{1}{8}$ 1906). — *Sk. paa La Cours Vej*, opf. 1910-11 (af Kommunens Bygningsafdeling ved Arkt. A. S. Lauritzen) for c. 350,000 Kr. (ekskl. Grund og Inspektørbolig) af røde, haandstrøgne Mursten paa Granitsokkel; Kælder og 3 Stokv. samt Tagetage; 27 alm. Klassev., 5 Særkl., 2 Gymnastiksale (se „Archit.“ $\frac{24}{2}$ 1912). — *Sk. paa H. C. Ørstedsvvej* (Pigesk.), opf. 1885 (Murermester E. Lytthans Petersen), overtaget af Frbg. Kommune $\frac{1}{8}$ 1919, vurd. til 86,400 Kr. — *Kurskolen*, Tesdorffsvej, for Børn, der lider af smittefarlig Tuberkulose, opf. 1916 (Kommunens Bygningsafd.), vurd. til 18,000 Kr. — I P. G. Ramms Allé opføres 1928 en ny Kommuneskole til c. 1200 Elever, firfløjet, med 34 Klassevær. foruden Særklasser, 2 Gymnastiksale og Lokaler til Kredsbibliotek.

Ved Udgangen af 1927 var der i de kommunale Skoler 8360 Børn, hvoraf 4052 Piger. Ved alle Skolerne er oprettet Mellemskoleklasser, ved nogle Skoler tillige de for Skolevæsenet fornødne Realklasser. Lærerpersonalet var $\frac{2}{8}$ 1928: 151 Lærere og 199 Lærerinder; desuden er der ansat 2 Skolelæger og 3 Skolesygeplejersker.

Under Skolevæsenet hører en Tandklinik og 3 Skolehaver, hvoraf en tillige er skolebotanisk Have. Til Skolerne er knyttet Børnebogsamlinger, der $\frac{1}{4}$ 1928 tilsammen talte 20,218 Bd. Ligesom i Kbh. er der en Komité til Skolebørns Bespising, oprindelig paabegyndt af Lærerne i Vinteren 1876-77 (den første i Landet) og støttet af Kommunen. I Vinteren 1927-28 uddeltes 99,140 Portioner, og 814 Børn bispistes daglig.

Kommunen har i 1900 oprettet Fortsættelseskursus baade for Mænd og Kvinder indtil 22 Aars Alderen, hvor der foruden i de elementære Fag undervises i Engelsk, Tysk, Fransk, Bogføring, Stenografi, Maskinskrivning, Husgerning, Haandgerning; ydermere er der $\frac{1}{8}$ 1924 oprettet et udvidet 8 Maaneders Husgerningskursus for unge Piger (16-24 Aar). I Vinterhalvaaret 1927-28 havde Fortsættelseskursuset 982 Elever.

Af Privatskoler var der paa Frederiksberg ved Udgangen af 1927 20 med 4522 Elever, hvoraf 2320 Piger.

Litt.: Frederiksberg Kommuneskoler. Tegninger og Beskrivelse. Kbh. 1908. — Aarsberetn. fra Frbg. Kommunes Skolevæsen 1927-28.

Private Skoler. A. Skoler med Gymnasium.

Ingwersen og Ellbrechts Skole, Rosenvængets Allé 20, er opr. 1888 og 1906 købt af dens nuvæ. Ejere. Bygningen rummer 23 alm. Klassev. foruden Særkl., Gymnastiksal m. m. Skolen, der omfatter Undersk. og Mellemsk. samt Gymnasium, forbereder til Pigeskoleeksamen og nysprogl. Artium; der var Sept. 1928 439 Elever (Piger) samt 35 Lærere og Lærerinder.

Ingrid Jespersens Skole, Nordre-Frihavngade 11, er opr. $\frac{1}{8}$ 1894 af dens nuvæ. Rektor, Frk. Ingrid Jespersen. Bygningen, der bestaar af en Hovedfløj i 4 Stokv. (opf. 1912, Arkt. Knud Varming) og en ældre Sidefløj, indeholder 26 alm. Klassev., Naturhistoriekl., Tegnesal, Fysik- og Kemilaboratorier, Gymnastiksal, Skolekøkken, Inspektricebolig m. m. Skolen, der i 1912 blev en selvejende Institution, omfatter Børnehavn, Undersk. med 5 Dobbeltkl., Mellemskole med 5 Dobbeltkl., Pigeskoleeksamenskl. og Gymnasium (nysprogl. og mat.-naturv. Retning) med 3 Dobbeltkl.; Sept. 1928 var der 607 Elever samt 47 Lærere og Lærerinder.

Johannesskolen, Vodrofsvej 53, er opr. 1910 af en Kreds af Forældre og omformedes snart til en selvejende Institution; Skolens øverste Myndighed er et Patronat, hvori baade Ledelse, Lærere og Forældre er repræsenterede. Den nuvæ.

Bygning, hvortil hører botanisk Have og Skolehave foruden 2 Legepladser, indviedes $\frac{2}{12}$ 1918 og er senere udvidet, bl. a. ved Opførelse af en mindre Bygning bag Hovedfløjen. Skolen, der fik Eksamensret til Artium 1922, havde Maj 1928 455 Elever (Drenge og Piger), fordelt i 10 Underkl., 9 Mellemskolekl., 1 Realkl. samt 3 Gymnasiekl. (med nysprogl. og matemat. Afdeling); Lærerpersonalet bestod af en Rektor, 5 Adjunkter samt 22 andre Lærere og Lærereinder.

M. Kruses Skole, Frederiksberg Allé 16, opr. 1869 paa Vesterbrog. af Frk. M. Kruse, fik 1879 sin egen Bygning i Absalonsg.; den nuvæ. Bygning (af røde Sten, i 5 Stokv.) er opf. 1886 (Murerm. Kruse). Skolen, der 1924 blev en selvejende Institution, forbereder til Pigeskole- og Studentereksamen (nysprogl. og matematurv. Retning, afholdt første Gang 1911) og har desuden Underskole; Sept. 1928 580 Elever (Piger); 41 Lærere og Lærereinder.

Østersøgades Gymnasium, Østersøg. 86, er opr. $\frac{1}{9}$ 1882 (som „Linnésgades Undervisning for Drenge“, med Lokaler i Zahles Skole) af Komtesse Th. Moltke og Fru E. Bay i Tilslutning til Komtesse Moltkes Pigeskole. De to Skoler, der i 1913 omdannedes til en selvejende Institution (E. Bay og Th. Moltkes Skoler), har til Huse i samme Bygning (opf. 1894-95, Murerm. Kruse), som indviedes $\frac{24}{8}$ 1895 og indeholder ialt 40 alm. Klassev. foruden Særkl., Gymnastiksal, Laboratorier m. m. Skolen, der fik Dimissionsret til Artium 1894, omfatter Underskole (5 Dobbeltkl.), Mellemsk. (4 Dobbeltkl.), Realkl. og Gymnasium med alle 3 Retninger; $\frac{1}{6}$ 1928 var der 633 Elever og 40 Lærere.

N. Zahles Skole, Nørre-Voldgade 7 og Linnésgade 8 og 10, er grundl. 1851 af Frk. Natalie Zahle († 1913), der ledede den indtil 1900; 1885 blev Skolen en selvejende Institution, hvortil Frk. Zahle skænkede Bygningerne og sin Formue. Bygningskomplekset (Arkt. F. Böttger), der er opf. 1877 (indviet $\frac{9}{10}$ s. A.) og udvidet 1882, indeholder c. 70 alm. Klassev. og Særkl. foruden Festsal, 2 Gymnastiksale, Skolekøkken, Sløjdløkkale, 2 Laboratorier, Bibliotek m. m. Skolen, der fik Dimissionsret til Artium 1886, omfatter 1) den højere Almenskole for Piger (Barne-

Natalie Zahles Monument i Ørstedsparken.

skolen, Forberedelsesklasserne til Pigeskoleeksamen, nysprogl. og matem.-naturv. Gymnasium, samt eksamensfri, sociale Fortsættelseskursus) med ialt 668 Elever (Sept. 1928) fordelt i 27 Kl., 2) Seminarier (se p. 443) og 3) Seminarieskolen (Forskole samt Mellem- og Realskole) med 397 Elever, fordelt i 15 Kl. Lærerpersonalet består af c. 110 Lærere og Lærerinder. — I Forbindelse med Institutionen staar Frk. S. Lehmanns Musikskole og et Kursus til Faglærerindeeksamen. (Litt.: N. Zahles efterladte Papirer, ved Th. Moltke, Kbh. 1914. — Henriette Skram, N. Zahle i sit Liv og sin Virken, Kbh. 1914. — S. Forf., N. Zahles Skole, Kbh. 1917. — Natalie Zahle. Til Minde 1827-1852-1927, Kbh. 1927).

B. Skoler uden Gymnasium. (Elevantalet gælder for $^{31/12}$ 1927, hvor ikke andet er anført).

1. Forberedelsesskoler. **De forenede Skoler** er en $^{7/6}$ 1919 stift. Sammenlutning af Underskoler, som fandtes ved de ifl. Lov af $^{20/8}$ 1918 af det offentlige overtagne Skoler, og som vedblev at være private. Fra $^{15/8}$ 1928 er det bygningsmæssige Fællesskab hævet ved samtlige Overskoler. Institutionen omfatter foruden 2 Fællesskoler (Ordrup Forberedelsesskole og Forberedelsesskolen til A. Sidenius' Skole, begge i Gentofte Kommune) 7 Drengeskoler og 4 Pigeskoler: *Rosenvangskolen* (den tidligere Forberedelsessk. til Østre Borgerdydsk.), Strandboulevard 46-48. Bygn., der er opf. 1923 (Arkt. Niels Hauberg) af røde haandstrøgne Mursten paa Granitsokkel, i Kælder og 3 Stokv. samt Mansard, er anlagt efter Sidekorridorsystemet og vil i sin endelige Skikkelse komme til at rumme 27 Klassevær., Gymnastiksal, Sløjdkl., Sangkl. m. m., men foreløbig er kun c. Halvdelen opført. *Amagerbro Forberedelsessk. for Dreng* (den tidligere Forberedelsessk. til Vestre Borgerdydsk.), Peter Vedelsvej; Bygn. („Amagerbroskolerne“), der tillige rummer Amagerbro Forberedelsessk. for Piger, er opf. 1928 (Arkt. N. Hauberg) af røde haandstrøgne Mursten paa Granitsokkel og bestaar af en Hovedfløj, i Kælder, 2 Stokv. og Tagetage, anl. efter Sidekorridorsystemet og indeholdende 10 alm. Klassev., 2 Sangkl., Sløjdkl., Kontorer, Børnehaven m. m., samt en Sidefløj, i Kælder og 1 Stokv., med Gymnastiksal m. m. *Rahbekskolen for Dreng* (den tidl. Forberedelsessk. til Frederiksberg Gymnasium), Rahbeks Allé 4; Bygn. („Rahbekskolerne“, rummer tillige Pigeskolen), i Kælder og 3 Stokv. med pudsede Façader paa Granitsokkel, er opf. 1924 (Arkt. N. Hauberg) efter Sidekorridorsyst. og indeholder 15 alm. Klassev., Gymnastiksal, Sløjdkl., Sangkl., Bestyrerbl. m. m. *Thorvaldsenskolen for Dreng* (den tidl. Forberedelsessk. til Skt. Jørgens Gymnasium), Philippavej 1. *Niels Hjort-Skolen* (den tidl. Forberedelsessk. til Svanholm Gymnasium), Frederiksberg Allé 22. *H. F. Feilbergs Skole*, Rosenvængets Hovedvej 16. *Thorvaldsenskolen for Piger* (de tidl. Forberedelsesskoler til Nørre Gymnasium og S. Milos Sk.), Thorvaldsensvej 5; Bygn., i Kælder og 4 Stokv. med Tagetage, opf. 1924 (Arkt. N. Hauberg) af gule haandstrøgne Mursten paa Granitsokkel, er anl. i Vinkelform efter Sidekorridorsyst. og indeholder 16 Klassev., Gymnastiksal, Sangkl. m. m. *Rahbekskolen for Piger* (den tidl. Forberedelsessk. til Falkonergaardens Gymnasium), Rahbeks Allé 4. *Amagerbro Forberedelsessk. for Piger*, Peter Vedelsvej. Endvidere de to i Gentofte Kommune liggende *Tranegaardsskoler* for Dreng og Piger. — Skolerne, der gennem 5 etaarige Klasser forbereder til Optagelse i Mellemkolen, havde $^{1/1}$ 1928 c. 3000 Elever samt 13 Bestyrere, 92 faste Lærere og 62 Timelærere. Til 5 af Skolerne er knyttet Børnehaver. (Se H. Kyrre, Blade af den kbh. Privatskoles Hist. De forenede Skoler. Kbh. 1926).

Af Forberedelsesskoler nævnes endvidere: *Krebs' Skole*, Stockholmsgade 5, opr. 1872; 291 Elever. — *Finn Tulinius' Skole*, Rosenvængets Allé 25, opr. 1922; 259 Elever.

2. Kirke- og Menighedsskoler. *De forenede Kirkeskoler*, Nørregade, aabnedes Aug. 1864, efter at samtlige Kirkeskoler var nedlagt $\frac{1}{10}$ 1853; den nuvæ. Bygning toges i Brug 1865. Skolen, der er en Mellemskole med Fællesundervisning for Dreng og Piger, havde $\frac{31}{12}$ 1927 en Formue paa c. 740,000 Kr. og Legater til et Beløb af c. 150,000 Kr. Elevantallet c. 220. — *Skt. Petri Mellem- og Realskole*, Larslejstræde 5, opr. 1818, selvej. Institution; Bygn. opf. 1899; 269 Elever (Dreng). — *Skt. Petri Pigeskole*, Skt. Pederstræde 4, opr. 1799, selvej. Instit.; 124 Elever. (Om Skt. Petri Mellem- og Realsk. og Skt. Petri Pigesk. se L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen. Ihre Kirche, Schulen

Institut Jeanne d'Arc.

und Stiftungen 1575-1925. Kbh. 1925). — *Skt. Knuds Skole*, Stenosgade 4 (se p. 311 f.), opr. 1869, ejes af Skt. Knuds Stiftelse; 303 Elever (Dreng). — *Skt. Ansgars Kirkeskole*, Bredgade 67 og 69 (se p. 310), opr. 1816, ejes af Skt. Ansgars Menighed, Drengesk. og Pigesk. med henholdsvis 27 og 64 Elever. — *Skt. Annæ Skole*, Hans Bogbinders Allé 4 (se p. 312), opr. 1897, ejes af Skt. Annæ Stiftelse; 180 Elever (Dreng og Piger). — *Skt. Josephs Skole*, Nørrebrogade 27 (se p. 313), opr. 1906, ejes af Skt. Ansgars Stiftelse; 131 Elever (Dreng og Piger). — *Skt. Mariæ Skole*, Boyesgade 8 A (se p. 311), opr. 1889, Drengesk. og Pigesk. med 65 Elever hver. — *Skt. Josephsøstrenes Skole*, Frederiksberg Allé 74, aabnet 1878 paa Bülowvej og 1884 flyttet til Frederiksberg Allé (Nr. 15-17); den nuv. Bygning, „Institut Jeanne d'Arc" (opf. 1923-24, Arkt. Mandrup-Poulsen), bestaar af 3 sammenbyggede Fløje, af røde Mursten (over Stueetagens pudsede Mure), i 4 Stokv. med Mansard, og indeholder 29 Klassev., Sangsal og Gymnastiksal med tilhørende Scene. I den ene Fløj et Huskapel, hvis Hvælvinger bæres af 2 Søjlerækker; over Hovedalteret 5 Glasmalerier, desuden 2 Sidealtre. Skolen omfatter Underskole, Mellemsk. og Realkl.; 500 Elever (Piger) og 28 Lærere. — *Skt. Josephsøstrenes Skole*, Østerbrogade 7 D, opr. 1857, oprindl. paa Toldbodvej; den nuvæ. anselige Bygning er indviet $\frac{7}{7}$ 1915; 424 Elever (Piger).

— *Mosaisk Drengeskole*, Ingemannsvej 21, Legatskole under den mosaiske Menighed, aabnet ¹⁷/₁₁ 1805 i Skindergade, 1807-44 i Farverg., derefter atter i Skinderg., 1912 flyttet til Frederiksberg; 175 Elever (se H. Cohn, Friskolen for Drengbørn af den mosaiske Tro 1805-1905, Kbh. 1905). — *Carolineskolen* (mosaisk Pigesk., opkaldt efter Fr. VI's Datter, Prinsesse Caroline), Charlottegade 34-36, Legatskole under den mosaiske Menighed, aabn. ²⁸/₁₀ 1810 i Pilestræde i egen Bygning; 213 Elever (se Carolineskolen 1810-1910, Kbh. 1910).

3. Stiftelses- og Velgørenhedsskoler. *Det forenede Velgørenhedsselskabs Skole* (Frederik Barfods Sk.), Filippavej 1, aabn. ²⁸/₁ 1834 af det 1832 stiftede Selskab; 80 Elever (Dreng). — *Det søsterlige Velgørenhedsselskabs Skole*, St.-Kannikestræde 13, aabn. ¹⁰/₁ 1791 af det 1790 stiftede Selskab; 45 Elever.

4. Andre Skoler. *Komtesse Moltkes Pigeskole*, Østersøgade 86, opr. ¹/₁₁ 1870 af Komtesse Th. Moltke, 1878-95 med Lokaler i N. Zahles Skole, derefter i egen Bygning (se Østersøgedes Gymnasium p. 465); 547 Elever (fordelt i Undersk., Mellemk. og Realkl.) samt 30 Lærere og Lærerinder. — *Døtreskolen paa Christianshavn*, Dronningensgade 67, opr. 1799 af en Kreds af Forældre, benyttede lejede Lokaler, indtil den 1912 erhvervede sin nuv. Bygning (opf. 1778, i Kælder og 3 Stokv. med Mansardtag og Frontespice; restaureret og udvidet til Brug for Døtresk. af Arkt. J. C. F. Olrik); 265 Elever (se Skolens Aarsberetn. 1927 ff.). — *Christianshavns Pigeskole*, Overgaden n. Vandet 29, opr. 1818; 55 Elever. — *Billes Skole*, Amalievej 20, opr. 1899 (Fortsættelse af en anden Skole), indtil 1909 paa H. C. Ørstedesvej, Grundskole med Præliminærkl.; 234 Elever (Dreng og Piger). — *Borger- og Realskolen*, Frbg. Bredgade 6; 65 Elever (Dreng). — *Gregersens Skole*, H. C. Ørstedesvej 65-67, opr. 1865; 155 Elever (Dreng) [se „Gregersens Skole. Minder om Virksomheden 1865-1915“, Kbh. 1915]. — *Frk. Hilarius Kalkaus Skole* (for svagtbegavede, talelidende Børn), Willemoesgade 8, opr. 1900, 20 Elever. — *Bjerregaards Skole* (for svagtbegavede Dreng), Ryesgade 125, opr. 1870, 30 Elever. — Børnehjemmet Godthaabs Skole, se under Stiftelser; Dronning Caroline Amalies Pigeskole, se Dronning Caroline Amalies Asyl under Stiftelser; K. F. U. M.s Seminariskole se K. F. U. M.s Seminarium p. 442; Skolen for Vanføre, se Hjemmet for Vanføre p. 473.

Det kgl. Vajsenhus, Nørre-Farimagsgade, er opr. ved Reskr. af ⁹/₄ 1720 for forældreløse Børn fra hele Landet, idet Kongen hertil bestemte aarligt 2000 Rd. af Postkassen samt skænkede det 60,000 Rd. af Postindtægterne, og 17,645 Rd., som var tilfaldne ham i Prisepenge, m m.*), og Ret til at holde Manufaktur, Bogtrykkeri og Apotek og efterhaanden flere andre Privilegier, deribl. Eneret til at forlægge Bibel, Katekismus og Salmebog, samt overlod det den Gaard paa Nytorv, hvori det 1710 ophævede ridderlige Akademi var blevet indrettet 1691 (en gammel Adelsgaard i 1 Stokv.). Stiftelsens Direktion overlodes til Missionskollegiet. Efter at Gaarden var bleven indrettet til dens nye Brug, begyndte Vajsenhuset sin Virksomhed ¹¹/₁₀ 1727 (Fundats af ²¹/₇) med 24 Dreng og 20 Piger. Allerede 1728 husede det 100 Børn. Men s. Aar brændte en Del af Bygningen. Paa dens Grund opførtes en langt anseeligere Bygn. (Arkt. J. C. Krieger), med Kælder og 3 Stokv., i hvis Midtparti med Taarn der var Kirke (ogsaa i den ældre Bygn.

*) *Konventhuset* („domus Misericordiæ“), den Kbh.ske Fattigstiftelse, hvorfra Almissesuddeling foregik, og som var oprettet af Chr IV (Bygningen indviedes ¹/₅ 1630) paa Hj. af Silkegade og Pilestræde, hvor der tidligere havde været et kglit. Silkeværeri (det kaldtes derfor længe „Silkehuset“), og hvor omtrent nu „Bikuben“ er, afstod af sine Midler 26,212 Rd. til Vajsenhuset, mod at dette efter Branden efterhaanden optog Konventhusets forældreløse Børn (107 ialt).

var der Kirke; den regnedes som Annekskirke til Slotskirken og var tilgængelig for alle), medens der paa hver Side af Kirken var dobbelt Stentrappe op til Apothek og Boglade; 1775 blev Bygningen restaur. og udvidet af Harsdorff. I Vajsenhuset oprettedes 1736 en særlig Skole (Charitésk.) for fattige Børn, som atter ophævedes 1763 for Pigerne og nogle Aar efter ogsaa for Drengenes Vedkommende. Struensee ophævede helt Stiftelsen i 1771, men ^{12/11} 1772 genoprettedes den, og ^{11/10} 1773 aabnedes den med 33 Dreng og 25 Piger. Da Bygningen atter brændte 1795, fik Vajsenhuset en Tid Plads paa Blaagaard (se p. 442), hvorefter Børnene sattes i Pleje paa Landet. Først efter at den tidligere Grund i 1800 var solgt til Kommunen (se p. 398), blev der tænkt paa et nyt Hus; 1806 købtes for 41,250 Rd. afdøde Etatsrd. Hemmerts Gaard paa Købmagergade Nr. 44. Men Krigen og andre Aarsager forsinke- de Indflytningen, og først ^{9/12} 1811 aabnedes atter Skolen med de 21 Plejebørn, som var i Kbh., og 16 faderløse, medens forøvrigt Børnene anbragtes hos Plejeforældre uden for Huset. 1824 oprettedes „Normalskolen for indbyrdes Undervisning“ for 100 Børn, og dette gav Stødet til, at man fra 1826 helt opgav Kasereringssystemet og, iøvrigt som fra 1811, kun havde skolesøgende Børn,

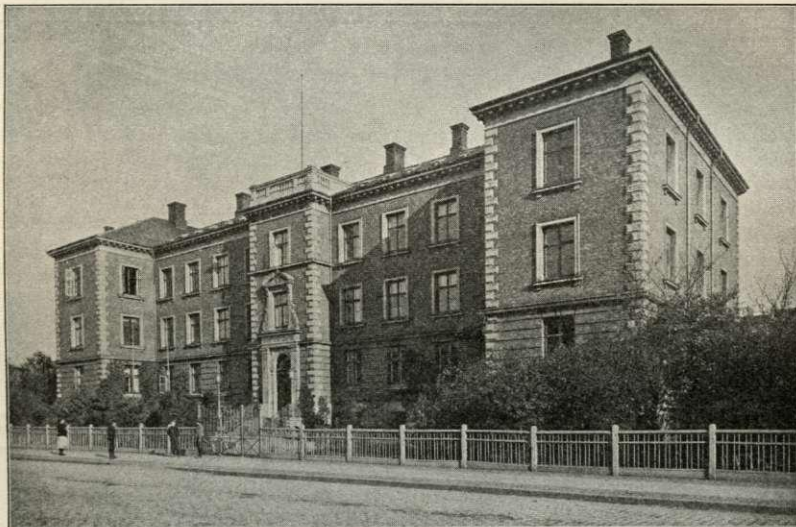

Det kgl. Vajsenhus.

dels „Vajser“, dels „faderløse“ (Kirken blev ikke genoprettet, og Sognet lagdes ind under Helligaands). Skolen voksede i de næste Aar betydeligt. For at kunne delagtiggøre Provinserne i Stiftelsens Velgørenhedsværk solgtes efter kgl. Res. 1872 den store og alt for kostbare Ejendom paa Købmagergade (for 442,600 Kr.), og efter Tegn. af Arkt. C. F. Rasmussen opførtes 1874-75 den nuv. Skolebygning (Grundst. nedlagt ^{18/3} 1874, indviet ^{1/6} 1875; vurd. til 187,000 Kr.), i ital. Renæssancestil paa Granitsokkel af røde Mursten, 3 Stokv. høj over Kælder; i Vestibulen findes Buster af Fr. IV og Chr. IX, i Festsalen Malerier af Fr. IV (Kopi, skænket 1775, det eneste af Portrætsamlingen, der reddedes ved Branden 1795), samt de følgende Konger til og med Fr. VIII, endv. et af Alfr. Larsen malet Billede af det ældste Vajsenhus paa Nytorv (skænk. af Lærpersonalet ved 200 Aars Jubilæet 1927) og Portrætmal. af Forstanderne Rung, Exner, Gandrup og Ottesen, af Axel Hou (skænk. v. s. Lejlighed af Foren. „Det gode Minde“). Paa selve Væggene i Klasserne er malet Landkort og Landskabsbilleder. — Foruden 121 forældreløse, som til Dels opdrages paa Stiftelsens Bekostning, undervises frit i Skolen 160 faderløse Børn (lige mange Piger og Dreng), og desuden yder Vajsenhuset aarlig 14,520 Kr. til forældreløse Børns Opdragelse i Stifterne uden for Sjællands Stift. I Aaret 1927-28 understøttedes ialt 184 Børn i Provinsen. Ved Børnenes 14. til 16. Aar sørges saa vidt muligt for deres Anbringelse. Fra Oprettelsen og til ^{31/3} 1927 er der ialt udgaaet 3536 Vajser og (siden 1824) 2887 faderløse fra Vajsenhuset. Det ejede ^{31/3} 1927 c. 2,100,000 Kr.; foruden fra Renterne heraf hidrører dets Indtægter fra Privilegiet

paa Bibler, Salmebøger og Katekismer (Apoteksprivilegiet solgtes 1877 for 125,000 Kr.) samt et aarl. Bidrag fra Finanserne paa 2600 Kr. Det styres under Sundhedsministeriets Tilsyn af en Direktion, et Kuratel og en Forstander. (Se A. Exner, Efterretn. om det kgl. V., Kbh. 1881. — Kirkehist. Saml. 4. R. III og IV. — Chr. Ottesen, Det kgl. V. gennem 200 Aar, Kbh. 1927).

Det Kongelige Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse, Kalkbrænderivej. Det kgl. Opfostringshus er stiftet af Fr. V ved Fundats af $\frac{20}{6}$ 1753 for 200 Dreng, paa Initiativ af J. H. E. Bernstorff, der blev dets første Direktør. Det begyndte sin Virksomhed $\frac{1}{10}$ 1755 i Overgaden oven Vandet paa Christians-

Opfostringshuset.

havn (Bygningen, opf. af Bygningsinsp. Conradi, blev fra 1777 Søkvæsthus); herfra flyttedes det 1775 til St.-Kongensgade Nr. 108 (det tidl. „Christians Plejehus“), og 1880 til den nuv. Bygning, indviet $\frac{20}{6}$ 1880, opf. for 170,000 Kr. efter Tegn. af L. Knudsen, i 3 Stokv. og Kælder, med fremspringende Midtparti og Tværfloje for Enderne. Stiftelsen er bestemt som Hjem for trængende, men velbegavede og flittige Dreng (i Alderen 10-14 Aar), der faar fri Undervisning, Forplejning og Beklædning samt Konfirmationsudstyr. Der skaffes de udgaede Elever Lærlingepladser, og der ydes dem nogen Støtte i Læretiden. Da Elevantallet efterhaanden havde maattet indskrænkes som Følge af økonomiske Vanskeligheder, bestemte Magistraten, under hvis Bestyrelse Stiftelsen fra $\frac{30}{12}$ 1857 er henlagt, $\frac{2}{9}$ 1918, at Renterne af Kancellird. Ole Thorups Legat (stiftet ved Testamente af $\frac{17}{11}$ 1875; c. 700,000 Kr.) skulde anvendes til Opfostringshuset, der derefter fik Navnet „Det kgl. Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse“. Stiftelsen ejede ved Udg. af 1927 i Kapital, Bygninger og Legater 787,104 Kr. foruden 8952 Kr. i særlige Legater; den faar Understøttelse af Staten og Københavns Kommune (1927 henhv. 25,110 Kr. og 22,500 Kr.), desuden 12,000 Kr. aarl. i Afgift af Klasselotteriet, 2900 Kr. aarl. som Erstatning for Kollekt- og Tavlepenge samt 1600 Kr. aarl. for Trækning af Klasse-lotteriet. Ved Stiftelsen er ansat 1 Forstander, 7 Lærere og 1 Økonoma, og der er

c. 110 Elever. (Litt.: A. T. Høy, Det kgl. Opfostringshus 1753-1903, Kbh. 1903. — Jens Marton, Personligheder fra svundne Dage ved det kgl. Opfostringshus 1874-1920, Kbh. 1920. — S. N. Holck, Det kgl. Opfostringshus og Den Thorupske St. 1903-1928, Kbh. 1928. — J. Fuglede, Opfostringshusforen. gen. 50 Aar, Kbh. 1922).

Det kgl. Blindeinstitut, Kastelsvej. Det ældre er oprettet $\frac{10}{8}$ 1811 af Selskabet „Kjæden“, der paa Forslag af Præsten, Prof. C. F. Brorson og Overhofmarskal, Overkmhr. A. W. Hauch besluttede at gøre Blindesagen til sin Hovedopgave. Det begyndte i et lejet Lokale i Aabenraa med 12 Elever, der for det meste fik gratis Undervisning; men allerede Aaret efter traadte Staten til med et aarl. Bidrag paa 1000 Rd., det tillagdes Prædikaten „kgl. Institut“, og det fik sin egen Bygning

Det kgl. Blindeinstitut.

paa Hj. af Niels Hemmingsens- og Valkendorfs-gade, hvori der indrettedes Bolig for indtil 24 Elever; 1825 forenedes med det en Arbejds- og Forsørgelsesanstalt (12 Pladser) for forhenv. Elever; den fik egen Bygning paa s. Grund. Men Undervisningen var i det hele meget primitiv, og der nedsattes derfor 1852 en af Ministeriet og Kjæden valgt Kommission til en bedre Ordning af Blindesagen, og Følgen blev, at Staten ifl. Lov af $\frac{21}{1}$ 1857 oprettede et nyt Institut, mod at Kjæden gav 149,000 Kr. til Opførelsen af en ny Bygning og fik 2 Medlemmer i Bestyrelsen og Ret til at besætte 18 af Pladserne. Bygningen opførtes 1857-58 efter Tegn. af F. Meldahl (indviet $\frac{5}{11}$ 1858), og Instituttet begyndte med 25 Elever under Ledelse af Forstander J. Moldenhawer; 1865 forøgedes Pladserne til 70 og i 1881, efter at Bygningen havde faaet en betydelig Udvidelse, til 100.

I Forening med Børnehjemmet, Blinde-Forskolen og Hjælpekolen (alle paa Røsnæs og opr. af Staten) varetager Instituttet blinde Børns Undervisning og Oplæring, der ved Lov af $\frac{31}{8}$ 1926 er ordnet paa følgende Maade: Børnene kan, hvor Forholdene kræver det, optages fra den spæde Alder i ovennævnte Børnehjem. I 8 Aars (eventuelt 6 Aars) Alderen optages Børnene paa Forskolen paa Røsnæs (opr. $\frac{1}{11}$ 1898, senere udvidet flere Gange; se II p. 517), hvor de gennemgaar 4 etaarige Klasser for derefter at overføres til Hjælpekolen (for de svagere be-

gavede) eller til Blindeinst. i Kbh. Skoleundervisningen afsluttes i 16 Aars Alderen, hvorefter de 2 flg. Aar anvendes til erhvervsmæssig Uddannelse, som fortsættes ved 1-3 Aars Ophold hos selvstændige Mestre rundt om i Landet. En Del Blinde faar Uddannelse i Musik, som afsluttes med Organisteksamen. For Ophold, Undervisning m. m. betaales aarlig 600 Kr., hvilket helt eller delvis kan udredes af Hjemstedskommunerne. Blindeinst., der $\frac{1}{4}$ 1928 havde 118 Elever under 18 Aar, deraf 8 eksterne, samt 42 voksne eksterne Elever, henhører under Sundhedsministeriet og ledes af en Forstander. Det ejer et „separat Understøttelsesfond“ paa 50,750 Kr. samt Legater til et Beløb af c. 191,000 Kr.

Bygningen, nærmest i romansk Stil med Gavlmotiver fra norditaliensk Renæssance, er opf. 1857-58 af røde Mursten, paa Granitsokkel og med Forsiringer af gule Sten, og bestaar af en Hovedfløj (49 m lang) og to mod SV. udgaaende Sidefløje, alle i 2 Stokv. og med rundbuede Gavle; over Hovedfløjen er en Klokkestol. Hovedfaçaden har et stort Midtparti med halvrund Fronton, prydet med det danske Vaaben. Paa Siderne af Portalen, over hvilken staar: „Bekostet af Selskabet Kjæden 1857“, er anbragt to Zinkstatuer (blinde Børn, der læser og musicerer; af P. S. Daniel). 1879-80 opførtes en Tilbygning (Arkt. F. Meldahl) mod S. parallel med Hovedfløjen, forbunden med Sidefløjene ved to lave Forbindelsesbygninger og i samme Stil og Højde som de andre Fløje.

Til Hjælp og Forsorg for Blinde findes forskellige Institutioner, dels Statens, dels private. Af Statens findes: *Værnehjemmet for blinde Kvinder*, paa Røsnæs, beregnet til (livsvarig) Optagelse af de af Hjælpeskolens kvindelige Elever, der ikke paa anden Maade kan faa den nødvendige Hjælp og Vejledning under deres Arbejde; Betalingen, 600 Kr. aarl., udredes eventuelt af Hjemstedskommunen. Desuden *Statens Trykkeri og Bibliotek for Blinde* (i Tilknytning til Blindeinst. i Kbh.) og *Blindes Erhvervsdepot* (et Salgsdepot for Blindes Produktion, opr. ved Medvirken og Tilskud af Staten). Den private Forsorg ydes gennem flere Hjem og Foreninger, der med Undtagelse af Hvilehjemmet alle modtager aarligt Tilskud af Staten: *Kjædens Arbejdshjem*, Klerkegade 10 (for arbejdsføre Kvinder), en Fortsættelse af den ovennævnte Arbejds- og Forsørgelsesanstalt, der 1861 indrettedes alene for Kvinder og April 1869 flyttede til en ny Bygning i Klerkegade (Arkt. F. V. Tvede), efter at den gamle 1866 var solgt til Sparekassen for Kbh. og Omegn; det 1861 af „Kjæden“ oprettede Asyl for blinde Børn er f. T. nedlagt. *Hjem for arbejdsføre blinde Kvinder*, Mariendalsvej 30 (indviet $\frac{10}{12}$ 1900), og *Elisabeth Staus Hvilehjem*, beregnet for ældre blinde Kvinder, der ikke længere er arbejdsføre. Friboliger for Blinde findes endv. i „De blindes Hus“, Børgesgade 4, der ejes af det 1911 stift. „Dansk Blindesamfund“; Værksteder for Blinde og Udsalg af dissers Arbejder (St.-Kongensgade 44) er opr. af den 1862 stift. Forening „Blindes Selvvirksomhed“.

Litt.: J. Moldenhawer, Det kgl. Blindeinstituts Hist. osv., Kbh. 1883. — S. Forf., Det kgl. Blindeinst.'s Hist., i Aarsberetn. fra det kgl. Blindeinst. 1898. — S. Forf., Det kgl. Blindeinst.'s Hist., Kbh. 1905.

Det kgl. Døvstummeinstitut, Kastelsvej, er opr. ved Fund. af $\frac{17}{4}$ 1807. Det begyndte under Ledelse af Dr. med. P. A. Castberg i et lejet Lokale i Sølvgade og flyttede 1823 til Rabes Gaard i Stormgade, som Staten havde købt; 1838-39 opførtes for c. 28,500 Rd. dets nuvær. Bygninger (Arkt. Wahl), som toges i Brug $\frac{2}{10}$ 1839. De bestaar af 2 grundmurede Fløje i 2 Stokv., der støder sammen i en stump Vinkel; 1858-59 udvidedes Vestfløjen (Arkt. Th. Sørensen), hvorved Insti-

tuttet fik Plads til 130 Elever. I Beg. var alle døvstumme Børn, som ved Plak. af $\frac{11}{4}$ 1817 blev underkastet Skoletvang, henvist til Instituttet, hvor de undervistes efter Tegnetoden. I 1850 oprettede imidlertid cand. theol. (senere Præst) V. Dahlerup en privat Døvstummeskole grundet paa Talemetoden; den havde først lejet Lokale og flyttedes senere til Baggensgade; snart blev H. P. Duurloo Bestyrer, og efter ham 1856 Joh. Keller; 1867 anerkendtes den af Staten som et officielt Led af Døvstummeundervisningen, og efter Kellers Død (1884) overgik den til Staten. I 1881 oprettedes *det kgl. Døvstummeinstitut i Fredericia* (se VII p. 468) og 1891 *den kgl. Døvstummeskole i Nyborg* (se IV p. 635), hvortil Eleverne fra Kellers Skole overflyttedes. Døvstummeundervisningen er ved Lov af $\frac{31}{8}$ 1926 ordnet saaledes: Alle døvstumme Børn i 7 Aars Alderen indkaldes til Optagelse paa Forskolen paa det kgl. Døvstummeinstitut i Kbh., hvor de undervises efter Talemetoden, og efter et Aars Forløb fordeles de efter Anlæg, saaledes at de uegentlig døvstumme overføres til Nyborg, medens de egentlig døvstumme forbliver endnu et Aar i Kbh., hvorefter de sendes til Fredericia for at undervises paa Afdelingerne A (de bedre begavede), B (de middelbegavede) og C (de mindst begavede), paa A- og B-Afdelingen efter Talemetoden, paa C-Afd. efter Skrift-Haandalfabetmetoden; A-Afdelingen blev fra Aug. 1904 en selvstændig Institution, *den kgl. Døvstummeskole i Fredericia* (se VII p. 469). For hvert Barn betales aarlig 600 Kr. for Ophold, Klæder, Pleje og Vask; i Tilfælde af Uformuenhed udredes Betalingen af vedkommende Købstad eller Amt. — Instituttet i Kbh. har en Forstander, 6 Lærere og 2 Lærerinder foruden honorarlønnede Lærerkæfter; der var $\frac{21}{12}$ 1927 56 Elever, hvoraf 21 Piger. Til Instituttet er knyttet en Børnehave, hvor Børn i 6 Aars Alderen ifl. Loven har Ret til at optages, og for den Alder kan optages, hvis Forholdene taler derfor. (Goos, *Det kgl. Døvstummeinst. i Kbh. 1807-1907*, Kbh. 1907).

Frk. Th. Madsens Skole for døvstumme Børn, Sortedams Dossering 77, *Frk. Henriette Thestrups Skole*, Larslejrstræde 15, og *Frk. Yelva Søborgs Skole*, Madvigs Allé 14, staar under Tilsyn af Døvstummeanstaltens Undervisningsraad, der bestaar af Forstanderne og nogle af Lærerne valgte Repræsentanter.

Om de andre Institutioner for døvstumme (Alderdomshjemmet, Asylet og Arbejdshjemmet) se under Stiftelser.

Statens Institut for talelidende, Rosenvængets Allé (tidl. paa Døvstummeinstitutet), er opr. $\frac{1}{4}$ 1898 (selvstændigt fra $\frac{1}{4}$ 1916) og yder Hjælp til unge talelidende fra hele Landet. Det er delt i 3 Afdelinger: 1) for stammende, der behandles paa 6 Ugers Kursus med Ophold paa Instituttet, 2) for Elever med Talefejl, der behandles paa ubestemt Tid, ogsaa med Ophold paa Instituttet, 3) for Patienter med medfødt Ganespalte, der dels opereres, dels behandles med Protese.

Hjemmet for Vanføre, Toldbodvej 34, er opr. af „Samfundet, som antager sig vanføre og lemlæstede Børn“ (stift. af Pastor Hans Knudsen $\frac{12}{10}$ 1872 med en Poliklinik og 1874 en Oplæringsskole for vanføre Børn). 1895 købtes Ejendommene Toldbodvej 34-36 med tilhørende Sidebygning og samtidig opførtes en Bagbygning; senere købtes Naboejendommene Toldbodvej 38-42 og i 1919 Toldbodvej 32; Ombygningerne af disse Ejendomme er foretaget af Arkt. Leuning Borch og Gotfred Tvede. I Hjemmet findes en Poliklinik (c. 1500 Patienter aarl.), et Hospital og en Gæsteafd. (c. 107 Senge), Bandageri, Haandværksskole (c. 150 Elever aarl.), Barneskole (c. 90 Elever), samt Aften- og Klinikskole, og i Hjemmet bor

c. 120 Voksne og Børn til Oplæring. Endvidere ejer Institutionen Sanatoriet „Børnely“ ved Rungsted (opr. 1893; c. 100 Pl. for Rekonvalescenter). — Institutionen ledes af en Bestyrelse paa 12 Medlemmer, den dagl. Drift af en Forstanderinde og en Klinikforstander, der tillige er Hjemmets Overlæge. Budget 1926-27: c. 1,425,000 Kr.; Staten bidrager aarl. c. 500,000 Kr., og endvidere faar Institutionen Tilskud fra Amter, Byraad, Sogneraad og Legater (den saml. Legatkap. udgør c. 1,6 Mill. Kr.).

Aandssvageanstalten paa Gamle-Bakkehus, Rahbeks Allé 21 (dels paa Kbh.s, dels paa Frederiksbergs Grund), en Afd. af den sjællandske Aandssvageanstalt, er opr. ved milde Gaver især paa Initiativ af Dr. med. J. R. Hübertz og begyndte sin Virksomhed ^{15/11} 1855 i lejet Lokale paa Gl.-Bakkehus, som Hübertz og Medkommitterede købte 1859 for 12,500 Rd. Ved nye Gaver og ved Indtægterne af et Industrilotteri opførtes 1859-60 efter Tegn. af F. Meldahl den nuvæ. Bygning for 60 Børn, af røde Mursten, bestaaende af en Hovedfløj i Kælder og 3 Stokv., med fremspringende Endepartier, og to Sidefløje i 2 Stokv.; over Hovedindgangen fra Haven er der en Zinkgruppe (Moderkærligheden) af Th. Stein; 1870 og 1882 opførtes 2 nye Bygninger, i 2 Stokv. (Arkt. Murermester J. C. Sørensens), til Plejehjem for uheldredelige; 1887 aabnedes et Børneasyl i det gamle Rahbekske Hus, hvor der nu er Museum (se Museer). Til Anstalten hører en c. 2,2 ha stor Have. En i 1895 tilkøbt Villa op til Anstalten var en Tid Forstanderbolig, men er nu Hovedkontor m. v. for hele den sjællandske Aandssvageanstalt. Den sjællandske Aandssvageanstalt, en selvejende Stiftelse til hvilken aandsvage fra Sjællands og Laaland-Falsters Stifter fortrinsvis har Adgang (Lov af ^{21/2} 1902 og min. Bkg. af ^{25/1} 1907), bestaar af 5 Afdelinger: Ebberødgaard (Birkerød Sogn, se II p. 86), Lillemosegaard med Gammelmosehus (Gladsaxe Sogn, se II p. 269), Karens Minde (se ndfr.), Gamle-Bakkehus og Rødbygaard (under Opførelse) i Rødby Havn (desuden indlægger Anstalten Alumner paa det private Aandssvagehjem Korsevad ved Ringsted). Gl.-Bakkehus er udelukkende Skolehjem (delt i en Forsøgsafdeling, en Læseskole og en Arbejdsskole) for udviklingsdygtige Børn og har for Tiden 215 Alumner; Anstalten ledes af en Forstander, der tillige er Tilsynsførende med de i kontrolleret Familiepleje anbragte Alumner (hvoraf der under den sjællandske Aandssvageanstalt findes ialt c. 220); endvidere er ved Anstalten ansat 1 Overlærerinde, 11 Lærere og Lærerinder og 3 Plejemødre. Den sjællandske Aandssvageanstalt ledes af en Bestyrelse paa 3 Medlemmer.

Karens Minde, Enghavevej, en Afdeling af den sjællandske Aandssvageanstalt (se ovfr.), er opr. 1880 paa en Ejendom, som Døvstumme- og Aandssvage læreren Keller købte og udvidede, idet Staten ydede ham et Laan af 110,000 Kr. Bygningen er opf. efter Tegn. af V. Klein. I 1905 og 1914 er opf. betydelige Tilbygninger, saaledes at Anstalten nu har Plads til 150 Alumner (uheldredelig aandsvage Børn). Anstalten ledes af en Forstanderinde. Villa Popina Ø. for Vestre Kirkegaard har hørt til Anstalten indtil 1902.